

T.C.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

ARAP DİLİ VE BELÂĞATI BİLİM DALI

1949'DAN GÜNÜMÜZE KADAR ÇİN'DE ARAPÇA EĞİTİMİ

Yüksek Lisans Tezi

XIATIGULI SAWUER

İstanbul, 2019

T.C.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

ARAP DİLİ VE BELÂĞATI BİLİM DALI

1949'DAN GÜNÜMÜZE KADAR ÇİN'DE ARAPÇA EĞİTİMİ

Yüksek Lisans Tezi

XIATIGULI SAWUER

Danışman: DOÇ. DR. ŞÜKRAN FAZLIOĞLU

İstanbul, 2019

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAY BELGESİ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ Anabilim Dalı ARAP DİLİ VE BELAGATI Bilim Dalı
TEZLİ YÜKSEK LİSANS öğrencisi XIATIGULI SAWUER'nın 1949'DAN GÜNÜMÜZE
KADAR ÇİN'DE ARAPÇA EĞİTİMİ adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun
20.06.2019 tarih ve 2019-18/17 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu
ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi 26.06.2019

Öğretim Üyesi Adı Soyadı			İmzası
1.	Tez Danışmanı	Doç. Dr. ŞÜKRAN FAZLIOĞLU	
2.	Jüri Üyesi	Prof. Dr. İSMAİL DURMUŞ	
3.	Jüri Üyesi	Doç. Dr. GÜLGÜN UYAR	

ÖZET

1949'DAN GÜNÜMÜZE KADAR ÇİN'DE ARAPÇA EĞİTİMİ

Xiatiguli Sawuer

Bu tezde 1949'dan günümüze kadar Çin'de Arapçanın nasıl öğretildiği detaylı bir şekilde incelenmiştir.

Birinci bölümde Çin'in tarihi kısaca tanıtılmıştır. Arapçanın Çin'de öğretilmesinde önemli faktör olan İslam'ın Çin'e girme, yayılma ve kökleme süreçleri anlatılmıştır. Bundan başka Çin'in temel inançlarından bahsedilerek Arapçanın Çine girmesi ve Çin'de gelişmesinin temeli izah edilmiştir, ilmî ve fikrî arka planı tespit edilmiştir.

İkinci bölümde ise 1949'a kadar Çin'de Arapça öğretiminin durumu, yani Arapça öğretimin nasıl başladığı, nasıl geliştiği ve hangi sistemle hangi müfredatlarla yürütüldüğü ele alınmıştır. Bu süreç Jingtang adı verilen medreseler ve camiler olarak iki hatla anlatılmıştır.

Üçüncü bölümde ise 1949'dan sonra Çin'deki Arapça öğretimi Çin ve Arap ülkeleri arasındaki ticari ve iktisadi ilişkiler tarafından tetiklendiği, üniversitelerde Arap dili bölümü açıldığı, medreselerin öğretim sistemi değiştirilerek daha modern bir hal aldığı anlatılmıştır. 1949 sonrası üniversitelerde, medreselerde ve camilerde Arap dili hangi müfredatlar yardımıyla, hangi yöntemler kullanılarak öğretildiği de detaylı bir şekilde anlatılmıştır.

Sonuç olarak Çin'de Arapçanın bunca uzun süre devam etmesinde Çinli Müslümanların (Hui'ların) verdiği mücadelelerin büyük etkisi olduğu, bu süreçte önce İslam sonra ticari ilişkiler Arapça eğitimini etkilediği ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Arapça, İslam, Çin, Hui'lar, Medrese eğitimi, Cami eğitimi

ABSTRACT

THE EDUCATION OF ARABIC LANGUAGE IN CHINA FROM 1949 UNTIL TODAY

Xiatiguli Sawuer

This thesis aims to study how Arabic has been taught from 1949 till now in China. Firstly, from the point of China's history and its basic beliefs, we explain the entrance of Arabic into China and its basic development, then its scientific and intellectual background is determined.

In the first chapter, China's history is briefly introduced. And the introduction of Islam into China, its spread and rooting in China, which is an important factor for teaching and researching Arabic in China, has been analyzed. Apart from that, the basic beliefs that exist in China today are also discussed.

In the second chapter, the situation of Arabic teaching in China until 1949, in other words, how Arabic teaching started, how it developed and with which system and with which curricula it is carried out, is discussed. This process is described in two lines as the madrasas called Jingtang and mosques.

In the third chapter, we explain that after 1949, Arabic education was triggered by the commercial and economic relations between China and Arab countries; the Arabic language department was opened in the universities and the madrasas became more modern by changing the education system. And we also explain in detail that from the 1949 on, which curricula were used and methods which were taught in universities, madrasas and mosques in China.

As a result, we come to conclusion that the struggles of Chinese Muslims (Hui) had a great effect on the continuation of Arabic for so long in China and also, firstly Islam and then commercial relations affected Arabic education in China.

Keywords: Arabic, Islam, China, Hui Muslims, Education at Madrasas, Education in Mosques

ÖNSÖZ

Arap yarımadasında İslamiyet'in doğduğu ve yayıldığı sırada Çin'in başında Tang Sülalesi (618-906) bulunuyordu. Araplarla Çin ortasındaki temas bu dönemde resmi başlamıştır. Böylece Arapça Çin'e Tang hanedanlığında girmiştir. İslam inancını sürdürmek için Çinli Müslümanlar Arapça öğretimine özen göstermişlerdir. Arapça öğretim önce medreselerde ve camilerde Osmanlı medreselerinde de kullanılan klasik müfredatlarla ile yürütülmüştür. Ming hanedanlığı döneminde ise Çince de İslam eğitimine dahil edilmiştir. Bu nedenle Arapçadan Çinceye yapılan tercüme işleri canlanmıştır. 1949'dan sonra Arap dili üniversitelerde yabancı dil olarak öğretilmeye başlamıştır. Medrese ve camilerdeki Arapça eğitimi de varlığını sürdürmeye devam etmiştir, yalnız öğretim şeklinde belli değişiklikler gerçekleşmiştir.

Lisans yıllarımdan beri içten yakınlık ve minnettarlık hissettiğim Çinli Müslümanlar (Hui'lar) ile ilgili olan, dolaylı bir şekilde bile olsa Çin'deki Müslümanların durumunu anlatan bu tezi tamamlama lütfunu sunan Rabbime hamdolsun. Türkiye'de daha önce az çalışılmış olan bu konuyu çalışma sürecinde birtakım zorluklarla karşılaştığımda pek çok kıymetli kişinin destekleri ve yönlendirmeleri büyük katkılar sağlamıştır. Öncelikle bu konuyu çalışmam konusunda her zaman beni destekleyen, yönümü tayın eden, yazdığım her satırı büyük sabır ve titizlikle okuyan, hatalarımı ve yetersizliklerimi düzeltmem için en inci noktasına kadar yardımcı olan saygıdeğer hocam, kıymetli danışmanım Doç. Dr. Şükran Fazlıoğlu'na içten saygılarımı ve yetersiz kalacağımı bilmekle birlikte yürekten teşekkürlerimi sunarım. Tez çalışma sırasında gerek fikirlerini gerek kaynaklarını benimle paylaşan Doç. Dr. Nur Ahmet Kurban'a ve Bumeryem Abdükerim Hanımefendiye çok teşekkür ederim. Tavsiyeleri ile tezime kıymetli katkılarda bulunan değerli jüri üyelerim Prof. Dr. İsmail Durmuş, Doç. Dr. Gülgün Uyar hocalarıma teşekkürlerimi arz ederim. Her zaman yanımda olan ve her konuda beni destekleyen kıymetli dostum Raziye Muhammed'e teşekkürlerimi arz ederim. Türkçe dil konusunda bana yardım eden Cihat Öztürk'e, beni cesaretlendiren anlayış gösteren tüm arkadaşlarıma içten minnettarım.

Küçük yaşlarımdan itibaren kalbime ilim sevgisini yerleştiren, büyük bir özveri, sabır ve merhametle ilim yolunda devam etmemi sağlayan cesur anneme, hayatımın yönünü gösteren saygıdeğer dayıma, yaşamın yükünü ve zorluklarını kendisi üstlenerek bana okuma fırsatı hazırlayan, yüksek lisans sürecinde gereken tüm desteği veren hayat arkadaşım sevgili eşime, benim eğitimimi sürdürebilmem için küçük yaşında fedakarlıklar yapan sevgili oğluma sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	
ABSTRACT	i
ÖNSÖZ.....	ii
İÇİNDEKİLER.....	iv
KISALTMALAR.....	vii
GİRİŞ.....	1
1 BİRİNCİ BÖLÜM: ÇİN'İN KISA TARİHİ.....	5
1.1 İSLAM ÖNCESİ DÖNEM.....	5
1.1.1 Xia.....	5
1.1.2 Shang Sülalesi	6
1.1.3 Chou Sülalesi	6
1.1.4 Qin Hanedanlığı (M.Ö. 221- M.Ö. 207)	6
1.1.5 Han Sülalesi	6
1.1.6 Sui Sülâlesi (MS 581-618).....	7
1.2 İSLAMİYET SONRASI DÖNEM.....	7
1.2.1 Tang Hanedanlığı (618-906).....	7
1.2.2 “Beş Sülale Devri” ve Sung Hanedanlığı (959-1279)	10
1.2.3 Yuan Hanedanlığı (1276-1368)	12
1.2.4 Ming Hanedanlığı (1368-1644)	15
1.2.5 Ch’ing Hânedanı (1644-1911)	18
1.2.6 Cumhuriyet Dönemi (1912-1948).....	20
1.2.7 1949’dan Günümüze.....	21

1.3	GENEL HATLARIYLA ÇİN'İN İNANÇ DURUMU	23
1.3.1	Konfüçyanizm.....	24
1.3.2	Budizm.....	26
1.3.3	Taoizm	26
1.3.4	İslamiyet.....	27
2	İKİNCİ BÖLÜM: 1949'A KADAR ÇİN'DE ARAPÇA EĞİTİMİ.....	29
2.1	MEDRESELERİN ORTAYA ÇIKIŞI	30
2.2	MEDRESELERİN EĞİTİM ŞEKLİ	33
2.2.1	Han Kitab	37
2.3	MEDRESE MÜFREDÂTI	39
2.3.1	İletişim ve ilim ağı	44
2.4	CUMHURİYET DÖNEMİ	47
2.5	1949'DAN ÖNCE CAMİLERDE ARAPÇA EĞİTİMİ	48
3	ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: 1949'DAN SONRA ÇİN'DE ARAPÇA EĞİTİMİ 52	
3.1	ÜNİVERSİTELERDE ARAPÇA EĞİTİMİ	52
3.1.1	Arapça Öğretim Şekli	56
3.1.2	Öğretim amacı.....	58
3.2	1949'DAN SONRA MEDRESELERDE ARAPÇA EĞİTİMİ	75
3.3	1949'DAN SONRA CAMİLERDE ARAPÇA EĞİTİMİ.....	81
	SONUÇ.....	85
	EKLER	87
	EK 1: Arapça eğitiminde çok kullanılan sözlük “معجم العربية الصينية”ten örnek	88
	EK 2: Üniversite eğitiminde kullanılan “الجدید فی اللغة العربية” serisinden örnek	89
	Ek 3: Üniversite eğitiminde kullanılan “الجدید فی اللغة العربية” serisinden örnek(2) 90	
	EK 4: Çok kullanılan Dil Bilgisi Kitabı “لقواعد العربية التطبيقية” dan örnek.	91

KAYNAKÇA	92

KISALTMALAR

a.g.e.: Adı geçen eser

a.g.m.: Adı geçen makale

a.g.s.: Adı geçen seminer

a.g.w.: Adı geçen web sayfası

Bkz.: Bakınız

HC: Çin Halk Cumhuriyeti

ev.: Çeviren

e.t.: Web sayfasındaki bilgilere erişim tarihi

MÖ: Milattan önce

MS: Milattan sonra

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

s.: Sayfa

T.: Tahta oturduğu sene

vb.: Ve benzeri

vs.: Vesaire

yy: Yüzyıl

KP: Çin Komünist Part

GİRİŞ

Dünyanın en kalabalık ülkesi olan Çin her geçen gün gelişerek dünyanın en önemli güçleri arasındaki yerini almıştır. Çin aynı zamanda büyük bir medeniyet merkezidir. Türkiye ile Çin'in iktisadî ve siyasî ilişkisi yüzyıllar öncesine dayanmakta olup günümüzde de yoğun bir şekilde artarak devam etmektedir. Bu açıdan Çin'in dil, tarih, felsefe gibi farklı açılardan araştırılması, bilinmesi Türkiye'de çok önem arz etmektedir. Özellikle İslam ülkesi olan Türkiyenin Çin'deki müslümanları tanınması, bölgedeki Müslümanların durumundan haberdar olması, Kur'an Kerim'in dili olan Arapçanın Çin'deki öğretim durumuna vakıf olması çok önemlidir.

Çin'in geçmişte bölge olarak İslam coğrafyasına uzak oluşu, modern dönemde ise siyasal açıdan kendi çıkarlarına uygun biçimde içine kapalı bir politika izlemesi ve Çincenin öğrenilmesi zor bir dil olması sebebiyle diğer Müslümanlar tarafından bu bölgenin çok iyi bilindiği söylenemez. Çin'de ne kadar Müslüman mevcut, inançlarını nasıl sürdürüyorlar, İslam eğitimi nasıl yürütülüyor, Kuran dili olan Arapçanın Çin'deki kullanımı ve öğretimi nasıl? Gibi soruların cevapları dünya Müslümanları arasında, özellikle de Türkiye'de pek de bilinmeyen meselelerdir.

Biz 2009-2013 arası Çin'de, Kuzey Batı Milletler üniversitesinde, Arap Dili ve Edebiyatı bölümünde okuduk. Mezun olduktan sonra yüksek lisansı Türkiye'de yaptık. Bu süreç içerisinde Çin ve Türkiye'deki Arapça öğretiminde farklılıklar ve benzerlikler olduğu dikkatimizi çekti. Bu süreçte yine Türkiyede Çin'deki İslam, Çindeki Müslümanlar hakkında, özellikle Çin'deki Arapça eğitimi hakkında bilgilerin az ve yetersiz olduğunu gördüğümde Çindeki Arapça eğitiminin durumunu araştırıp ortaya koymak istedim. Bu yüzden Çinde gördüğüm eğitim sürecindeki tecrübelerile, staj yaptığım medresedeki öğretim şeklini de göz önünde bulundurarak tezimi destekledim.

Bu tezin literatürdeki boşluğu doldurma yönünde katkı sağlaması amaçlanmıştır. İslam ve Çin medeniyeti arasındaki irtibat ve etkileşime dikkat çekmek, bu konularla ilgili araştırma ve çalışmaların artmasına vesile olmak hedeflenmiştir.

Dışa kapalı olan Çin'deki Arap dili eğitimini çalışmanın bazı zorlukları vardır. Örnek Çinliler, özellikle komünist Çin hükümeti, tarihi mevcut hükümetin çıkarına uygun biçime değiştirmektedir, olayları farklı kaydedip farklı yorumlamaktadır¹. Özellikle azınlık milletlerin tarihini değiştirmek onları asimilasyon yapmaktaki ilk adımlardan biridir. Bu yüzden Çince metinlerden faydalanırken çok dikkatli olmamız gerekti. Ayrıca 2017 yılından beri memleketimiz Doğu Türkistan ile ilişkimiz kesildiği için tezimizle ilgili bazı kitapları getirtme imkanımız olmadı.

Bu konuda Türkiye'de yapılan araştırmalardan Esra Çiftçi'nin "İslam ve Konfüçyanizm Bağlamında Konfüçyanist Müslümanlığın Doğuşu ve Gelişimi" adında yüksek lisans tezi mevcuttur. Esra Çiftçi tezinde Çin Müslümanları olan Hui'ları tanıtmış, fakat kullandığı kaynaklar daha çok batıdaki doğubilimcilerinin çalışmaları olmuştur. Doğubilimcilerin zaman zaman olaylara farklı baktıkları gözardı edilmemelidir.

Çin'de İslam denince insanların aklına Çinlilerin Xin Jiang adını taktığı Doğu Türkistan bölgesi ve orada yaşayan Türk kökenli Uygur, Kazak, Özbek, Tatar gibi milletler geliyor. Bizim bu tezde ele alacağımız Çin coğrafyasında yaşayan, ana dili Çin'ce olan Hui'lardır. Bunun yanı sıra Huilarla aynı mekân, aynı kültür, aynı tarihi paylaşan, yalnız çok küçük farklılıklar yüzünden ve "böl ve yönet" (分而治之 fen er zhi) politikası yüzünden farklı milletler sayılan, Tunghsiang, Pao-an, Sa La, milletleri"de içindedir.

"Çin büyük ansiklopedisi"'nin Milletler bölümünde(中国大百科全书, 民族卷 zhong guo da bai ke chuan shu. min zu juan) bahsedildiği üzere: Hui ise Çin'in iç dışındaki pek çok milletlerin uzun tarih sürecinde bir araya gelmesinden ortaya çıkmış bir millettir.

Araştırmamızı, mevzunun derinlik kazanması amacıyla Çin egemenliğinde yaşamakta olan diğer milletlerin dilleri ile değil, sadece Çin dilinde yapılan çalışmalarla sınırlı tutmaya çalışacağız. Konunun önemine binaen özgün kaynaklara ulaşmaya gayret

¹ Çinlilerin tarihi farklı kaydetmesi hakkında Bkz.: Nureddin İzbasar, "Çin Halk Cumhuriyeti Tarih Ders Kitaplarında Çin ile Müslüman Ülkeler Arasındaki İlişkiler ve Müslüman Coğrafyası İle İlgili Beyanlar", DAAD, 2018, Güz.

sarf edeceğiz. Burada, çalışmamızın olgunlaşmasına katkı sağlayacak olan önemli bir eserden bahsetmek istiyoruz. O da günümüzdeki Çin araştırmacılarından Ding Cün'ün “丁俊，中国阿拉伯语教 zhong guo a la bo yu jiao yu shi gang” (Çin’de Arapça Eğitimi Tarihi)” adlı eseridir. Dr.Ding bu kitabında Arapçanın Çine nasıl girdiğini, nasıl bir süreçten geçerek bugüne geldiğini tarih akışıyla kısaca tanıtmıştır.

Araştırmanın 1949 yılını kesim noktası yapma nedeni ise, 1949 yılında komünist Çin hükümeti kurulmuştur ve ülkedeki çeşitli dinlere mensup kişilere ideolojik sebeplerle baskı yapılmaya başlanmıştır. Bu baskılara en çok maruz kalanlar da Müslümanlar olmuştur. Müslümanların yoğun olarak bulunduğu Doğu Türkistan, Kansu gibi eyaletlerde durum çok daha kötü olmuştur. Buralarda camiler kapatılmış ve ibadet yasaklanmıştır. Hükümetin İslam eğitimine cümleden Arapça eğitime karışması git-gide artmıştır. İslamın yaşanmasının yasaklanması ile beraber Kuran dili olan Arapça da yasaklara uğramıştır. Medreselerin kapanması, camîlerin ağıra çevirilmesi, kitapların yakılması, dini liderlerin öldürülmesi Arapça eğitimin ve araştırmanın bir hayri geri gitmesine neden olmuştur.

1975 yılından sonra camilerin tekrar açılması, Kur’an okunmasına belli ölçüde izin verilmiş. Ve bu sefer de Çin ile Arap ülkeleri arasında ticaret ilişkisi canlanmış. Bu canlanma Arapça eğitimin de canlanmasına vesile olmuş.

Bu çalışmada Doğu Türkistan bölgesini ayrı tutacağız. Nedenleri:

1. Doğu Türkistan bölgesi, günümüz coğrafyasında Çin’e ait gösterilse de tarihten beri müsülman Türk milletleri kendi hâkimiyeti altında yaşamış bölgedir. Dili, tarihi, medeniyeti ve inanç durumu Çin’den çok farklıdır.
2. 1949 komünist çinlilerin işgalından sonra Arapça Kurân’ın dili olarak tamamen yasaklanmıştır. Okullar, medreseler ve camilerde Arapça eğitim tamamen yok edilmiştir. Partizan şeklinde gizlice sürdürülmüş eğitim hocadan öğrenciye iletme şeklinde devam etmiştir, kullanılan müfredatlar, öğretim şekli, öğretim metodu eminiyet açısından kaydedilmemiştir.

Tezin bölümleri şu şekildedir:

Tezin birinci bölümünde Çin'in tarihi kısaca tanıtılmıştır. Arapçanın Çin'e girmesi için erekli arkapılan anlatılmıştır.

Tezin ikinci bölümünde 1949'dan önce yürütölen Arapça eğitim ele alınmıştır. Arapça eğitimin başlanması, gelişimi anlatılmıştır.

Üçüncü bölümünde ise Çin'in 1949sonrasındaki siyaset ve iktisat durumuyla birleştirilerek, üniversitelerde, medreselerde ve camilerde Arapçanın nasıl öğretildiği örneklerle detaylı bir şekilde anlatılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM: ÇİN'İN KISA TARİHİ

1.1 İSLAM ÖNCESİ DÖNEM

Çin Devleti'nin Arapça ile etkileşime girmesi, Çin'de hüküm süren Tang Hanedanlığı döneminde başlamıştır. Daha önce kayda değer temasın olmaması, tarafların coğrafi olarak birbirlerine uzaklığıyla ve Çin'in içe dönük bir politika izlemesiyle açıklanabilir. Bu çalışmada, Arapçanın Çin sınırlarına resmi bir şekilde girmesine kadar olan dönem ana hatları ile ele alınacaktır.

Arkeolojik çalışmalarla ulaştığımız bilgilere göre Çin kültürü milattan önce 2000 yılında başlamıştır. M.Ö.2000'den önceki tarihlere ait kültür kalıntıları ise henüz Çinliliğin oluşmadığı devirlere aittir. Milattan önce 1500'lü yıllarda Çin'de yazının kullanılmaya başlanmasıyla birlikte Çin tarihiyle ilgili yazılı belgeler ortaya çıkmıştır. Çin'in kayıt altındaki tarihi, 4000 yıl önce Sarı Nehir kenarında oluşan ilk yerleşim merkezlerine kadar uzanır.

Çin tarihi sülale hâkimiyetlerine göre dönemlerine ayrılmıştır. Tarih boyunca Çin'de hüküm sürmüş önemli sülaleler şunlardır:

1.1.1 Xia

Hakkında bilgi sahibi olamadığımız dönemden (M.Ö. 2000 öncesi) sonra Hsia hanedanı (夏 Şia)(M.Ö. 2000-1500), günümüzdeki Şensi eyaletinin güneyi ile Hehanan eyaletinin batı ve orta bölgelerinde hâkim olmuştur². Xia Hanedanlığı Çin'de kurulmuş ilk hanedanlık olarak bilinmektedir³.

² Gülçin Çandarlıoğlu, "Çin Tarihi", **İslam Ansiklopedisi**, C.8, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1993, s.321.

³Çin Ülkeler Arası İletişim Birliği, **Zhongguo Lishi Changshi** (中国历史常识), 1.Basım, Shan Xi, Shanxi Shifan Daxue Basımevi, 2011, s. 2.

1.1.2 Shang Sülalesi

Milattan önce 1450-1050 yılları arasında Hehnan'ın kuzeydoğusunda hüküm süren Shang Hanedanı (商 Şang), yazının bulunduğu ve kullanılmaya başlandığı dönemdedir. Bu döneme ait yazılı kaynaklar bulunabilmektedir⁴.

1.1.3 Chou Sülalesi

ChouSülalesi (周 Cou)ise M.Ö. 1050 yılında kurulmuştur. Chou sülalesi, milattan önce 770 sıralarında iç isyanlar yüzünden merkezini Loyang'a taşımıştır. Bundan sonraki yaklaşık 250 sene boyunca küçük feodal devletler birbirleriyle savaşmışlardır. Bu dönem“Savaşan Devletler Dönemi”olarak isimlendirilmiştir. Bu dönemi diğer dönemlerden ayıran nokta ise Konfüçyüs taraftarı olan Meng-tse ve Hsüntse'den başka Mo-ti, Chuang-tse, Kung-sun gibi filozofların bu dönemde yetişmesidir.Bu dönemde “düşünceler tartışması”⁵ adındaki bir faaliyet yayılmıştır. Bu sıralarda Çin felsefesinin temeli atılmıştır.

1.1.4 Qin Hanedanlığı (M.Ö. 221- M.Ö. 207)

Qing (秦 Çing) Çin tarihinde meydana gelen ilk merkezi birliğin birleşik imparatorluğudur. Devlet kanunlarının temeli bu zamanda atılmıştır. Dünyanın en uzun savunma duvarı sayılan Çin Seddi'ni de bu hanedanlığın kurucusu olan QinShi-huang, M.Ö. 221 yılında daha önceki krallıkların yaptırdığı duvarları birleştirerek uzatmıştır. Çinli anlamında gelen Han (汉) kelimesi bu devirde kullanılmaya başlanmıştır.

1.1.5 Han Sülalesi

Han(汉 Han)Sülalesi M.Ö. 206'da kurulmuştur. Han Sülâlesi dönemiyle beraber Çin tarihinde ilk defa sistemli bir şekilde, Türklerin ilk devirleri için de kaynak durumunda olan bazı tarih kitapları yazılmıştır⁶.

⁴Çandarlıoğlu, s.322

⁵ Konfüçyanizm, Taoizm, Şintoizm gibi farklı düşüncelerin üstatları, tartışmaları sürdürmüştür.

⁶ Çin tarihi hakkında geniş bilgi için Bkz.: Lu Simian. **Zhongguo Tongshi** (中国通史 Çin'in Genel Tarihi). Beijing: Shangwu Basma evi, 1923.

Wang Feng. **Huizu Lishi Wenhua Gailun**(回族历史文化概论 Hui'ların Tarihi ve Kültürü Hakkında Genel Bilgi). 1.Basım. Zhongguo Shehui Kexue Yayınları, 2012

Nitekim son Han hükümdarının tahttan indirilişinden (220) sonra Çin’de bir siyasi parçalanma meydana gelmiş, “üç devlet zamanı” da denilen 220-310 yıllarından sonra yeni bir siyasi birliğin kurulamadığı “altı sülâle devri” (316-589) yaşanmıştır.

1.1.6 Sui Sülâlesi (MS 581-618)

580 yılında iktidarı eline alan kuzeydeki Sui Hanedanı(隋 Sui) diğer krallıkları yenerek bir kez daha Çin’de birliği sağlamıştır. Bu sırada Göktürkler de zayıflayarak ikiye ayrılmıştır.

Sui Sülalesi, Çin’de birliği tekrar sağlamış olmasına rağmen otoritesini sağlamlaştırarak 618 yılında yıkılmıştır. Yerini, ardından gelen Tango Hanedanlığı’na (618-906) bırakmıştır. Bu sülâle zamanında Çin’e Türkistan kapısı açılmıştır. Bu dönemde Türklerle yapılan büyük savaşlar sonucunda Türkistan’a girilmiş, bu da Çin’in Türkistan’daki işgalinin başlangıcı olmuştur. Aynı tarihlerde Asya’da Arapların İslamiyet’i yayma seferleri de başlamıştır.

1.2 İSLAMİYET SONRASI DÖNEM

1.2.1 Tang Hanedanlığı (618-906)

Tang Hanedanlığı dönemi merkezi hükümetin güçlendiği, Çin’in dış ülkelere açıldığı, dini ve sanatsal gelişmelerin yaşandığı bir dönemdir.

Arap yarımadasında İslamiyet’in doğduğu ve yayıldığı sırada Çin’in başında Tang Sülalesi bulunuyordu. İslâmiyetten önce Çin ile Arabistan arasında genellikle deniz yolu bazen de İpek yolu üzerinden iletişimler oluyordu. Arap yarımadası ilk defa milattan önce 120 yılında Çin İmparatoru Wu-ti tarafından batıya gönderilen Zhang Qian(张骞) ile tanınmış ve “Tai Shi”(大食) olarak adlandırılmıştır⁷. VII. yüzyılın başında, Çin-Arabista’nın deniz yolundaki ticaret ilişkisi daha da gelişmiştir, Basra Körfezi’ndeki Siraf bölgesi Çinli tüccarlar için, Çin’deki Kanton Limanı ise Arap tüccarlar için en önemli ticaret merkezi durumuna gelmiştir.⁸ T’ang Rahibi Chian Chen, Tian Bao (天

⁷ Ma Hongyuan, **shuiyu luyou zhinan**(水域旅游指南). 1.Baskm. Tianjin: NanKai üniversitesi Yayınevi, 2010, S.112

⁸ Cemil Lee, “Çin , ülkede islamiyet”, **İslam Ansiklopedisi**, C.8, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1993. S.321

宝)devrinde (742-756) Basra Körfezi'nden gelen sayısız geminin “*dağ gibi baharat ve nadir mallarla yüklenmiş olarak Kanton sularında demirlediğini*” söylemektedir.

Deniz ticareti yoluyla Çin'in güneydoğusuna yerleşen Müslümanlar için ilk durak liman şehri Guangzhou olmuştur. Ticaretin gelişmesiyle beraber Quanzhou, Hangzhou, Yangzhou gibi diğer liman kentlerine doğru ilerlemişlerdir⁹. Karayolu üzerinden ise İpek yolu güzergahını takip ederek Kuzeybatı Çin'e giren Müslümanlar için ilk merkez, önde gelen ticaret şehirlerinden Xi'an ve Kaifeng olmuş, zamanla Pekin'e kadar ilerlemişlerdir¹⁰.

757 yılında Tang hanedanlığının hükümdarı An Lushan'ın isyanını bastırmak için Araplardan ve Farslardan yardım istemiştir. Yardıma gelen Arap askerlerin büyük çoğunluğu savaştan sonra vatanına dönmemiş, Çinli kadınlarla evlenerek Tang Hanedanlığının başkenti olan Chang An'e yerleşmişlerdir.¹¹ Bunlar Çinde resmî yerleşmiş ilk müslüman toplum olmuştur.

Bununla birlikte hükümet ülkenin güneydoğu bölgesindeki Kanton, Zeyton (Ch'üan-chou), Yang-chou ve Hang-chou limanlarını resmen yabancılarla olan ticarete ayırmıştır. Çin'in güneydoğu bölgesindeki Müslümanların nüfusu kontrolsüz bir şekilde artmaya devam etmiştir.

İslâmiyet'in Çin'e girişi hakkında doğrudan Çin Müslümanları arasındaki efsanelere ve tarihi vesikalara dayanan birbirinden çok farklı, bağımsız görüşler bulunmaktadır. Çinli Müslümanlar, İslamiyet'in Çin'e girişini daha çok efsanevi bir şekilde anlatmayı tercih etmişlerdir. Onlara göre İslamiyet'in ve Müslümanların Çin ile etkileşimi, Hz. Peygamber döneminde başlamış, bir sahabe vesilesi ile gerçekleşmiştir. Bu görüşlerden en yaygını Sa'd b. Ebî Vakkās'ın İslamiyet'i tanıtmak ve anlatmak için Çin'e geldiği ve Çin'de vefat ettiği hakkındaki görüştür. Böylece Çin'deki Müslümanlara

⁹ Dr. Lee, Hee-Soo, **İslam ve Türk Kültürünün Uzak Doğuya Yayılması**, 1. Basım. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları s. 45.

¹⁰ Jonathan Neaman, **Familiar Strangers: a History of Muslims in Northwest China**, University of Washington Yayinevi, s.25

¹¹ Yu Zhengui, **中国历代政权与伊斯兰教**(Çin Hanedanlıkları ve İslamiyet), Ningxia Halk Yayinevi s. 18.

Dâru'l- Harb topraklarındaki varlıklarını, Hz. Peygamber'in kendilerine verdiği özel bir görev olarak göstermişlerdir. Tarihçiler ise Çinli Müslümanlara ait efsanelere dair hiçbir kanıtın bulunmadığını ve güvenilir olmadığını düşünmektedirler¹². Bununla beraber Sa'd b. Ebî Vakkâs'ın Çin'e geldiğine dair hiçbir tarihi vesika bulunmamaktadır¹³.

Çin arşivlerinde bulunan 651 yılına ait bir vesikada Çin sarayına Taishi Kralı (Arap Kralı) tarafından gönderilmiş bir elçiden söz edilmiştir. Bu bilgi doğrultusunda siyasi temasların 7. yüzyıl gibi erken bir tarihte başladığı kabul edilmektedir¹⁴. Ünlü Çinli âlim Liu Chih (ö. 1730) "*Peygamber'in Hayatı*" adlı eserinde üçüncü halife Hz. Osman tarafından gönderilen bir elçinin 25 Ağustos 651 tarihinde Tang Hanedanının merkezi Chang-an'a vardığını aktarmaktadır.

İhsan Süreyya Sırma, "*Çin'de Müslümanlık Tarihi*" adlı kitabında "İslamiyet VII. yüzyılda Arabistan'dan Çin'e girmiştir. Hz. Muhammed anne tarafından akrabası olan sahabesi Vehb b. Ebi Kebşe'yi İslamiyet'i tebliğ etmesi için Çin'e göndermiştir." diye yazmıştır¹⁵. İsim değişikliği hususunda Prof. Dr. İhsan Süreyya Sırma: "Aslında Hz. Peygamber'in Çin'e gönderdiği sahabenin adı Vehb b. Ebî Kebşe idi. Vehb, aynı zamanda Hz. Peygamber'in akrabasıydı. Çok iyi bildiğimiz gibi Sa'd b. Ebi Vakkâs da anne tarafından Peygamber Efendimiz'in akrabası idi. Vehb, Sa'd b. Ebî Vakkas'a göre az tanındığından, muhtemelen, 'Sa'd b. Ebî Vakkâs'ın akrabası' olarak tanınmış ve zamanla adı unutulmuş sadece 'Sa'd b. Ebî Vakkas' kalmıştır." Bu sahabenin mezarı günümüzde Çin'in Guangzhou şehrinde yer almaktadır.

İslam tarihçilerine göre Çinliler hakkında Müslümanların ellerinde bulunan en eski belge Hz. Ömer'e gönderilen ve Çinli tüccarlardan bahseden 639 senesine ait bir mektuptur¹⁶. İslam tarihçileri de Çin ile Müslümanlar arasındaki ilk resmi temasın 651 senesinde Hz. Osman'ın, Tang İmparatoru Gaozong'a (650-683) göndermiş olduğunu

¹² Dr. Lee, a.g.e., s. 31.

¹³ Yu zhengui, a.g.e., s. 25.

¹⁴ Dr. Lee, a.g.e s. 35.

¹⁵ Bkz.: Ceylan, Ertuğrul. "Çin Kaynaklarına Göre İslamiyetin Çine Girişi". 2016. <https://dergipark.org.tr/download/article-file/229333> (8 Mayıs 2019)

¹⁶ Dr. Lee, a.g.e., s. 33.

elçiler vasıtası ile gerçekleşmiş olabileceği üzerinde durmaktadır¹⁷. Bu rivayetlere göre Hz. Osman, Tang İmparatorunun Sasanilere destek vermeyip tarafsız kaldığı için duyduğu memnuniyeti ifade etmek ve İslâm'ın mesajını açıklamak için bir elçi göndermiştir¹⁸.

Çin'de önce Müslüman tüccarlar vasıtasıyla tanıtılan İslamiyet, İslam ülkeleriyle Çin arasındaki siyasî ve ticarî ilişkilerin gelişmesine paralel olarak daha fazla yayılma imkânı bulabilmiştir.

Tang Hanedanlığı döneminde Çin'deki Müslümanlar çoğunlukla İran, Arap yarımadası veya Orta Asya'dan gelmişlerdir. Bu dönemde Çin'e yerleşen Müslümanlar, öncelikle ticaret şartları dolayısıyla yer değiştirmişlerdir. Söz konusu bu Müslümanlar, Çin kültür ve geleneklerini kabul etmemişler, Çin kültürüne adapte olmamışlardır. Müslümanlar bu dönemde dinlerini rahat bir şekilde yaşamışlardır. Tang dönemindeki Çinliler için Müslümanlar, farklı görünümleri, gelenekleri, dilleri ve dinleri olan yabancı bir topluluk, geçici misafir konumunda olmuşlardır.

751 yılında Çin ile Abbâsîler arasında yapılan Talas Savaşı, Çin'in Orta Asya'daki nüfuzunu sona erdirirken İslâmiyet'in bu bölgedeki Türkler arasında yayılışını da hızlandırmıştır.

1.2.2 “Beş Sülale Devri” ve Sung Hanedanlığı (959-1279)

Ardı-ardından ortaya çıkan isyanlar neticesinde T'ang Sülalesi yıkılmıştır. Bu zamandan Sung Sülalesi(宋) kuruluncaya kadar geçen dönem (906-960) “*Beş Sülâle Devri*” olarak bilinir. Çin'de siyasi birliğin sağlanamadığı bu süreçte kıtanın güney bölgesinde on farklı sülale kendi hâkimiyetlerini ilan etmiştir.

Beş Hanedanlık ardından sonra kurulan Song Hanedanlığı (959-1276) döneminde, standart bir oran olmamasına rağmen, Çin'e yerleşen Müslüman

¹⁷Hajji Yusuf Chang, “Muslim Minorities in China: An Historical Note”, *Institute of Muslim Minority Affairs. Journal*, Vol.3, 198. (10 Mayıs 2019), s. 128.

¹⁸ Yu Zhengui, *中国历代政权与伊斯兰教*(Çin Hanedanlıkları ve İslamiyet), Ningxia Halk Yayınevi s. 30.

küçümsenmeyecek derecede artmıştır¹⁹. Song dönemindeki Müslüman tüccarlar, Çin'deki ticaret bölgelerin hem sosyal hem de ekonomik açıdan bir parçası hâline gelmişlerdir²⁰. Song Hanedanlığı döneminden itibaren Müslümanlara imtiyazlar verilmeye başlanmıştır. Şehir surlarının içlerine yerleşmelerine, toprak satın almalarına müsaade edilmiş, Çinlilerle kaynaşmalarına, Çinlilerle evlenmelerine, çok az sayıda da olsa sarayda görev almalarına, ailelerinde resmi rütbe sahibi olan varsa saray mensuplarıyla evlenmelerine izin verilmiştir. Song döneminde de aynı Tang Hanedanlığı'nda olduğu gibi Müslümanlar misafir kabul edilmiş; geçici, izinli yerleşimciler ve yabancılar olarak görülmüş, Müslümanlar da kendilerini böyle kabul etmişlerdir²¹. Müslümanlar bu dönemden itibaren dinen caiz olan, Çin'e ait kültür ve geleneklerini kabul etmişlerdir²².

Yine bu dönemde Müslümanların kendi içlerinde dinî hukuklarını uygulamalarına, Müslüman toplulukların sorunları ile ilgilenmeleri için "*fan-fang*" ismi verilen sosyal din cemiyetlerini kurmalarına izin verilmiştir²³. Hem dinî bir cemiyet hem de idari bir yapı arz eden *fan-fang*'larda, "*fang chang*" ismi verilen bir kadı öncülüğünde içtimaî ve hukuki faaliyetler yürütülür, tüccarlardan vergiler toplanır, Müslümanlar arasındaki adlî dava ve anlaşmazlıklar çözüldü.

Sonuç olarak Tang ve Song hanedanlıkları döneminde yabancıların, asimilasyon veya akültürasyona zorlandıklarından bahsetmek mümkün değildir. Bilakis hanedanlar Çinlilerle yabancıların karışmasını ve benzemesini genel olarak istememişlerdir. Bununla birlikte ne Müslümanlar gayrimüslim ve putperest olarak gördükleri Çinlilere benzeme, ne de Çinlilerin "barbar"ları (夷; yi)²⁴ yani dışarıdan gelenleri Çin kültürüne benzetmek gibi amaçları bulunmamaktadır. Her iki hanedanlık döneminde de Müslümanlar kıyafet kültüründe, yiyecek düzeninde, din ve ibadet gibi

¹⁹ Wu Jianwei, 中国清真寺总览 (Çindeki Camiler Hakkında), Ningxia: Ningxia Halk Yayınevi, s. 3.

²⁰ Wu Jianwei, a.g.e., s. 4.

²¹ Yu Zhengui, a.g.e., s. 29.

²² Donald Leslie, **Islam in Traditional China**, 1986, s. 55.

²³ Lee, a.g.e., s. 68.

²⁴ "Yok etmek, yakıp yıkmak, öldürmek" gibi anlamlara gelen 夷 (yi) kelimesini Çinliler "Han olmayan insanlar"ı ifade etmek için kullanmışlardır. "Medenileşmemiş insan, öteki" veya "yabancı" şeklinde de kullanılan bu kelime genel olarak "barbar" şeklinde tercüme edilmektedir.

konularda özgür bırakılmışlardır. Çin içerisinde misafir olarak bulunan yabancılar kendi dillerini konuşmakta özgür oldukları gibi ticarete kullanmak üzere Çinceyi tercih etmişlerdir. Dış ticaretin imparatorluk ekonomisine büyük katkıları olmuştur. Öncelikle vergiler dolayısıyla kendisine büyük yarar sağlamıştır. Bu sebeple Çin yönetimi, yabancı gelenek, din ve ideolojilere karşı olabildiğince müsaade etmiş, bu durum da ülke içerisinde yabancı nüfusu arttırmıştır. Genellikle barbarlar olarak kabul edilen Müslümanlar, Çinli elitlerin olumlu anlamda ilgisini çekmeyi başaramamıştır. Bu dönemlere ait Çin kayıtlarında ulaştığımız bilgilere göre, Müslümanların ritüelleri ve ibadetleri Çinlilerin ilgisini çekmiştir. Müslümanların ölüleri gömmeleri gibi farklı bir cenaze töreni anlayışlarının olması, domuz eti yememeleri, kendilerine özgü ibadetlerinin ve geleneklerinin olması, kendi kestikleri eti yemeleri ve temiz olmaları gibi bazı farklı geleneklerinin dikkatlerini çektiği ancak Müslümanlar hakkındaki bilgilerinin daha ileriye gitmediği görülmüştür²⁵.

1.2.3 Yuan Hanedanlığı (1276-1368)

Moğol hükümdarı Kubilay Han, Çin topraklarını hâkimiyeti altına alarak Yuan Hanedanlığı'nı kurmuştur. Yuan Hanedanlığı, Hanların -Çinlilerin- kendilerinden olmayan bir unsurun hâkimiyeti altına girişini temsil etmektedir. Song döneminde ikiye ayrılmış olan Çin toprakları, Kubilay Han ile birlikte yaklaşık iki yüzyıllık bir sürenin ardından, Konfüçyanizm'de de idealize edildiği şekilde tek bir çatı altında birleştirilmiştir.

Hem kültür hem nüfus açısından Moğol Devleti'nde Türk ve diğer yabancı unsurların etkisi oldukça fazlaydı. Yuan Hanedanı adını alan Moğol Devleti, Pekin'i başkent ilan etti.

Müslümanların Çin'deki tarihinin ikinci önemli devresi Yuan Hanedanlığı döneminde başlamıştır. Yuan dönemi, Müslümanların Çin'de önemli bir pozisyona yerleştikleri bir dönemdir. Göçebe Moğolların kültür hocalığı görevini üstlenen Orta Asyalı Türk ve Müslümanlar, Yuan Hanedanı döneminde bütün kültür alanlarında kendilerini göstermişlerdir. Kubilay Han büyük bir çabayla Müslüman sanatçı, doktor ve bürokratları kendi himayesine almıştır. Yuan sarayı, İslâmî tıp ve İslam mimarisine de

²⁵Leslie, a.g.e., s. 67-68.

itibar etmiştir. Tatu ve Shang-tu'da Müslüman hekimlerin görev yaptığı ve saray görevlilerinin tedavi edildiği “*Kuang-hui-Su*” adlı iki imparatorluk hastanesi kurulmuş, eczanelerde daha çok Müslüman doktorların hazırladığı ilâçlara riayet edilmiştir.

Geleneksel Çin toplumunda halk ve imparator arasındaki ilişkiyi sistemleştiren devlet memurları grubu bulunmaktaydı. Saray kademelerine Konfüçyanist klasikler üzerinden yapılan sınavları geçen, eğitilmiş, elit ve faziletli kabul edilen memurlar getirilirdi ve bunlar en prestijli sınıfı oluşturlardı. Ancak gerek Kubilay Han gerekse Moğollar, Çinlilerin kendileri hakkındaki düşüncelerini bildikleri için devlet kademelerinde onlara güvenmemiş, Moğol siyâsî geleneği üzere saray ve devlet işlerini dışarıdan getirilen yabancılara devretmeyi tercih etmiş²⁶, Çinlilerin üst rütbelerde görev almasına izin vermemişlerdir. Bu sebeple Kubilay Han, devlet kademelerine memur alımında Çin geleneği olan resmi sınav sistemini görmezden gelerek atama gücü ve yetkisini üzerine almış, bu sayede pek çok yabancıyı saray kademelerine yerleştirebilmiştir. Bu dönemde devlet kademelerinde ve yerel yönetimlerde görev alması için başta Orta ve Batı Asya olmak üzere dışarıdan büyük çoğunluğunu Müslümanların oluşturduğu farklı din ve kültürlere mensup yabancılar getirilmiş, “*semu*”²⁷ olarak da isimlendirilen bu yabancılar, sınıfsal olarak Çinlilerden daha üst bir seviyeye yerleştirilmiştir. Toplumsal olarak çok katmanlı sınıfsal bir yapıya sahip olmayan Çin’e, Moğollar döneminde *semularla* birlikte yeni bir sınıf eklenmiştir²⁸.

Yeni sosyal yapıya göre ise Moğollar birinci, Müslümanların da içerisinde bulunduğu *semular* ikinci, kendisini üstün ve medeni olarak gören Çinliler ise üçüncü ve dördüncü sınıfa yerleştirilmişti. Önceki dönemlerde “dışarıdan gelenler” yani “barbarlar” olarak görülen Müslümanlar, Yuan Hanedanlığı ile birlikte değişen roller sayesinde “medeniler” statüsüne yükselmiştir.

²⁶Morris Rossabi, **Khubilai Khan: His Life and Times**, University of California Press, 2009, s. 71.

²⁷Moğollar döneminde özellikle Orta Asya'dan getirilen yabancılar için “*Se-mu-ren*” terimi kullanılmıştır. Kelime itibari ile “renkli gözlü adam” anlamına gelen ve “muhtelif yabancılar; çeşitli kabileler, batı Asyalılar-Asyalılar” gibi anlamlarda kullanılan bu terim, Yuan hanedanlığı döneminde çoğunluğunu Müslümanların oluşturduğu, hem Çinlilerden hem de Tibetlilerden daha fazla imtiyaz ve yüksek statü sahibi sınıf için kullanılmıştır. Bkz.: Mote, “Chinese Society Under Mongol Rule, 1215-1368”, s. 627.

²⁸Yu zhengui, a.g.e., s. 33.

Çin'deki Müslümanlar için ikinci devreyi oluşturan Yuan Hanedanlığı döneminde zorla veya isteğe bağlı olarak, farklı alanlarda yetkin pek çok Müslüman, Çin topraklarına üst rütbe ve statülerle göç ettirilmiş, böylece Çin'deki Müslüman nüfus, kitlesel olarak yoğun artış göstermiştir.

Bu zamanda Müslümanlar vergilerden muaf tutuldukları gibi yüksek maaşlar almışlardır. Bu dönemde Müslüman tüccarlara da büyük önem verilmiş ve kolaylıklar sağlanmıştır. Zira imparatorluğun dış dünya ile bağlantı noktası olan tüccarlar, ülke ekonomisi için de kalkındırıcı güç olarak görülmüştür. Siyasette vergi memurluklarından ekonomi bakanlığı ve hükümdar danışmanlığına kadar yükselmiş olan Müslümanlar, Çin topraklarında izinli ve kalıcı yerleşimciler olma hakkı kazanmışlardır.

Çinliler Yuan döneminde Müslümanları, Moğollarla ortak çalışan, Moğolların koruyucusu ve güvencesi olarak görmüşlerdir²⁹. Müslümanlar Yuan döneminde de kendi pazarlarını kurabilmiş, hastaneler ve ibadethaneler inşa edebilmiş, kendi kültürlerine göre giyinebilmişlerdir. Dil konusunda da hiçbir zorlama görmeyen Müslümanlar hem günlük yaşamlarında hem de bilimsel çalışmalarında Arapça, Farsça ve Türk dilleri rahat bir şekilde kullanabilmişlerdir³⁰.

Bu dönemde Müslüman şairler Çince şiir yazıp şarkılar bestelediler ; Bunlardan Ali Yao-Ching ve oğlu Li Hsi-Ying, Çin edebiyatının meşhur şairleri arasında yer almışlardır. Aynı zamanda Yuan sarayı Arapça ve Farsça eserlerle de ilgilenmiştir. 1289 yılında Müslümanların konuştuğu dili öğrenmek için İslâm Yazısı Enstitüsü kurulmuş ve memurlar tayin edilerek yerli çevirmenler yetiştirilmiştir.

Yuan devrinde Müslümanlar Çin bilim ve teknolojisine de büyük katkılarda bulunmuşlardır. Yuan döneminde bilim adamlarına ve din adamlarına verilen 答失蛮(Da Shi Man) adında bir tür ünvan mevcut olup, bu ünvanın adı Farsça Dânişmene(bilgin anlamında)kelimesinden gelmektedir. ³¹ 1267 yılında İranlı Müslüman astronom Cemâleddin, çeşitli astronomi aletlerini Çin'e getirmiş ve İslâm dünyasının yeni

²⁹Yu zhengui, a.g.e., s. 36-37.

³⁰Rossabi, a.g.e., s. 142.

³¹ Bai Shouyi, 元代回教人与回教 (Yuan döneminde İslam ve Müslümanlar), Ning xia: Ningxia Halk Yayın Evi, 1983, s.94

teknolojisini ve astronomik buluşlarını Çin'e aktarmıştır. 1271'de Çin'de Kubilay tarafından İslam astronomisi öğretilen bir okul kurulmuştur, bu okul Çinli Müslümanların yönetmesi ve yönlendirmesiyle yürütülmüştür. Çinli astronom Kuo Shou-Ching (ö. 1316), hocası Cemâleddin'in himayesinde İslâm dünyasında bilinen diyagram ve hesaplamalardan yararlanarak kendi aletlerini geliştirerek Çin'e uygun Shou-shih-li adlı kendi takvimini icat etmiştir.

Yuan Hanedanlığının sonunda Müslümanlar hâlâ Hanlardan ayrı bir yapıyı temsil etmekle birlikte artık sadece tüccar değil, toplumun pek çok tabakasında yer alan, Çin halkı ile iç içe ve Çin kültürünün en canlı noktası olan sarayda yaşayan bir topluluk olarak Çin toprakları ve tarihinin bir parçası olmuşlardır³². Lipman, Yuan Hanedanlığı sonunda Çin'deki Müslümanların, Çin toplumu içerisindeki durumunu şu şekilde özetlemiştir:

*“Şu açıktır ki Yuan Hanedanlığının sonu ve Ming hanedanlığı döneminde Müslümanların şartları değişmiştir. Önceleri fanke, ardından semu olan Müslümanlar artık Huihui olacaklardır. Tanıdık ama yabancı, bugün gelmiş ama yarın için yerleşmiş, sıradan ama farklı.”*³³

1360'lı yıllarda Moğol hâkimiyetine karşı ayaklanan Çinli çiftçilerin lideri Zhu Yüan-Zhang'ın isyanı, Ming Hanedanlığının (1368–1644) kurulmasına yol açmıştır. Zhu Yüan-Zhang'a en büyük desteği Taocu rahipler vermiştir. Kendisini “Tanrı'nın Oğlu”olduğuna inandıran Zhu, halkın dini duygularından yararlanarak kendi hâkimiyetini kurmuştur. Böylece, Çin'deki Moğol idaresi 1368 yılında sona ermiştir.

1.2.4 Ming Hanedanlığı (1368-1644)

Yuan Hanedanlığının yıkılması ile birlikte Zhu Yuanzhan (İmparator Hongwu) öncülüğünde Çin, 1368 yılında tekrar Hanların (Çinlilerin) yönetimi altına girmiş ve Ming hanedanlığı kurulmuştur. Mingler yönetimi ele geçirir geçirmez, yönetim kadrolarındaki Moğolların pek çoğunu Çin Seddi dışına sürgüne göndermiş, geride kalan

³² James D. Frankel, *Chinese–Islamic Connections: An Historical and Contemporary Overview*, Journal

Journal of Muslim Minority Affairs

³³ Yu zhengui, *Familiar Strangers*, s. 38.

yabancılara karşı ise aşırı dikkatli bir tutum sergilemiştir³⁴. Her ne kadar Ming Hanedanlığının kurulmasında Müslümanların önemli katkıları olmuşsa da ilk dönemlerde Çinliler için onlar hâlâ Moğolların destekçileridir. Bu sebeple Çinlilerle evlenmeleri ve Çin toplumuna karışmaları engellenmiştir. Ancak kısa bir süre sonra imparator Zhu Yuanzhang bu kararından vazgeçmiştir³⁵.

Çin'e dışarıdan gelmiş olan etnik grupların Batı Asya'daki topraklarla dinî, kültürel ve etnik bağlarını büyük ölçüde devam etmesi, devletin bekası için bir tehdit olarak algılanmıştır. Özellikle ticaret vesilesi ile devam eden bu iletişim bağlarının koparılması Orta ve Batı Asya'dan gelebilecek tehditleri engelleyecektir. Bu sebeple Ming Hanedanlığı asimilasyon ve akültürasyon politikaları ile anılmıştır.

Ming Hanedanlığının ana hedefi Moğollar döneminde tahrip edilmiş Çin kültürünü yeniden restore etmek olmuştur. Bu sebeple öncelikle Konfüçyanizm yeniden hâkim kılınmış ve yönetim ideolojisi olarak benimsenmiştir³⁶. Muhafazakâr tavrı sembolize eden Konfüçyanizm ile toplumun her kesimine Konfüçyüsçü ahlaki değerlerin yayılması, Çinlilerin dahi yeniden Çinleştirilmesi amaçlanmıştır. Yabancıların sahip oldukları imtiyazların pek çoğu ilga edilmiştir. Konfüçyanist klasikler ve resmi sınavlar yeniden zorunlu kılınmış, böylece kısa süre içerisinde saray ve yönetim kademelerinde yeniden Konfüçyanist ideolojiye sahip ve Konfüçyanist klasiklere göre eğitim almış kişiler yerleştirilmiştir³⁷.

Ming hanedanlığı Çin toprakları üstünde yaşayan herkes Çinleştirilerek tek bir toplum inşa etmeye çalışmışlar. Bu sebeple 1397 yılında yayınlanan bir fermanla *semuların* kendi ırklarından biri ile evlenmeleri yasaklanarak Çinlilerle evlenmeleri zorunlu kılınmış, bu kurala uymayanların ağır şekilde cezalandırılacağı ilan edilmiştir³⁸. Bu sayede Çin aile kültürünün yabancıların evlerine daha kolay girmesi, yabancıların hem genetik hem de aile yapısı açısından Çinleştirilmesi amaçlanmıştır³⁹. Bu evliliklerin sonucunda yabancılar dış görünüş açısından tamamen Çinlilere benzemeye

³⁴Frankel, *Rectifying God's Name*, s. 23.

³⁵Petersen, "The Great Transformation", s. 36.

³⁶Lee, *İslam ve Türk Kültürünün Uzak Doğuya Yayılması*, s. 156.

³⁷Lee, *İslam ve Türk Kültürünün Uzak Doğuya Yayılması*, s. 157.

³⁸Petersen, "The Great Transformation", s. 36.

³⁹Yu zhengui, *Familiar Strangers*, s. 41.

başlamışlardır. Yabancıların, evlendikleri Çinlilerin soy isimlerini kullanmalarının zorunlu kılınması ile zaman içerisinde Müslümanlar Çince isimler kullanmaya başlamışlardır. Evliliklerin bir diğer önemli sonucu yabancıların ana dil açısından da değişim sürecini hızlandırmış olmasıdır. Bu dönemlerden itibaren yabancıların ana dili Çinceye dönüşmeye başlamıştır. Bunların yanı sıra yabancıların, Çinliler gibi giyinip kuşanması mecbur kılınmış, ilk dönemlerde Çince olmayan kitaplar (Müslümanlara ait dinî metinler de dâhil olmak üzere) yasaklanmıştır⁴⁰.

Devlet ideolojisi olan Konfüçyanizm'in de etkisi ile ticaret tümüyle devlet kontrolüne alınmış, özel ticaret yasaklanmıştır⁴¹. Hem kara hem deniz ticaretinin bu derece kısıtlanmasının yanı sıra resmi görevler haricinde Çin dışına çıkışların yasaklanması azınlıkların ana vatanları ile ilişkilerini kopma noktasına getirmiştir⁴². Geçiminin büyük bir kısmı ticarete dayanan başta Müslümanlar olmak üzere sınırlardaki yabancılar, bu uygulamalardan ekonomik açıdan etkilenmiştir⁴³. Ancak dış dünya ile bağlarının koparılması ve iletişimin engellenmesinin yan etkilerinin sadece ekonomi ile sınırlı kalmadığı, kültürel ve dinî esaslarını dahi kaybetme noktasına gelen yeni nesiller üzerinde bariz bir şekilde görülecektir. Özellikle Çin'in orta ve doğu bölgelerinde yaşayan yabancılar ve Müslümanlar bu sorunu daha derinden yaşayacaklardır.

Yabancıların Çin'deki etkisini yok etmek isteyen Ming Hanedanlarının sadece İslâm veya Müslümanlarla bir sıkıntısının olmadığını ifade etmek gerekmektedir. Zira bu tutum, devletin geleceği için tüm yabancılaraya yöneliktir⁴⁴. Zira Ming döneminde Müslümanlar, rasathane ya da devlet kademelerindeki görevlerini devam ettirmiştir. Resmi sınavlardaki başarıları ile memur, asker veya devlet adamı olarak imparatorluğa hizmet etmişlerdir⁴⁵. Ancak Ming Hanedanlığının ilk dönemlerinden itibaren yabancı nüfuzunu ortadan kaldırmak için girişilen asimilasyon, akültürasyon ve izolasyon politikaları, yabancıların ve Müslümanların Çin toplumu ve sosyal yapısına entegre olmalarını zorunlu kılmıştır. Müslümanlar bu süreçte yaşadıkları Çin toplumuyla daha

⁴⁰Lee, *İslam ve Türk Kültürünün Uzak Doğuya Yayılması*, s. 157.

⁴¹Lee, a.g.e., s. 156.

⁴²Yu zhengui, a.g.e., s. 46.

⁴³Lee, a.g.e., s. 157.

⁴⁴Yu zhengui, a.g.e., s. 42.

⁴⁵Leslie, a.g.e., s. 106.

yakın ilişkiler kurmaya ve kendilerini Çin topraklarının bir parçası olarak görmeye başlamışlardır⁴⁶.

16. yüzyıl itibariyle Çin’de yaşayan Müslümanlardan artık “Çinli Müslümanlar” şeklinde bahsedilmektedir. Ming Hanedanlığının yabancılara uyguladığı bütün politikalar Müslümanları derinden etkilemiş, hanedanlığın sonları itibari ile bu politikaların etkileri başta maddi kültür ve dil üzerinden daha net bir şekilde kendini belli ederek, Müslümanların başarılı bir şekilde Çinlileştirildiğini göstermiştir. Çinlileştirme politikası istikrarlı bir şekilde devam eden bir süreç olduğu için Müslümanların ilk defa nasıl ve ne şekilde bu sürece dâhil olduklarını net bir şekilde tespit etmek mümkün görünmemektedir. Ming dönemi itibariyle her ne kadar Müslümanlar artık kendilerini Çinli olarak kabul etmiş olsalar da İslâm onlar için toplumsal yapıda etnik kimlik ve farklılık olmaya devam etmiş, bu sebeple Han etnik kökenli olan ancak sonradan Müslüman olmuş kişiler dahi dinî kimlikleri nedeniyle *Han* olarak değil *Hui* olarak isimlendirilmişlerdir⁴⁷.

1.2.5 Ch’ing Hânedanı (1644-1911)

1644 yılında Mançular -kuzeydoğudan gelen bir azınlık ulus- Çin’i fethetmişler ve Qing (清 Çing) Hanedanlığı’nı kurmuşlardır⁴⁸.

Müslümanlar ile Çinliler arasında siyasî açıdan ilk sorun, Ch’ing Hânedanı döneminde olmuştur. Sorunun sebebi: Ching devrindeki Müslümanların toplumsal yeri ve yaşam şartları, önceki iki hanedana kıyasla daha kötü olmasıdır. Bu sorun zamanla isyana dönüşmüştür. Çin Tarihinde bu çatışmalar *Huilerin İsyanı*(回族起义 Huizu Qiyi) olarak adlandırılmıştır. Bu isyanadair çok sayıda araştırma bulunmaktadır. Örneğin: Gao Wen Su’nun yazdığı “*Qing Döneminde Güney Batı Huilerin İsyanlarının Nedeni*” (清代西北回族起义的原因 Chingdaı Xibeı Huizu Qiyı de Yuanyin) adlı eseri, Ningxia Felsefe ve Sosyal Bilimler Enstitüsü’nün hazırladığı “*Qing Döneminde Çin’deki İslam Hakkında Yapılan Araştırmalar*”(清代中国伊斯兰教论集) başlıklı mecmuada mevcuttur.

⁴⁶Leslie, a.g.e, s. 106.

⁴⁷ Elvida Ünal, “Çin Tarzı İslam: Konfüçyanist Müslümanlık (Hui-Ru)”, TYB Akademi, Sayı 20, 2017

⁴⁸Bumairimu Abudukelimu, “Çin Kaynaklarına Göre Taozim”, s.7.

“*Huilerin Çin’i Ürkütmesi*” (回惊天下 Huijing Tianxia) adında roman da Qing dönemindeki Huiİsyanını konu edinmiştir.

Ch’ing Hanedanı döneminde Mançular,Moğolistan ve Türkistan’ı ele geçirmek üzere hareket düzenlemiştir. Ch’ing Hanedanı 1755 yılında Doğu Türkistan bölgesine bir ordu göndererek ülkeyi birkaç bölgeye ayırmıştır. Bir kısmını doğrudan ilhak ederken bir kısmına da Çinli askerler yerleştirip bölgeyi bunların idaresine teslim etmiştir. Buna karşılık Müslüman Türkler de Mançular’a karşı sürekli isyan etmişlerdie.

Çin’in iç bölgesinde ise Ch’ing Hanedanı, Ming Hânedanının devamı için savaşıyan Çinli Müslümanlara karşı katı bir politika izlemiştir. Ch’ing rejiminin ve baskılarının her yönden şiddetlenmesi, Müslümanların yaşadığı bölgelerde Mançular’a karşı geniş çaplı isyanların çıkmasına neden olmuştur. Kansu ve Türkistan’da 1820-1828 yıllarda, Yünnan eyaletinde ise 1855-1873 yıllarda , Kansu, Shensi ve Türkistan’da 1862-1877 yıllarda ve tekrar Kansu’da 1895 yılında meydana gelen Müslüman isyanlarından ayrıca bahsetmek gerekir. Bu isyanlar Ch’ing Hanedanı tarafından büyük bir şiddetle bastırılmıştır ve bu süreçte çok sayıda Müslüman katledilmiştir. Bunun sonucunda ülkedeki Müslüman sayısı büyük ölçüde azalmıştır.

Çin’e hâkim olmayı başarabilen ilk yabancı sülâle olan Moğol Yüan Hânedanı, devlet idaresinde sadece Moğolları çalıştırması, Çinlilerarasındamillî şuur doğurdu.Bununla beraber 1821-1850 yılları, Batı’nın Çin’i müstemleke yapma amacıyla nüfuzlarını iyice arttırdıkları bir dönemdir. İç ve dış faktörün aynı zamanda etkilemesi sonucu 1850’den sonraikinci bir isyan dönemi yaşanmıştır. Bilhassa Müslümanların çeşitli eyaletlerdeki isyanları, bu devrin en önemli olaylarını meydana getirmiştir.

Bu devirde Türkistan’da Müslüman Türk hâkimiyetini kuran Yâkub Han, Osmanlı Devleti’yle temasa geçmiş, İngiltere ve Rusya ile antlaşmalar imzalamıştır. Buna rağmen Yâkub Han’ın hakimiyeti uzun sürmemiştir.

Ch’ing Hanedanlığı ÇinliMüslümanlar tarafından “*Karanlık Devir*”olarak adlandırılmıştır.

1.2.6 Cumhuriyet Dönemi (1912-1948)

Mançu Hükümeti 1912’de Cumhuriyet rejimine geçtiğini ilân etti. BilakisMançu Hükümeti’ni başa geçirmek için kendi generalleri tarafından cumhuriyet idaresine karşı faaliyetler yürütüldü⁴⁹. Böylece gerçek anlamda bir cumhuriyet sistemi gerçekleşemedi. Bu durum 1921 yılında Dr. Sun Yat Sen liderliğinde *Çin Milli Devleti (Zhonghua Minguo)* ilan edilinceye dek devametti. Tam da bu dönemde Mao Ze-dong’un kurucu üyesi olduğu Çin Komünist Partisi de faaliyete geçmiştir. Çin’in güneyinde Sun Yat-sen liderliğinde kurulan hükümet, komünist ideolojiyi benimsemiş olan kuzeydeki hükümetle mücadeleye başladı. Chiang Chieh-shih liderliğindeki Kuo-min-tang (Halk Partisi) Çin’in bütününde üstünlüğünü sürdürdü. Sun Yat-sen’in ölümünden sonra idareye Chiang Chieh-shih (Çan Kay-şek) geçti. Chiang Chieh-shih 1927’de komünistleri mağlup etti. Özellikle 1932-1934 arasında Chiang-hsi’de ağır bir hezimete uğrattı. Bunun üzerine 1934’te komünistlerin 12.000 km’lik uzun yürüyüşleri başladı⁵⁰. Yen-an’da yeniden komünist hükümeti kuruldu. Mao Ze-dong 1935 yılının ilk aylarında partinin başına geçti⁵¹.

1937’de başlayan Japon işgali, ekonomik yönden zaten çok zor durumda bulunan Çin için çöküşün başlangıcı oldu. İşgal, komünistler ile Halk Partisi taraftarlarını birleştirdi. Buna rağmen Mao komünist faaliyetleri sürdürdü, toprak reformuyaptı. Özellikle toprak reformu köylüler arasında memnuniyet topladı ve iç savaşta Mao’ya büyük bir avantaj sağladı. Bu reformla beraber Mao, köylülerin gücünü arkasına almıştı. II. Dünya Savaşı’nın sona ermesi ve Japonlar’ın Çin’i terketmesi üzerine, Mao liderliğindeki komünistlerle Chiang Chieh Shih’in başkanlığındaki Halk Partisi arasında iç savaş yeniden başladı. İki liderin Japonya’nın çekilmesinden sonra Ağustos-Ekim ayları arasında Ch’ung-Ch’ing’de bir araya gelmeleri bir sonuç vermedi. Üç yıl süren iç savaşın ilk dönemlerinde Halk Partisi taraftarları başarılı olsalar da gerilla savaşı stratejisini deneyen komünistler üstünlüğe geçirdiler. 1 Ekim 1949’da Pekin’de ilân

⁴⁹ Çandarlıoğlu, a.g.e., s.320

⁵⁰ 16 Ekim 1934 yılında büyük bir gizlilik içerisinde başlayan bu uzun yolculuğa yaklaşık olarak 80.000 kişi katılmıştı. Amaç milliyetçi güçlerin çemberinden kurtularak kuzeydeki komünist güçlerle birleşmek idi. Aslında bir tür kaçış olan bu eylem, Mao ve daha sonra ÇKP tarafından ‘destansı bir sefer’ olarak halka aktarılacak ve propaganda malzemesi olarak kullanılacaktı. 368 gün süren bu yürüyüşün sonunda açlık ve çatışmalar yüzünden geriye sadece 10.000 kişi kalmış ve bu kesim daha sonra halk kahramanı mertebesine yükselmişti.

⁵¹Çandarlıoğlu, a.g.e., s.320

edilen Çin Halk Cumhuriyeti'nin danışma meclisi Mao'yu hükümet başkanı seçti. Mücadeleyi kaybeden Halk Partisi taraftarları ise Formoza Adası'nda *Milliyetçi Çin* (Tayvan) adıyla cumhuriyetçi bir idare kurdular. Bugün yaklaşık 20 milyon insanın yaşadığı Formoza'da bu idare hâkim bulunmaktadır. 50.000 civarında müslümanın yaşadığı bu adada beş büyük cami mevcuttur⁵².

1.2.7 1949'dan Günümüze

1 Ekim 1949'da Çin Halk Cumhuriyeti kurulmuş ve Mao Ze-dong bu cumhuriyetin ilk başkanı olmuştur⁵³.

İç savaş ve problemlerden sonra 1949'da kurulan komünist yönetimin İslâmiyet'e karşı tutumu iktidardaki partiye göre değişiklik göstermiş, ılımlı pragmatistlerin iktidarda bulunduğu zamanlarda biraz daha özgür bir yönetim izlenirken, radikal ideologların iş başında bulunduğu zamanlarda ise daha baskılı olmuştur. Genelde parti politikasının dışarıdan müsamahalı görüldüğü, fakat içeride İslâmî muhtariyet ve faaliyet sahalarında gittikçe bir daralma ve tacizler yaşanmıştır.

Ayrıca komünist idare zamanında çok sayıda cami tahrip edilmiş ve bazıları da fabrika hâline getirilmiştir.

Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurulduğu sıralarda okullarda, medreselerde ve camilerde görevli binlerce imam vardı. İmamlar Kâşgar, Kansu'daki Ho-tchou, Pekin ve Honan'daki Houaiching şehirlerinde bulunan dört büyük İslâm merkezinde yetiştiriliyordu.

Çin Halk Cumhuriyeti'nin başındaki komünist rejim, bütün bireylere eşit imkânlar sunma sloganıyla ekonomide kolektifleştirmeye yönelmiştir. Tarımları kolektifleştirme bunun ilk adımıdır. Bu bağlamda köylülerin bireysel üretimi yasaklanmış ve binlerce kişiden oluşan dev komünler oluşturularak kolektif üretime zorlanmışlardır.

⁵²Çandarlıoğlu, a.g.e., s.321

⁵³Prof. Dr. Deniz Ülke Arıboğan, *Çin'in Gölgesinde Uzakdoğu Asya*, İstanbul: Bağlam Yayınları, 2001, s.193.

1949 sonrasındaki birkaç yıl içinde tarımda kolektifleştirme, *Yüz Çiçek Kampanyası* ve *Büyük İleri Atılım Politikası* gibi çılgın siyasi karışıklık ortaya çıktı, tüm ülkenin üretimi durma haline gelmiştir.

1956'da Mao, tarihe "*Yüz Çiçek Kampanyası*" olarak geçecek projesini hayata geçirmiştir. Bu projenin amacı entelektüellere uygulanan baskı ve sansürün azaltılması, böylelikle yapıcı eleştiriler sayesinde Çin Komünist Partisi'nin fayda sağlamasıydı. İlk adımda rejimden korkan entelektüeller pek fazla eleştiride bulunmadılar fakat ilerleyen dönemlerde eleştiri boyutları giderek artmaya başlamış ve sistem sarsılmaya başlamıştı. Bu durumu öngöremeyen Mao, "*Sağcı Akıma Karşı Mücadele*" kampanyasıyla entelektüel avına çıkmış ve "*Yüz Çiçek Kampanyası*" bir sene içerisinde sona ermiştir.

Ancak bu tür karmaşıklıklar içinde sanayi başta olmak üzere her alanda başarı gösterilememiş, hatta ülke ekonomisi gerilemiştir. Bunların üzerine 1958 tarihinde "*Büyük İleri Atılım*" olarak bilinen ikinci beş yıllık kalkınma projesi başlatılmış, bu projeye sanayi ve tarım üretimini ikiye katlayacağı sloganıyla başlanmış, nitekim bu yanlış verilerden yola çıkarak ülkede gerektiğinden fazla tahıl ve pirinç stokuna sahip olduğunu zanneden hükümetsonraki yıllarda komünlerin farklı alanlara yönelmesi gerektiğine karar vermiş ve tarlalardan çekilen işçiler kanal, köprü, çelik üretiminde çalıştırılmışlardır. Özellikle 1957'de Mao'nun verdiği demeci gerçekleştirebilmek amacıyla çelik üretime ehemmiyet verilmiş ve müthiş bir üretim sürecine girilmiştir. Ancak üretilen çeliğin kalitesiz olması dolayısıyla hiçbir işe yaramamış, büyük bir kaynak ve emek israfına neden olmuştur. BİA politikasıyla köylü toplumu bir anda sanayi toplumuna dönüşmüş, çiftçiler bir anda fabrika işçisi olmuşlardır. Bu politikanın yanlış olduğunu belirten yetkililer vatan haini ilan edilerek, idam edilmiş, ÇHC'nin bu radikal projesi sonucunda ekonomik kriz ortaya çıkmış, kıtlık başlamış ve milyonlarca Çinli hayatını kaybetmiştir.

Çin'in tek mutlak gücü durumuna gelen Mao, devrimlerin başarılı olamaması üzerine çok ağır eleştirilere uğramıştır. 1966 yılına kadar özellikle parti içinden birçok engelle karşılaşmıştır. Bu yüzden 1966 yılında muhaliflerini saf dışı bırakan Mao, bu tarihte "*kültür devrimi*" isimli yeni değişim hareketini başlatmıştır.

Daha sonra 1966-1976 yılları arasında gerçekleşen ve bugünkü ÇHC’de “*on yıllık kaos*” olarak adlandırılan kültür devrimi yaşanmıştır. Eskiyeait ne varsa yakılıp yıkılmış, öğretmenler ve düşünürler darp edilmiş, bazı eyaletlerde toplu katliamlar yaşanmıştır. Bu dönemde kitaplar, tablolar daha doğrusu eskiyi hatırlatan her şey Kızıl Muhafızlar tarafından yok edilmiştir. Sloganları ise: “*Dört eskiyi -eski düşünceyi, eski kültürü, eski adetleri, eski alışkanlıkları- yık*”.⁵⁴

Bununla birlikte büyük ölçüde başarılı olmuştur ve 1975’te ölümüne kadar gücünü muhafaza etmiştir. Ancak vefatından sonra tekrar aleyhinde faaliyetlere başlanmış ve yaptıkları silinmeye çalışılmıştır⁵⁵.

Çin Müslümanları, komünist rejimin başlattığı kültür ihtilâli sırasında tarihlerinin en acı zamanlarını yaşamıştır. Çin Hükümetinin İslâmiyet’e karşı olan katı tutumu, Mao Tse-tung’un ölümünden ve 1976 yılının sonlarında radikal güçlerin iktidardan düşürülmesinden sonra önceki döneme kıyasla hoşgörülü bir hâl almıştır. Müslümanlara eski itibarları iade edilmiş ve kendi okullarını inşa edebilmeleri, şeriata uygun yiyeceklerin yenilebildiği lokantaları işletebilmeleri ve dinî faaliyetleri sürdürebilmeleri için devlet güvencesi sağlanmıştır. Çin’in dışa açık politika takip etmeye başlamasından sonra dünya güç dengesinde Ortadoğu’nun öneminin artması ve ülkedeki müslüman nüfusun ekseriyetinin Çin’in rakibi olan Sovyetler Birliği’ne bitişik sınır bölgelerinde oturması gibi siyasî sebepler Çin’de İslâmiyet’in gelişmesinde olumlu rol oynamaktadır. Bu bakımdan bir yandan gayrimüslim Çinlilerle Çin kültürünü paylaşırken diğer yandan da onlardan farklı olarak tamamıyla İslâm’ın inanç ve esaslarını benimsemektedirler. Çin’deki müslüman topluluk hicrî I. yüzyıldan günümüze kadar 1350 yıl boyunca kesintisiz varlığını sürdürmüştür.

1.3 GENEL HATLARIYLA ÇİN’İN İNANÇ DURUMU

Çin devleti günümüzde irili ufaklı 56 milletten insanı barındıran dünyanın en kalabalık ülkesidir. İnanç bakımından çok çeşitli dinî yapıya sahip olan bu coğrafyada

⁵⁴ Wang Nianyi, *大动乱的年代 1949-1976 年的中国*, (1949-1976 arasında Çin), 2009, Halk Yayın Evi, s.59

⁵⁵ Jean Daubier, *Çin Kültür Devrimi Tarihi*, Büşra Zarifoğlu(çev.) Umut Yayıncılık, 1997, s.251

Taoizm, Budizm, Hıristiyanlık ve İslamiyet gibi inanç sistemleri daha belirgindir. Herhangi bir inancı benimsemeyenler de çoktur.

Nüfusun %93'ünü Çinliler oluşturur. BunlarınyanındaCuanglar, Uygur, Kazak, ÖzbekTürkleri, Tibetliler, Moğollar, Huylar, Meolar, Koreliler, Mançular gibiçeşitli azınlık gruplar mevcuttur. Etnik grupların çok oluşu ülkede konuşulan dillerin sayısını artırmakla birlikte en fazla konuşulan dil resmî dil olan Çince'dir⁵⁶.

Çin topraklarında yaşayan etnik gruplardan Huiler ile Türkî milletler İslamiyet'e bağlıyken Tibet, Moğol, Luoba, Menba, Tu, Yugurlar (Sarı Uygurlar), Dai, Bulang ve Deanglar Buda dinine bağlıdırlar. Miao, Yao ve Yi gibi bazı etnik gruplar ise Hristiyanlığın Katolik ve Protestanlık mezheplerine mensupturlar. Çin (Han) milletinden bazıları Budizm'i, bazıları ise Hristiyanlığı benimsemiş durumdadırlar. Nüfuslarına oranla Çin ırkından İslam dinini benimseyenlerin sayısı oldukça azdır.

İstatistikler Çin nüfusun %71'inin herhangi bir dine inanmadıklarını, Ateizm'i benimsediklerini göstermektedir. Çin'de yönetici parti olan ÇKP Ateizm düşüncesi üzerine kuruludur. Dinsiz olmak ÇKP'ya üye olma şartlarından biridir. Bu büyük grup dışında Çin'in eski dinlerinden Budizm'i benimseyenlerin oranı %6'dır. İnananların sayısı açısından Budistler'den sonra ikinci sırayı Müslümanlar alır. Yine ülkenin eski dinlerinden Konfüçyüsçülüğe mensup olanların sayısı Müslümanlardan azdır.

1.3.1 Konfüçyanizm

Konfüçyanizm Çin ülkesine Kongzı⁵⁷ tarafından yayılmış ve artık bir yaşam felsefesi haline gelmiş. Ayrıca Konfüçyüs'ün de kitapları iki bin seneden fazla zaman içerisinde Çinlilerin yaşam biçimini önemli derecede etkilemiş, ülkede otoriter ideoloji olmuştur. Tarihteki yöneticiler hep Konfüçyüs öğretileri ile eğitilmiş, ülkedeki ahlaki düzenin yapısını Konfüçyüs'ün fikirlerine göre oluşturmaya çalışmıştır.

⁵⁶ DİA, "Çin, Fizikî ve Beşerî Coğrafya", **İslam Ansiklopedisi**, C.8, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1993, S.318

⁵⁷ Konfüçyüs diye hitap ediliyor, Çinli filozof, eğitimci ve yazar. MÖ 551 - MÖ 479 tarihleri arasında, Doğu Zhou Hanedanlığı döneminde yaşadığı sanılmaktadır. Doğu uygarlığının en önemli temsilcilerinden biri kabul edilir.

Konfüçyanizm'in bir din olup olmaması tartışma konusudur⁵⁸. Çin'de: "Konfüçyanizm bir din değil, ahlaki öğretisi, felsefi görüştür." görüşünde birlik kazanılmıştır. Hemde devletin tanıdığı beş din arasında da Konfüçyanizm diye bir din yoktur.

Konfüçyüsçülüğün kutsal metinleri Beş Klasik ve Dört Kitap olarak bilinen eski kitaplardır. Beş Klasik: Tarihi Dökümanlar Kitabı, Şiirler Kitabı, Değişiklikler Kitabı, Âyinler Kitabı ve İlkbahar ve Sonbahar ve Kayınameleri'nden ibarettir. Dört Kitap ise: *Konfüçyüs'ün Konuşmaları*, *Mensiyüs'ün Kitabı*, *Büyük Bilgi* ve *Orta Yol Doktrini*'dir⁵⁹. Zira hanedanlıklar döneminde Çin'de ilimle siyâsî ve sosyal kurumlar iç içe geçmiş bir durumdadır. Çin dünyasında ilmin timsali olarak Konfüçyanizm kabul edilmiş, eğitim alanında Konfüçyanizm'in klasikleri okutulmuş, yönetim kademelerinde görev almak isteyen herkes bu klasikler üzerinden sınavlara tabi tutulmuştur. Konfüçyanist teorilere göre yöneltilen Çin topraklarında, hem imparatorlar hem de devlet memurları tamamen klasiklere göre yetiştirilmiş, elitlik ve entelektüellik yine klasiklere olan hakimiyete göre belirlenmiştir. Tarihte bu eserler idareci bir sınıfın eğitiminin temelini oluşturmuş ve devlet memurlarının memuriyete alındıkları sınavlarda da esas kabul edilmiştir. Hâlâ günümüzde de Konfüçyanizmin Çinde derin ve kalıcı etkisi günlük yaşam, eğitim, devlet idaresi gibi pek çok alanlarda gözlemlenebilmektedir.

Zira hanedanlıklar dönemi Çin'inde ilimle siyâsî ve sosyal kurumlar iç içe geçmiş bir durumdadır. Çin dünyasında ilmin timsali olarak Konfüçyanizm kabul edilmiş, eğitim alanında Konfüçyanizm'in klasikleri okutulmuş, yönetim kademelerinde görev almak isteyen herkes bu klasikler üzerinden sınavlara tabi tutulmuştur. Konfüçyanist teorilere göre yöneltilen Çin topraklarında, hem imparatorlar hem de devlet memurları tamamen klasiklere göre yetiştirilmiş, elitlik ve entelektüellik yine klasiklere olan hakimiyete göre belirlenmiştir. Çin dünyasında Konfüçyanist klasiklere göre yetişen kişiler okumuş, eğitilmiş, yetenekli daha genel bir ifade ile alim, elit ya da entelektüel temsil ederlerdi. Onlar imparatorluğun temsilcileri olarak kabul edildikleri için halk

⁵⁸Mouzhongjia, "Konfüçyanizm Din Midir" (儒学是不是宗教) **Guangming Daily Gazetesi**, 25 Ocak 2017, s.2.

⁵⁹Ahmet Güç, "Konfüçyüsçülük'te Kutsal Metinler" , *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 10, Sayı: 2, 2001 ss. 43-65.

nezdinde üstünlük sahibiydiler. İmparatorlukla halk arasında aracı olan Konfüçyanist elitler, yerel ya da bölgesel memurlar olarak atanır, rütbelerine göre yöneticilik dereceleri belirlenirdi. Halkın sorunları ile ilk onlar ilgilenir, hayır işlerini onlar organize eder, fakirleri onlar gözetir böylece sorumlu oldukları bölgeyi yönetirlerdi. Konfüçyanist elitler, hiyerarşik Çin devlet sistemindeki denge unsurlarıydı ve halk ile yönetimin arasındaki her ilişki onlardan sorulurdu. Bu sebeple Konfüçyanist entelektüeller olmak hem halk hem de imparatorluk nezdinde son derece prestijliydi. Azınlık sınıfına mensup olanlar bu sınavları geçtiğinde Chin-shih (okumuş- ilim ehli) sayılır, eğer üst rütbeye kadar çıkmayı başarmışlarsa -doktora seviyesinde eğitim almak anlamına gelmektedir- sarayda makam elde edebilir ve ailesi sınıf atları⁶⁰.

Klasiklerde “Gök”, hayat veren, dünyayı yukarıdan izleyen, insanların işlerini kontrol eden, idareciler yanlış yaptığında, suç işlediğinde veya halkına zulmettiğinde ona uyarılar veya cezalar gönderen, hükümler veren dünyaya müdahil ilahi bir varlık imajı taşımaktadır.

Ancak günlük hayattaki Konfüçyanizm incelendiğinde ise Gök (Tien) kavramı çevresinde şekillenmiş teistik bir anlayış ile karşılaşılmaktadır. Örneğin Konfüçyanizmde Gök kelimesi ile aşkın bir Mutlak’a atıf yapılmaktadır. Konfüçyanist algıda Gök, fizik ve metafizik dünyayı bütünleştiren, manevi olanla maddi olanı, insanın tabiatı ve kaderini bir araya getiren aşkın bir güçtür.

1.3.2 Budizm

Budizm’in Çin’e girişi M. Ö. I. yüzyıla denk gelmekteve günümüze kadar etkisini güçlü bir biçimde sürdürmektedir.

1.3.3 Taoizm

M. S. II. yüzyılda ortaya çıkan Taoizm, Çin’de doğan millî bir dindir.

Kelime itibarıyla “yol” anlamına gelen “dao” Çin felsefesinde son derece merkezi bir kavramdır. Anlamı hakkında farklı görüşler bulunmaktadır. Çeşitli felsefe grup tarafından farklı anlamlar yüklenmiş ve farkı şekillerde yorumlanmış olan bir

⁶⁰ Çiftçi, a.g.e. s. 31.

kavramdır. Genel itibariyle “*dao*”nun iki kullanımı öne çıkmıştır. Bunlardan ilki “*insanların takip etmesi gereken yol*”, “*öğreti*”; ikincisi ise “*mutlak, aşkın*” anlamlarıdır. Konfüçyüs ve Konfüçyanistler onu daha çok “*takip edilmesi gereken yol*” anlamında kullanmışlardır ki bu cümlede de Konfüçyanistlerin yüklemiş olduğu anlam tercih edilmiştir. Ancak Taoistler gibi Neo-Konfüçyanistler bu kelimeye çok daha farklı anlamlar yüklemişlerdir.

1.3.4 İslamiyet

Konfüçyanist geleneğin terimlerinin yanı sıra klasiklerinden bazen eleştirel bazense onaylayıcı alıntılarla İslamiyet’in esaslarını, fikriyatını ve çağrısını Çinli okuyucularına anlatmaya çalışmışlardır ki bu kategoriye giren kitaplara “*orijinal felsefi eserler*” ismi verilmiştir.

Hem Konfüçyanistleri hem de diğer Çin öğretileri olan Taoizm ve Budizm’i, Tanrı bilincinin eksik olması, onları bir din olarak nitelemek yerine “*sosyal felsefe*” olarak nitelemeyi tercih etmişlerdir.

Konfüçyanist Müslümanlar, İslamiyet’i Çince ifade ederken, Taoizm veya Budizm yerine dönemin hakim Ortodoks düşüncesi olan Neo-Konfüçyanizm’i seçmişlerdir. Neo-Konfüçyanizm ile aynı saflarda yer alma istediğinin en önemli sebebi hâkim Ortodoks düşünce olmasının yanı sıra, Çin eğitim kurumlarında bu düşünce üzerine kazandıkları deneyim ve dönemin temel tartışmalarının Neo-Konfüçyanist terminoloji üzerinden ilerlemesidir.

Aksi takdirde Müslümanlar kendilerini Taoizm ve Budizm ile etkileşime girerse heterodoks addedilecek ve hakim kültür dışına çıkarılacaklardır. Bu yüzden Konfüçyanist Müslümanlar bazen Taoizm ve Budizmden de bazı terimlerialsalar da genellikle bu iki Çin öğretisine karşı sert eleştirilerde bulunmuş, tıpkı Konfüçyanistler gibi Müslümanlar da onları heterodoks olarak sınıflandırmışlardır. Müslümanların bu muhalifliğinin arka planında Taoizm ve Budizm’in putperest olması ve aşırı ruhban yapısının da etkili olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin evliliği reddeden Budist din adamları, Konfüçyanistler tarafından Konfüçyanizm’in esasları olan aile kurumunu tehdit etmesi bakımından eleştirilirken, Budist rahiplerle yaptığı münazaralar ile tanınan Wang Daiyu da bu

uygulamayı sapkın bir hareket, Gök'e karşı bir saygısızlık olarak değerlendirmiş ve insan fitratına karşı bir eylem olması nedeniyle eleştirmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM: 1949'A KADAR ÇİN'DE ARAPÇA

EĞİTİMİ

1949 yılından önce Arapçanın Çin'de yaygınlaşması, öğretilmesi ve araştırılması; Çinli Müslümanlar, İslâmiyet'i öğrenirken, öğretirken ve araştırırken meydana gelmiştir. Hui'ler, Kurân'ı ve İslâmiyet'i anlatan eserler okuyup anlayabilmek, dinini yaşayabilmek için önüne çıkan zorluklara rağmen Arapça eğitimlerini devam ettirmişlerdir. Onların Arapça üzerine yaptıkları araştırmalar, çalışmalar; İslâmi eğitimlerin verildiği medreselerde ve camilerde açık bir şekilde görülmektedir. Bu sebeple 1949 öncesinde Çin'de Arapçanın hâlini anlatırken Çin'deki İslam eğitimi ve İslam araştırmalarını incelemekteyiz.

Bundan başka Hui'lerin günlük hayatlarında kullandıkları dilde de çokça Arapça kelimeler bulunmaktadır. Arapçanın Hui'ler tarafından günlük hayata dahil edilmesi ve kullanılması üzerinde de duracağız.

Önce belirtmemiz gerekir ki; Çin kaynaklarında Müslümanlar çeşitli adlarla ifade edilmiştir. Çinlilerin 7. yüzyıldan itibaren ilk etkileşime girdikleri Müslüman olan Araplara Ta-shi (大食) adı verdikleri görülmektedir. Ârâmîce: "Taiyaye" sözcüğünün Farsçalaşmış hâli olan Tacik'ten (Tazik) gelen Ta-shi isminin manası "Tay kabilesinden olan Arap"tır. Bu kelime sonradan anlamı genişletilerek Müslüman yerine kullanılmıştır. 13. yüzyıldan itibaren bütün Müslümanlara "dönme" anlamına gelen Hui-hui veya Hui-tse adı verilmiştir. "Başka yerlerden gelip yerleşenler" anlamını vurgulayan bu ifadeyi kabullenmek istemeyen Müslümanlar kendilerini Çinlilerden üstün görürler ve İslâmiyet için 回回教 Hui-hui-chiao (dönme dini) adı yerine Ch'ing-chen-chiao (清真教 saf ve hakiki din) adını kullanırlar. Buna rağmen Kansu ve Shensi eyaletlerinde yaşayan Çinli

Müslümanlara hala “dönme” manasını taşıyan Türkçe “döngen” (tungan) denilmektedir, Doğu Türkistan Türkleri ise bunu bütün ana dili Çince olan Müslümanlar için kullanmaktadırlar . Günümüzde İslâmiyet için ise “Yısılan” (伊斯兰), Müslümanlar için ise “Musılın” (穆斯林) isimleri kullanılmaktadır. Bu isimler de Arapça İslam, Müslüman sözcüklerinin Çince telaffuz edilme şeklidir. Biz bu tezimizde Hui’ler ya da Çinli Müslümanlar isimlerini kullanacağız.

3.1 MEDRESELERİN ORTAYA ÇIKIŞI

Müslümanların Çin’e girişinden 16. yüzyıla kadar İslâmi ilimler her zaman Arapça ve Farsça üzerinden aktarılmıştır⁶¹. 16. yüzyıla kadar Çin’de, Müslümanların Arapça ve Farsça dışında herhangi bir dilde dini metinler kaleme almamış olmaları, ataları Orta Asya, İran ve Arap dünyasından gelmiş olan Müslümanların, Çin’de yüzyıllar boyunca İslâmi ilimleri Arapça, Farsça üzerinden naklettiklerinin önemli bir ispatıdır.

İslâmiyet’in Çin’de kabulünden sonra Ming Hanedanlığı’na kadar olan süre içinde Çin’in Güneydoğu kıyısında ve Kuzeybatıda küçük ya da büyük gruplar halinde yerleşen Arap, İranlı, Orta Asyalı Müslüman tüccarlar genel olarak bir merkez caminin etrafında hayatlarını devam ettiriyorlar, her cami için görevlendirilen Ahunglar (İmam)⁶² bu toplumun ibadetlerini yapmasına liderlik yapıyor ve çocuklara temel İslam bilgilerini öğretiyorlardı⁶³. Bu zamandaki Müslümanlar “*Gedimu*” (Arapça “*eski*” anlamına gelen “*kadim*”den gelmektedir) ismini almışlardır.

16. yüzyıla gelindiğinde Ahunglar için Kur’an okuyabiliyor ve namaz kıldırarak kadar sureleri biliyor olmaları yeterli görülüyordu⁶⁴. Ahongların dahi İslamiyet’i tam olarak anlayamadıkları bu devirden itibaren camilerde iman ve ibadet konularında verilen temel seviyedeki eğitimlerden öteye geçemedikleri görülür. Bu durum *Gedimu* içerisinde yetişmiş ancak daha yenilikçi düşüncelere sahip bir grup Müslüman alimini, dinî ilimleri

⁶¹Sachiko Murata, **Chinese Gleams of Sufi Light**, Suny Press, 2000. s. 21

⁶² Ahong (Çince 阿訇 a hong, şeklinde yazılır) Bölgesel lider olarak da kabul edilen ahonglar, cenaze, düğün işleri ile ilgileniyorlar, Cuma ve bayram namazlarını kıldırır, dinî eğitimden sorumlu olur, çocuklara temel dinî eğitimi verirler. Çoğunlukla Çin eğitim sistemi içerisinde yetişmemiş ve Arapça-Farsça bilen kişiler arasından seçilirler. Huılar Ahonglarına büyük saygı gösteriyorlar.

⁶³ Detaylı bilgi için bakınız: Dru C.Gladney, Çin’deki Üç İslam Dalgası

⁶⁴ Yu zhengui, a.g.e, s. 49.

öğretim yöntemlerini gözden geçirmedikleri ve yeni yöntemler bulmadıkları takdirde sınımsız tutunmaya çalıştıkları İslam'ın kopacağı endişesine sevk etmiştir⁶⁵.

Ancak Ming dönemi asimilasyon politikaları ile birlikte Müslümanların ana dillerini unutarak tamamen Çince konuşması, dinî bilginin aktarımını ve öğretimini zorlaştırmıştır.

16. yüzyıla geldiğinde Çin'de Müslümanların sayısı artmış aynı zamanda İslamiyet'te Çin'de iyice yayılmıştır. Bu devirden itibaren asıl sorun; Müslümanların İslam hakkındaki bilgilerinin eksik olması ve İslam'ın Çinli Müslümanlar tarafından yeterince anlaşılamadığı ortaya çıkmıştır.

Ming Hanedanlığının sonları itibariyle Çinli ulemanın kaygısı şu olmuştur: Çin'de yaşayan Müslümanların ibadetler konusundaki bilgi ve uygulamaları belli bir seviyeye ulaşmıştır ama yaratıcının mahiyeti, âlem ve ruh meseleleri başta olmak üzere teolojik meselelerdeki bilinç ve araştırmalar eksiktir.

Çin'de İslamî ilimlere yönelmek ya da bu ilimlerde kendini geliştirmek isteyenler ise dinî kaynakların azlığı, var olanların ise Arapça-Farsça olması, dinî metinler üzerine yapılan yorumların net olmaması, yetmişmiş hoca eksikliği gibi pek çok sıkıntı ve engellerle karşılaşmıştır. Dinî ilimleri öğrenmek isteyenlerin bu zorlukların üstesinden gelebilmek için yoğun çaba göstermesi ve zaman ayırması gerekmektedir.

Bu problemlerin üstesinden gelmek için Müslümanlar yeni eğitim sistemi *Jingtang jiaoyu* (經堂教育) olarak isimlendirilmiş bir eğitim sistemi geliştirmiştir. Bu isimlendirme “kutsal kitabın ya da klasiklerin okutulduğu yer” anlamına gelen *Jingtang* (經堂) ve “eğitim” anlamına gelen “*jiaoyu*” (教育) kelimelerinin birleşiminden meydana gelmektedir. Bu terim İngilizceye bazen “*scripture hall education*” olarak bazense “*mosque education*” şeklinde tercüme edilmiştir. Araştırmacılardan bazıları *Jingtang*'larda ileri düzeyde İslamî ilimler öğretildiği için bu kelimeye “*medrese*” anlamını yüklemişlerdir.

⁶⁵ Murata, a.g.e., s. 4.

Onlar, İslam'ın Çin'deki devamlılığını sağlama, dinî kimliğini koruma ve Müslüman cemaatini ayakta tutabilme gibi amaçlarla *gedimu* anlayışını yenilemeye ve çözüm arayışlarına yönelmişlerdir. *Gedimu*'nun klasik çizgisinden ayrılan reformistler, her ne kadar muhafazakarlar tarafından “geleneğe ihanet edenler (bid'at ehli)” şeklinde addedilecek olsalar da Çinli Müslümanlarının entelektüel geleneğinde büyük bir yenilik ve dönüşüm sürecini başlatacak, ileride Konfüçyanist Müslümanlar olarak anılacaklardır⁶⁶.

Ming Hanedanlığının sonları ve Qing Hanedanlığının başlarında büyük çoğunluğu Konfüçyanist klasiklere göre yetişmiş, Çince konuşan bir grup Müslüman âlim, İslamiyet'i Müslümanlara anlaşılabilir kılmak amacıyla daha önce teşebbüs edilmemiş bir girişimde bulunarak, dinî eğitim konusunda yeni metotlar geliştirmişlerdir. Bu girişim Çin Müslümanları için reform dönemi olarak da ifade edilmiştir⁶⁷.

Çin'de İslamî ilimlerin ve İslam entelektüel düşüncesinin yeniden canlanmasını sağlayan bu hareketin öncüsü İslam'ın Çin'deki tercümanı kabul edilen, Hu Dengzhou⁶⁸ olmuştur.

Ming Hanedanlığının sonuna doğru bir grup İslam araştırmacılar ortaya çıkmıştır. Bu araştırmacıların da bir kısmı İslam medreseleri inşa etmeye gayret göstermiş, bir kısmı ise İslam'a ait kitapları yazmaya ve tercüme yapmaya çaba sarf etmiştir⁶⁹. Bu dönemdeki medreselerdeki Arapça öğretim seviyesi, Arapçadan tercüme yapılan kitapların seviyesi bize bu dönemde Arapçanın Çin'deki durumu hakkında önemli bilgiler sunmaktadır.

Bu dönemde artık hocaların sözlü anlatımları toplumunun Kur'an'ı anlamaya yönelik ihtiyacını karşılayamayacak bir hâle gelmiştir. Bu durum ise Çin toplumunun Kur'an'la olan ilişkilerinde yeni bir sayfanın açılmasında etkili olmuştur. Söz konusu

⁶⁶ James Frankel, **Rectifying God's Name: Liu Zhi's Confucian Translation of Monotheism and Islamic Law**, University of Hawaii Press, 2011, s.81

⁶⁷ Frankel, a.g.e., s. 64

⁶⁸ Hu Deng Zhou (胡登州), yaklaşık 1522 yılında ShanXı eyaletinin Xianyang bölgesinde doğmuştur. 1597 yılında vefat edene kadar İslam araştırmalarında önemli katkılarda bulunmuştur. “İslam'ın Çin'deki Tercümanı” diye adlandırılmıştır.

⁶⁹Feng jin yuan, “中国伊斯兰教研” (Çin'de İslam araştırmaları), <http://www.guoxue.com/> (13 Nisan 2019)

ihtiyaçtan dolayı Wan Dai-xi (1570-1660), Zhang Jun-shi (1584-1670), Wu Zun-qie (1598-1698), Ma Zhu (1640-1970) ve Liu Zhi (1664-1730) gibi bilginler Kur'ân'ın halkın anlayabileceği şekilde tercüme edilmesinden yana görüşler belirtmiş ve tercüme girişiminde bulunmuşlardır. Özellikle derin bir İslamî bilgiye sahip olan Liu Zhi'nin Kur'ân-ı Kerîm'in bazı kısımları ilk olarak Çinceye tercüme edilmiştir. Bu bilginler sadece “Çince ile Arapçayı çok iyi kullanan en üretken yazarlar” olmanın ötesinde Budizm, Taoizm, Konfüçyizm gibi inanç sistemlerini de iyi bilen kimselerdi. Ku'an-ı Kerimin tercümesinden başka İslam'la ilgili bazı kitaplar da tercüme edilmiştir.

3.2 MEDRESELERİN EĞİTİM ŞEKLİ

Çin'de dinî ilimlerin öğrenilmesinin önündeki bir diğer engel eğitim düzeyinin genelde başlangıç seviyesinde kalması, metot ve kaynaklar açısından yetersizliğidir. Yeni eğitim sisteminde bu eksiklikler giderilerek daha yüksek seviyede dinî ilimlerin öğretilmesi, medreselerin kendi alimlerini yetiştirebilecek potansiyelde olması amaçlanmış, zaman içerisinde “*Jingtang*” medreselerinin daha sistematik bir hale gelmesiyle temel, orta ve ileri seviye olmak üzere üç aşamalı bir eğitim hazırlanmıştır⁷⁰. Böylece temel seviyede din eğitimi almak isteyenler ile İslamî ilimlerde derinleşmek isteyenler ayrılmıştır.

Temel seviyedeki eğitime genellikle küçük yaş grubundan öğrenciler katılmıştır. Temel seviyedeki öğrencilere Zaxue (muhtelif konular) olarak isimlendirdikleri her Müslümanın bilmesi gereken ana konular öğretilirdi. Bu metinler iman, namaz, abdest, ibadetler, oruç, evlilik, cenaze ve bayram gibi konularla ilgiliydi.⁷¹ Onlara Kur'an'ın tamamı okutulmaz, bunun yerine, namaz ve ibadetlerde kullanabilecekleri seçilmiş bazı ayetler ve duaların genellikle transliterasyonu yapılarak öğretilirdi.⁷² Bu aşamayı tamamlayan ve İslamî ilimlere devam etmek isteyen orta ve ileri seviyedeki öğrencilerin Kur'an'ın tamamı üzerine çalışmalarına ve genel olarak sarf, nahiv, belagat, fıkıh, tefsir, hadis ve kelim konularına yönelik eğitimler almalarına müsaade edilirdi.

⁷⁰Dillon, a.g.e.. s. 47.

⁷¹Yu zhengui, a.g.e. s. 50.

⁷²Dillon, a. g. e., s. 48.

Orta ve ileri seviyedeki öğrencilere, kaynaklara direkt ulaşmalarını sağlamak amacıyla Arapça ve Farsça eğitimi de verilir, sekizi Arapça, altısı Farsça olmak üzere toplam on dört kurdan oluşan bir dil eğitimine tabi tutulurlardı.

İleri seviyedeki öğrencilere *Ren zhu xue* (认主学) olarak isimlendirilen *usulu'd-din* konularına yönelik dersler verilirdi. Bu derslerde akaid konuları üzerinde durulur, tasavvuf ve kelama yönelik eserler okutulurdu. Genel olarak ileri seviyedeki öğrencilerin İslam'daki fitrat, varoluş, alem, ruh gibi meseleleri anlama ve yorumlama yeteneklerini kazanmaları hedeflenirdi. Bu tür İslamî ilimlerin yanı sıra Çin hanedanları tarihi ve Konfüçyanist klasiklerin okunmasında da bir beis görülmezdi.

İleri seviyedeki öğrencilere felsefî meseleleri temellendirmeleri, usul'ud-din ve usulü tevhid meseleleri için İslam'ın klasikleri olarak isimlendirdikleri dört önemli tasavvuf eseri okutulurdu, bunlar: Abdurrahman Câmî (ö.898/1492)'nin *Levâ'ih* adlı eseri, Fahreddin Irakî'nin (ö. 688/1289) *Eşi'atü'l-Lema'ât* adlı eseri, Azîz b. Muhammad en-Nesefî (700/1300)'nin *Maksad-ı Aksâ* adlı eseri, Necmeddîn-î Dâye Râzî'nin (ö.654/1256) *Mir'sâdü'l-'ibâd'* adlı eseridir. Akaidde Ebu Hafs Ömer Necmeddin en-Nesefî'nin (ö.537/1142) *Akaid'i*⁷³, tefsirde Hüseyin Vâiz Kâşîfi'nin *Mevâhib-i Aliyye'si* (*Tefsîr-i Hüseyinî*), hadiste İmam Nevevî'nin *el-Erba'üne'n-Neveviyye'si* ve İbn Nübâte'ye ait olduğu tahmin edilen *Hutab'ı*, fıkıhta Sadrüşşerîa'nın *en-Nukaye Muhtasaru'l-Vikaye'si* *Jingtang* medreselerinde en sık okutulan eserlerdi. Arapça ve Farsça öğretiminde ise *Esas'ul-Ulûm* olarak isimlendirdikleri içerisinde yazarları tam olarak tespit edilememiş bazı sarf, nahiv kitapları okutulurdu.⁷⁴ Tıpkı *gedimu*'da olduğu gibi *Jingtang* medreselerinde de Sünni ve Hanefî çizgi takip edilirdi.

Jingtang medreselerinde (yani yeni eğitim sisteminde), İslam dünyasındaki medreselerde olduğu gibi Arapça ve Farsça öğretilmiş, Kur'an, hadis, tefsir ve fıkıh alanlarında İslamî ilimlere yönelik eğitimler verilmiştir.⁷⁵ Bu temel eğitimlerin yanı sıra alet ilmi olarak Çincenin de medrese içine alınması, dinî metinlerin Çinceye transliterasyon ve tercümelerinin yapılması, Çin tarihi ve klasiklerinin de okunabilir

⁷³ Petersen, "The Heart of the Islamic-Chinese Dialogue", s. 20

⁷⁴ Donald Daniel Leslie, Yang Daye ve Ahmed Youssef, "Arabic Works Shown to the 'Qianlong' Emperor in 1782", s. 13-14.

⁷⁵ Petersen, "The Heart of the Islamic-Chinese Dialogue", s. 51

olması, yeni eğitim sisteminin bir özelliğidir. Zira Jingtang medreselerinde hem İslam dünyasındaki hem de Çin'deki eğitim geleneğinin ana unsurlarını bünyesinde toplamıştır. Yeni sistem, temel seviyede eğitim almak isteyenlere kapılarını açtığı gibi İslamî ilimlerde derinleşmek ve ilerlemek isteyenlere de imkân tanımıştır.

Çincenin medreselere dâhil edilmesi aslında dinî bilginin naklini ve anlaşılmasını kolaylaştırmıştır. Arapça ve Farsça öğretimi için Çince gramer kitapları yazılması, İslam ilimlerinde ilerlemek isteyen öğrenciler için temel kaynakları ulaşılabilir kılmıştır. Çince okuma yazma bilmeyenlere klasik Çince yine bu medreselerde öğretilmiş, böylece öğrencilerin her iki geleneğe de hakim olması hedeflenmiştir.⁷⁶Zamanla Konfüçyanist sistem içerisinde yetişmiş talebeler için dinî metinler klasik Çinceye tercüme edilmeye başlanmıştır.örnek verelim Yine bu sayede medreseler farklı bölgelere dağılmış olmasına rağmen mensupları standartlaşmış Arapça, Farsça ve Çince metinleri okuyup yorumlamaya başlamışlardır.⁷⁷

Yüzyıllar boyunca devam ettirilmiş bir geleneğe rağmen gayri-müslim bir toplumun dilinin medreseye dahil edilerek İslam'ın gayri İslamî bir dil ve söylemle ifade edilmesinin büyük bir cesaret ve yenilikçi (reformist) bir ruh gerektirdiği, göze alınan meydan okumanın, Çinli Müslümanlar için hissedilen endişenin derinliği hissedilmektedir. Çincenin medreselere dahil edilmesi *gedimu* taraftarlarınca gayri İslamî unsurların dine eklenmeye çalışıldığı şeklinde yorumlanarak sert bir şekilde eleştirilmesine sebep olmuştur. Her ne kadar *gedimu* taraftarlarının bu tutumu muhafazakarlık olarak yorumlanmışsa da onlar eleştirilerinde çok da yanılmamışlardır. Çünkü İslamı anlatırken Tao(道)、Tian(天)、Sheng(圣)gibi Taozimi ve Konfüçyonzimi çağrıştıran kelimeler kullanılmış. Bu durum Çince yazılmış ya da tercüme yapılmış İslami kitapları okurken anlam ve algı yanılmasına-kaymasına neden olmuştur. Bu kelimeleri kullanmak yerine başka bir kelime bulabilirler, ya da Arapçanın okunuş şeklini Çince yazıyla ifade edebilirlerdi.

⁷⁶Frankel, "Liu Zhi's Journey through Ritual Law to Allah's Chinese Name", s. 65.

⁷⁷Benite, The Dao of Muhammad, s. 37.

Jingtang eğitimi süresinde, Arapça ile Çincenin bir birinden çok farklı iki dil olması eğitim sürecinde belli zorlukları ortaya çıkarmış. Bu zorlukları aşmak için çözüm yolları da düşünülmüştür.

Medrese ya da camilerde dinî eğitim almış Müslüman erkeklerin bir kısmı- her ne kadar anlayamasalar da- Arapça harfleri okuyabiliyor, Çin eğitim sistemi içerisinde yetişmiş Müslümanlar ise Çince okuyup yazabiliyorlar ancak Arap harflerini bilmiyorlardı. Bu sebeple Çinli Müslümanlara dinî ilimleri anlatabilmek için önce bir nevi *pinyin*⁷⁸ yöntemi geliştirilmiştir. Çin eğitim sisteminde yetişenler içinse Arapça terim ve kullanımların Çince fonetikteki karşılıkları tespit edilerek sure ve duaları okumalarına yardımcı olunmuştur.

Bunun ters yönünde harfleri okuyabilenler için Çincenin Arapça fonetikteki karşılıkları tespit edilmiştir. Böylece Çince anlatılan konuları Arapça harflerle not almalarına imkân sağlanmış ve buna *xiao er jing* ismi verilmiştir. Örneğin “selam” kelimesi “sa-liang-mu” olarak ya da “kadim” kelimesi “ge-di-mu” şeklinde öğretilmiştir.

Tüm bu çözüm arayışlarına rağmen, Arapça-Farsça kelimelerin Çince de birden fazla transliterasyon ve fonetik karşılığının bulunması, Çincenin alfabetik bir dil olmaması ortak bir sistemin kurulmasını engellemiş, transliterasyonların bölgeden bölgeye değişiklikler arz etmesine sebep olmuştur. Zira Çincenin fonetik yapısı “Muhammed” kelimesinin dahi en az beş farklı yazımını mümkün kılmaktadır. Bu durum İslamî kavramların tıpkı Farsça, Urdu ya da Malay dillerinde olduğu gibi transliterasyonla ve direkt alınmasını engellemiş ve yeni bir terminolojiyi zorunlu kılmıştır.

Jingtang uleması ise çözümü İslam’ı Çince üzerinden, alışılmadık ancak anlaşılabilir bir yolla ifade etmede bulmuşlar, böylece yeni bir dinî söylem geliştirmeye karar vermişlerdir.⁷⁹ Artık Arapça ve Farsçayı anlayamayan Çinli Müslümanlar için İslam’ın tamamen Çince anlatılması, dolayısıyla Çincenin medreselere alet ilim olarak dâhil edilmesi gerektiği kanaatine varmışlardır.⁸⁰ Böylece İslam’ın Çince söylem kazanması yönündeki ilk adım atılmıştır.

⁷⁸Çince kelimelerin okunuşunu latin harfleriyle not alma yöntemidir.

⁷⁹Murata, *Chinese Gleams of Sufi Light*, s. 4.

⁸⁰Frankel, “Liu Zhi’s Journey through Ritual Law to Allah’s Chinese Name”, s. 65.

3.2.1 Han Kitab

Han Kitab, kadim Çin ve İslam düşünce dünyasının sentezlendiği, İslam'ın, Konfüçyanist konsept ve terimler üzerinden klasik Çince olarak yazıldığı dinî metinlerden oluşan bir külliyyattır.

Bu metinleri “*Han Kitab*” (漢克塔補) olarak isimlendiren Çinli Müslümanlar, Çin'in yerlileri için kullanılan ve Çinli anlamına gelen “Han” kelimesiyle kendilerini Çinli kabul ettiklerini, “kitab” kelimesiyle ise Müslüman olduklarını, böylece hem Çinli hem de Müslüman kimliklerini göstermek istemişlerdir.

“*Han Kitab*” isimlendirmesi ilk olarak 1852’de Lan Zixi (籃子羲) tarafından *Tianfang Zhengxue* (天方正學: *İslâm'ın Hakiki Öğretisi*) başlıklı kitabında kullanılmış ve genel bir kabul görmüştür. Han Kitâb külliyyatı Batı’da “Sinica Islamica” veya “Sino-Islamic Literature” olarak da ifade edilmiş, Çince ise daha çok “Zhongven Yisilanjiao Yizhu” (Çince İslâmî Çeviriler ve Yorumlar) şeklinde anılmıştır.⁸¹

Han Kitab külliyyatında yüze yakın eser bulunduğu tahmin edilmektedir. Kitapların tespiti konusundaki ilk kaynak, Konfüçyanist Müslümanlardan günümüze ulaşmış eserler veya bibliyografyaları olmuştur. Örneğin Yuan Guozuo 1780’lerde Nanjing bölgesindeki *Han Kitab* yazarları ve eserlerini ele alan bir bibliyografya hazırlamıştır.

İslam, farklı dillerde konuşan toplulukların dünyasına girdiğinde, Müslümanların genel eğilimi Arapça terimlerin transliterasyonlarla aynen aktarılması yönünde olmuştur.⁸² Ancak Çincenin gerek fonetiği gerekse yazım tarzı (alfabetik olamayışı) ve ıstılahlarının Arapça ve Farsçaya olan uzaklığı Müslümanlar için engel teşkil etmiştir. Daha önce Çince transliterasyon yönteminin başarısızlığını tecrübe etmiş olan Müslümanlar, gayri İslâmî pek çok unsur taşıyan Çin din ve felsefelerinin terimlerini kullanmak zorunda kalmışlardır.⁸³ Bu durum Müslümanların, gayri İslâmî bir medeniyetin kültür, felsefe ve din başta olmak üzere tüm izlerini üzerinde taşıyan bir dili yeniden kavramsallaştırması,⁸⁴ İslâmî eserlere Çincenin kendi değerlerini de beraberinde

⁸¹ Yu zhengui, *a.g.e.*, s. 74.

⁸² Murata, *a.g.e.*, s. 17.

⁸³ Murata, *a.g.e.*, s. 14.

⁸⁴ Murata, *a.g.e.*, s. 6.

getirmesi anlamına gelmiştir.⁸⁵ Bu çalışmalar İslam'ın linguistik olduğu kadar epistemolojik bir tercümesi olmuş, kısa bir süre sonra ise orijinal felsefi eserlerin kaleme alınmasına kapı aralamıştır.⁸⁶ Bu sebeple tercüme Konfüçyanist Müslümanlara, Konfüçyan dilin İslam'ı ifade ederken nasıl kullanılması gerektiğini gösteren, Konfüçyanizm ve İslam arasındaki köprüleri inşa eden öncü olmuştur.

Sözlü tercümelemlerden kısa bir süre sonra yazılı tercüme ve yorumlama dönemi başlamıştır. İlk dönemlerde sadece Kur'an'dan bazı pasajlar ve dinî metinlerden belli bölümlerin tercümesi ile yetiniliyorken sistemin gittikçe genişlemesi ve öğrenci sayısının artması ile Çince dinî metinler kaleme alma ihtiyacı hissedilmeye başlanmıştır. Zira medreselere gelen Çinli Müslüman öğrencilerin büyük çoğunluğu Arapça ve Farsçayı anlamak ve yazmak bir yana, harfleri dahi okuyamaz durumdadırlar. Bu nedenle medreselerde *jing* (klasikler) olarak isimlendirilen temel dinî kaynaklar ve Arapça-Farsça öğrenimi kolaylaştıracak gramer kitapların Çinceye tercüme edilmiştir.

Şu bir gerçektir ki *Jingtang* medreselerinde Arapça ve Farsçanın öğrenilmesine her zaman büyük önem verilmiştir. Ancak Çince dinî kaynaklara gösterilen talep, tercüme edilen eser sayısının artmasına vesile olurken bir yandan da Arapça ve Farsça öğrenime olan ilgiyi azaltmıştır. Zira tercüme eser sayısının arttığı 17. yüzyıl sonlarında, Arapça ve Farsça bilmek yeniden sistem içerisinde önde gelen alimlere veya iyi eğitilmiş hocalara has bir özellik haline dönüşmüştür.

Arapça-Farsça dinî kaynaklar, sistem içerisinde önde gelen ve her üç dile de hakim alimler tarafından tercüme edildiği için herkesin teşebbüs edemediği bir faaliyet olmuş, istisnalar bulunmakla birlikte her kitap genellikle bir kez tercüme edilmiş, bu sebeple sistem içerisindeki tüm medreselerde aynı tercüme ve terminoloji kullanılmıştır.⁸⁷ Ayrıca Arapça-Farsça dinî metinlerin Çinceye kazandırılması İslam'ı anlamak isteyen gayri Müslimler için de önemli bir araç görevi üstlenmiştir.

⁸⁵Frankel, "Liu Zhi's Journey through Ritual Law to Allah's Chinese Name", s. 77.

⁸⁶Benite, The Dao of Muhammad s. 76.

⁸⁷Benite, The Dao of Muhammad s. 127

Tercüman alimler, sistem içerisindeki yazarlar kadar önemli bir konuma sahip olmuşlardır.⁸⁸ İlk yazılı tercüme Zhang Junshi (長君時) tarafından yapılmıştır.⁸⁹ Sistem içerisinde tercüme faaliyetleri ile tanınan Konfüçyanist Müslümanlardan bazıları şunlardır: Chang Yunhua ve bazı talebeleri (isimleri bilinmiyor),⁹⁰ Zhang Junshi, Ma Boliang (馬伯良), Liu Sanjie, Liu Zhi, She Yunshan, Wu Zunqi (伍遵契), Wu Yunyi (伍允翼), Ma Junshi, Ma Minglong (馬明龍), Feng Boan.

Arapça ve Farsçadan Çinceye tercüme edilen eserlerin fıkıh, kelam, sarf, nahiv siyer gibi farklı alanlara yönelik olduğu ve çeşitlilik gösterdiği ancak tasavvuf eserlerine yoğunluk verildiği gözlemlenmiştir.

Bir esere tercüme niteliği verilebilmesi için hem orijinal metnin hem de tercüme edilmiş metnin ulaşılabilir olması gerektiğini, böylece her iki eserin birbiri ile karşılaştırmasının yapılabileceğini, tercüme mi yoksa ana eserden esinlenilerek yazılmış yeni bir kitap mı olduğunun tespit edilmesi için gerekli olduğunu belirtmiştir.⁹¹

Arapça ve Farsçadan Çinceye tercüme edildiği genel kanı haline gelmiş eserler “Birincil Tercüme”, tercüme olup olmadığı şüpheli eserler ise “İkincil Tercüme” başlıkları altında incelenecektir.

3.3 MEDRESE MÜFREDÂTI

Tüm Konfüçyanist Müslümanlarca dört *klasik* olarak nitelenen kaynaklar; Necmeddîn-i Dâye Râzî'nin *Mirsâdü'l-'ibâd mine'l-mebde' ile'l-me'âd*, Aziz Nesefî'nin *Maksad-ı Aksâ*, Abdurrahman Câmî'nin *Eşi'atü'l-Lema'ât ve Levâ'ih* adlı eserleridir. Sadece ileri seviyedeki öğrencilere okutulan dört *klasiğin* tamamen nazari tasavvuf eseri olması dikkat çekicidir.

a) Mirsâdü'l-'İbâd

Kübrevî tarikatının önemli isimlerinden Necmeddîn-î Dâye Râzî (ö.654/1256) tarafından yazılmıştır. Tam adı *Mirsâd'ül-'ibâd min'el-mebde ile'l-me'âd* olan eser, yeni

⁸⁸ Benite, a.g.e., s. 76.

⁸⁹ Benite, a.g.e., s. 127-128. Zhang'ın eserinin ismi Guizhen Zongyi (歸真總義 ; Me'ad'ın Genel Prensipleri) şeklindedir. Eserin ismi, Arapçadan Çinceye transliterasyonla da yapılarak da kaydedilmiştir.

⁹⁰ Benite, a.g.e., s. 94.

⁹¹ Çiftçi, a.g.e. s.76

eğitim sistemi müfredatında en yaygın kaynaklardan biridir. *Mirsâd* sadece Çin Müslümanları arasında değil, Orta Asya'dan Hindistan ve Osmanlı medreselerine kadar İslam dünyasında pek çok yerde tanınan ve yaygın bir şekilde okutulan bir eserdir.⁹² Eserin bu kadar geniş bir coğrafyada kabul görmesi Çin'e kadar gelmesinde etkili olduğunu göstermektedir. Zhao'nun verdiği bilgilere göre *Mirsâd*, Çinli Müslümanlar arasında önceden bilinen ancak unutulmuş bir kitaptır. Uzun yıllar sonra Konfüçyanist Müslümanlardan Feng Bo'an'ın, Ma isimli bir Müslümanı ziyareti esnasında yeniden keşfedilmiş ve medrese müfredatına kazandırılmıştır.⁹³ *Mirsâd*, sisteme kazandırıldıktan yedi yıl sonra (1670 yılında) Wang Daiyu'nun talebesi (olduğu düşünölen) Wu Zixian tarafından Farsçadan Çinceye tercüme edilmiştir.

Mirsâd'ın Çin Müslümanları arasında kabul görmesi ve Çinceye tercüme edilen ilk kitaplardan biri olmasının arka planında, itikat ve ibadet konularını kapsamlı ve sarih şekilde özetlemesinin yanı sıra Çin felsefesinde tartışmalı olan pek çok ortak konuyu içermesinin, Konfüçyanizm'in sessiz kaldığı yaratılış, kıyamet ve ahiret meselelerine önem vermesinin de etkili olduğu kanaatindeyiz.

b) Maksad-ı Aksâ

Maksad-ı Aksâ, Kübreviyye tarikatına mensup ve vahdet-i vücud hakkındaki düşünceleri ile tanınan İranlı mutasavvıf Azîz b. Muhammad en-Nesefî (700/1300) tarafından 1274-1281 yılları arasında kaleme alınmıştır.⁹⁴ Palladii'nin verdiği bilgilere göre *Mirsâd*'ın tercümesinden yaklaşık on yıl sonra, 1679 yılında, linguistik alanındaki çalışmaları ile tanınan Chang Yunhua'nın öğrencisi She Yunshan tarafından Jingnag medreseleri arasında tasavvuf eserlerine eğilimi ve tercüme çalışmaları ile önlü olan Kaifeng' şehrinde, Çinceye tercüme edilmiştir.⁹⁵ Genel olarak sade bir dil ve üsluba sahip olan Nesefî, *Aksâ*'da da bu çizgisini devam ettirmiştir. *Mirsâd*'a göre daha felsefi olan eserde, Tanrı, âlem ve insan-ı kâmil arasındaki ilişki net, sistematik ve açık bir şekilde ifade edilmektedir.⁹⁶ Nesefî, *Aksâ*'da şeriat, tarikat ve hakikat ilişkilerini de göz önünde

⁹² Chittick ve Murata, "The Implicit Dialogue of Confucian Muslims", s. 439.

⁹³ Benite, a.g.e. s. 86-87

⁹⁴ İbrahim Düzen, *Aziz Nesefi'ye Göre Allah Kâinat İnsan*, 1. Baskı, Furkan Yayınları, 2000. s. 245.

⁹⁵ Benite, a.g.e. s. 54.

⁹⁶ Petersen, a.g.e., s. 19.

bulundurarak felsefe, kozmoloji ve ruh konularında pek çok temel meseleyi açıklamıştır. Teolojik ve kozmolojik meselelerde sarih ve üst bir anlatım vardır. Kitap nazari tasavvuf konusunda İbnü'l-Arabî'ye, felsefi konularda ise İbn Sînâ'ya yakınlığı ile dikkat çekmektedir.

Aksa'da yer alan ana konular; Allah'ın zâtı, sıfatları, fiilleri, nübüvvet, velilik, insan, mebde ve me'ad'dir.

c) Eşi'atü'l-Lema'ât

Eşi'atü'l-Lema'ât, Sadreddin Konevî'den dinlediği derslerden sonra onun aşk konusundaki görüşlerini nakletmek amacıyla 13. yüzyıl mutasavvıflarından Fahreddin Irakî'nin (ö. 688/1289) kaleme aldığı *Lema'ât* isimli esere şerh olarak Nakşibendi tarikatına mensup Abdurrahman Câmî (ö.898/1492) tarafından kaleme alınmıştır. İbnü'l-Arabî ekolünün düşüncelerine yakınlığı ile tanınan Câmî, Irakî'nin eserini şerh ederken eserin tamamına yer vermiş, bazen cümleleri bazen kelimeleri incelemeye almış, şiir ya da nesir halindeki ifadelerin arka planında gizli olan mesaja odaklanarak aşk metafiziğini ince ve mükemmel bir şekilde açıklamıştır.⁹⁷ Bu eserin de Çinceye tercümesi Konfüçyanist Müslümanlardan She Yunshan tarafından yapılmıştır. She, kendi düzenlemeleri ile *Eşi'atü'l-Lema'ât*'te kuru ve çok sistematik olan bazı kısımları daha esnek hale getirerek Çinli okuyucuların anlayabileceği şekle dönüştürmüştür.

d) Levâ'ih

Dört klasik içerisinde yer alan ve Çinceye tercüme edilen dördüncü önemli kitap yine Abdurrahman Câmî (ö.898/1492) tarafından kaleme alınmış olan *Levâ'ih* isimli eserdir.

Levâ'ih, Câmî'nin şiirlerinden oluşmaktadır ve herhangi bir esere yazılmış bir şerh değildir.⁹⁸ *Levâ'ih*, 1724'te Konfüçyanist Müslümanlar arasında en önemli isimlerden biri olan Liu Zhi tarafından Çinceye tercüme edilmiştir.⁹⁹ Liu Zhi, tercüme yaparken metnin orijinaline sadık kalmamış, kendi yorumlarını da eklemiştir. Abdurrahman Câmî'nin gerek Nakşibendiyye gerekse İbnü'l-Arabî düşüncesine yakınlığı

⁹⁷Chittick ve Murata, "The Implicit Dialogue of Confucian Muslims", s. 440

⁹⁸Murata, Chinese Gleams of Sufi Light, s. 115.

⁹⁹Chittick ve Murata, "The Implicit Dialogue of Confucian Muslims", s. 440.

onun Çinli Müslümanlar tarafından kabul görmesinde önemli bir etken olarak görülmüştür.¹⁰⁰

Jingtang medreseleri içerisinde yetişen Müslümanlar, 1630'lu yıllardan itibaren gramer kitapları ve sözlükleri tercüme yapmışlardır. Aynı zamanda felsefi eserler, biyografi ve bibliyografyalar başta olmak üzere çeşitli alan ve konularda Çince eserler kaleme almaya başlamışlardır.

İslam'ı Çince ifade etme isteği ve tercümelere verilen önem Arapça ve Farsçayı öğretecek Çince gramer kitapları ve lügatlerin yazılmasını gerekli kılmıştır. Çinli Müslümanlar *Jingtang* medreselerine kadarki süreçte Çinceye hakim olmadıkları için İslamî kavramları çeşitli şekillerde ifade etmeye çalışmışlardır. Örneğin Tang hanedanlığı döneminde “Allah” kelimesini ifade edebilmek için Tian (*Gök*) terimini, Song Hanedanlığı döneminde *Buddha*'yı kullanmışlardır. Ming hanedanlığının sonlarında Çinceye olan hakimiyetlerinin artması ile birlikte Zhen-zhu (Hak Tanrı), Zhen-zai (Hak Yönetici) Zhen-yi (Hakiki Tek) gibi daha doğru terimlerle karşılamaya başlamışlardır.¹⁰¹ Ancak Ming hanedanlığı döneminde Çince bilenlerin Arapça-Farsça bilmeyişi, Arapça-Farsça bilenlerin ise Çincedeki felsefi terimlere hakim olmaması her üç dili de bilmeyi gerekli kılmış, yeni eğitim sisteminin de dil çalışmalarına önem vermesi ile gramer kitapları ve lügatler yazılmaya başlanmıştır.

Bu çalışmalar Müslüman öğrencilerin her üç dili öğrenmesini mümkün kıldığı gibi temel kaynaklara direkt ulaşma imkanı sağlamış, doğru terimsel kullanımları sabitleyerek ileri dönemlerde kaliteli ve anlaşılabilir tercüme çalışmalarının yapılmasına kapı aralamıştır.¹⁰² Bu sebeple sözlük ve lügatlerin yanı sıra Çince yazılmış gramer kitapları da *Han Kitab* külliyatı içerisindeki yerini almıştır.

Zhao Can, dil alanında yapılmış ve klasikleşmiş çalışmalar hakkında önemli ipuçları sunmaktadır. Zhao'nun verdiği bilgilerden Sarf ve Nahiv ismi ile anılan klasikleşmiş ve sistem içerisinde son derece yaygın bazı eserler okutulduğu bilgisine ulaşılmaktadır. Qianglong dönemi arşiv kayıtlarında da Arapça ve Farsça öğretimi ile ilgili beş eser ismi yer almıştır. Sistem içerisinde dil çalışmalarına verdikleri önemle tanınan

¹⁰⁰ Çiftçi, a.g.e. s.80

¹⁰¹Murata, Chinese Gleams of Sufi Light, s. 33.

¹⁰²Benite, The Dao of Muhammad, s. 78.

bazı isimler bulunmaktadır. Örneğin Ma Jinyi(馬進益), nahiv ilmine hakimiyeti ile tanınmış, Chang Yunhua sözlük ve gramer kitapları kaleme aldığı gibi öğrencileri de Sarf ilmine yönelik önemli çalışmalar ve tercümeleer yapmışlardır. Chang Yunhua ile birlikte dil öğretiminin daha sistematik hale getirildiği kabul edilmektedir.¹⁰³

Han Kitab içerisinde dil çalışmaları alanında akla gelen ilk isim olan ve İslamî dillerinin öğrenilmesini son derece önemseyen Chang, 1640-80 yılları arasında üç dili bir araya getiren bir sözlük ve iki gramer kitabı kaleme almıştır.¹⁰⁴ Farsça ile ilgili *Fa' erxi wenfa* (法爾西文法; *Farsça Dil bilgisi-A Grammar of Farsi*) isimli Çince bir eser yazmıştır.¹⁰⁵ Ayrıca *Huijing zihui* (回經字彙; *İslamî klasikler Lügati-Lexicon of Islamic classics*) ismi ile Arapça, Farsça ve Çince lügat kitabı hazırlamıştır. İsimleri tam olarak bilinmiyor olsa da Arapça-Çince ve Farsça-Çince sözlükler yazdığı tespit edilmiştir.¹⁰⁶ Onun eserleri çoğaltılarak sistem içerisindeki medreselerde yaygın bir şekilde kullanılmıştır.

Medrese hocalarından bahsederken mutlaka anlatmamız gereken bir kitap sistem içerisinde yetişmiş önemli isimlerden olan Zhao Can'ın *Jingxue Xi Zhuanpu* [經學系傳譜; *Klasik Öğretinin (İslam'ın) Rivayet Silsilesi*] adlı eseri olacaktır. Bu kitap Qing hanedanlığı Kang shi zamanında yazılmıştır.

Zhao, bu kitapta sistem içerisinde öne çıkmış veya *Han Kitab* yazarı olan 31 Çinli Müslüman ulemanın hayatını anlatmış ve onların hoca olacak seviyeye ulaşmış olan yaklaşık 285 talebesinin sadece isimlerine yer vermiştir. Zhao, medreselerde temel, orta veya ileri seviyede eğitim alarak ayrılmış ya da hoca olarak devam etmesine rağmen yazılı eser bırakmamış, dolayısıyla süreç içerisinde isimleri unutulmuş daha pek çok hoca ve öğrencinin bulunduğunu da ifade etmiştir.

Gerek Zhao'nun eseri gerekse tarihi veriler bizlere *Jingtang* medreselerine katılmış kişiler hakkında genel bir kanaate sahip olma imkanı tanımaktadır.

¹⁰³ Benite, *The Dao of Muhammad*, s. 78.

¹⁰⁴ Benite, *The Dao of Muhammad*, s. 78, 133.

¹⁰⁵ Leslie, *Islamic Literature in Chinese*, s. 25.

¹⁰⁶ Benite, *The Dao of Muhammad*, s. 78.

Bu kişiler kariyerlerinden tamamen vazgeçerek kendilerini İslamî ilimlere adamaya karar vermişlerdir. Bu kategoriye giren alimler, her iki ilim geleneğine de son derece hakim oldukları için Çince İslamî eserler kaleme almış veya tercüme yapmışlardır. Yeni eğitim sisteminin kurucusu olan Hu Dengzhou başta olmak üzere Ma Minglong (馬明龍), Ma Zhenwu (馬真吾), Wu Zunqi (伍遵契), Ma Junshi (馬君實), Ma Zhu (馬注), Liu Zhi (劉智) bu kategoriye örnek teşkil edebilecek isimlerden bazılarıdır.

3.3.1 İletişim ve ilim ağı

17. yüzyıl itibari ile *Jingtang* medreselerinin daha sistemli bir boyut kazanması, ilmî bir ağın oluşumunu da beraberinde getirmiştir.¹⁰⁷ Süreç içerisinde yeni sistemin, donanımlı imamlar ve alimler yetiştirmeye başlaması, geniş Çin coğrafyasının kuzeyinden güneyine kadar farklı bölgelerine yayılmıştır. Hoca ve talebe sayısının artması, fikrî bütünlük ve sürekliliği sağlayabilmek adına Konfüçyanist Müslümanları, aralarında sıkı bir ilim ve iletişim ağı kurmaya yönlendirmiştir. Konfüçyanist Müslümanlar, izole bir ortamda, birbirlerinden habersiz ve bireysel bir şekilde hareket etmek yerine, ilmî bir topluluk olduklarının ve ortak bir üretim yaptıklarının bilinciyle, karşılıklı görüşmeler ve yazışmalarla aralarında kuvvetli bir ağ kurmuşlardır.¹⁰⁸ Bu ağa hocalar ve öğrenciler kadar medreseleri maddi olarak destekleyen kişileri de sistemin önemli bir parçası olarak dahil etmek gerekmektedir.

Benite tarafından kategorize edildiği şekliyle *Jingtang* medreseleri, 17. yüzyıldan itibaren çok katmanlı, daha organize ve daha geniş bir sistem haline gelmiştir. Buna göre ilk tabaka hocalar, talebeler, tercümanlar, gramerciler ve yazarlardan oluşurken bu üretken yapıyı destekleyen ve çalışmaların devamlılığını sağlayan ikinci tabakada ise editörler, hayırseverler, dağıtımçı ve yayıncılar yer almıştır.¹⁰⁹ Ortak ilmî bakış açısı ve hedefler etrafında şekillenen bu ağ, doğal bir süreç içerisinde gelişerek hoca talebe ilişkileri, arkadaşlıklar, ortak çalışmalar, kan ve akrabalık bağları, coğrafi imkanlar ve imkansızlıklar gibi pek çok etkenin sonucunda meydana gelmiştir.

¹⁰⁷Benite, *The Dao of Muhammad*, s. 36.

¹⁰⁸ Benite, a.g.e., s. 121.

¹⁰⁹Benite,a.g.e., , s. 38.

Konfüçyanist Müslümanlar aralarındaki ilim ve iletişim ağı sayesinde eserlerini tanıtmaya, sistem içerisindeki hocalarla tanışma onların görüşlerinden haberdar olma, derslerine katılma şansı elde ettikleri gibi yazdıkları eser hakkında dönemin önemli hocalarıyla istişarede bulunma, düzeltmeler ve yorumlar alma şansı elde etmiş, böylece ilmî canlılık ve üretkenlik kazanmışlardır. Bunun yanı sıra seyahatler, yeni eserlerin farklı medreselerde ve sistem içerisinde tanıtımında da fayda sağlamıştır. Doğal bir süreç içerisinde karmaşık bir ilişki zinciri ile ilerleyen bu ilmî ağ ve birbirlerinden haberdar etmiş, onları fikrî bir ekol haline getirmiş, ortak bir söylem ve benzer müfredat etrafında buluşturmuştur. Bu durum yeni medreselerin sistemleşmesinde önemli bir faktör olmuştur. Bu fikrî bütünlük ve ortak gayeler Benite'ye göre zaman içerisinde onlara İslam için çalışan “entelektüel bir ailenin bireyleri” olma vizyonu vermiştir. Jingtang medreseleri ile başlatılan entelektüel diriliş ve üretim yine İslam'ın Çin topraklarında sadece hayatta kalmaya çalışan bir din olmaktan ziyade kurumlar, fikirler ve değerler açısından kendi entelektüel üretim ve canlılığına sahip bir din olduğunu göstermiştir.¹¹⁰

Sistem içerisindeki pek çok alim arasındaki en yaygın bağ, hoca-talebe ilişkisidir. Yeni medreselerde hocalık yetkisi alan talebeler, eğitimlerini tamamlamalarının ardından kendi memleketlerine dönerek küçük de olsa medreseler kurmaya ve talebe yetiştirmeye başlamışlardır.¹¹¹ Özellikle de ikinci ve üçüncü nesil hocalarla birlikte sistem genişlemeye, farklı şehirlere yayılmaya ve büyümeye başlamıştır. Hu Dengzhou'nun ilk talebeleri olan Hai Xiansheng (海先生) ve Feng Xiansheng (馮先生) yeni medrese sisteminin Çin'de yayılmasına öncülük eden ilk isimler olmuşlardır. Böylece Feng Shaochuan ile birlikte sistem bir dalga daha genişleyerek doğduğu bölgenin dışına yayılmaya ve Çin'in farklı şehirlerine dağılmaya başlamıştır. Hatta bazı şehirlerde tek okul yeterli olmadığı için birden fazla okul açılmıştır.

Hoca sayısının artması ve yeni şehirlerde medreselerin kurulması ile birlikte hocalık icazeti alan talebeler bununla yetinmeyerek dönemin diğer önde gelen hocalarından da eğitim alma gayretinde olmuş, şehirlerarası ilmî seyahatlere başlamışlardır. Örneğin Feng Bo'an (馮伯菴), babası Feng Er'den eğitim almış olmasına rağmen, döneminin önemli alimlerinden Hai Wenxuan'dan da eğitim almak için

¹¹⁰Benite, *The Dao of Muhammad*, s. 37.

¹¹¹Benite, *The Dao of Muhammad*, s. 46.

Tongxin'e gitmiş, ardından Çin'in farklı şehirlerini ziyaret ederek buralarda geçici süreliğine hocalık yapmıştır ¹¹² . Bu durum aynı dönemlerde yaşamış pek çok Konfüçyanist Müslüman'ın hoca talebe ilişkisini çeşitlendirip kuvvetlendirmiş, birbirlerinin fikirlerinden haberdar kılmıştır.

Müslümanlar, kendileri bir eser kaleme aldıklarında da onu sistem içerisindeki hocalara tanıtma ve onaylarını alma ihtiyacı hissederlerdi. Yazılan eserler, dönemin önde gelen hocalarına sunulur, bir yandan onların eser hakkındaki fikirleri, düzeltmeleri veya onayları alınırken diğer yandan onların yeni eserleri veya düşüncelerinden haberdar olunurdu. Eseri inceleyen hoca, eser ve yazar hakkında methiye veya mukaddime niteliğinde bir takriz yazarak kitabı, dolayısı ile de yer alan düşünceleri onayladığını gösterirdi. ¹¹³ Böylece fikir alış verişi sağlandığı gibi eserlerin kimlerin denetiminden ve onayından geçtiği de belli olur, kabul görüp görmediği açığa çıkardı.

Kitap basılacağı zaman bu takrizler bir önsöz suretinde ilk cilt içinde yer alırdı. Örneğin Ma Zhu *Qingzhen zhinan (İslamî İlimlerin Mürşidi-Compass of Islam)* isimli eserini tamamladıktan sonra sistem içerisindeki meşhur hocalarla tanışmak, onların derslerini dinlemek ve eserlerinden haberdar olmak ve kendi kitabı hakkında fikirleri almak istemiştir. Bu sebeple önde gelen ilim şehirlerini ziyaret ederek dört yıl süren uzun bir seyahate çıktığını kaydetmiştir. ¹¹⁴ Bu süreçte Ma, yazdığı eser hakkında düzeltmeler ve önerilerle birlikte 24 hocadan takriz almış, hem kendisini hem de eserini sistem içerisinde tanıtma fırsatı elde etmiştir. Seyahatini tamamladıktan sonra diğer hocalarla yapmış olduğu fikir alışverişleri neticesinde eserini yeniden düzenlemiştir ki bunun on beş yıl sürdüğünü ifade etmiştir. ¹¹⁵

Zhao'nun anlatımlarına göre *Jingtang* medreselerinde yaygın olan kaynaklardan bazıları şunlardır: *Tenbih*, *Münebbihât*, *Mir'atü'l-İnsan*, *Hidâye*, *Havâ-i Minhâc*, *Sarf*, *Davü'l- Misbâh*, *Akâid*, *Hutâb*, *Şerh'ül Kâfiye* (Molla Cami) ve *Beyân. Çahar Fasl, İmân-ı Mecmu'*, *Mühimmât* isimli kitaplardır.

¹¹²Benite, a.g.e., s. 46.; Yuan shengzhi, She Yunshan, Chang Yunhua Lin Yanling de bu kategoride değerlendirilebilir

¹¹³Benite, The Dao of Muhammad, s. 139

¹¹⁴Benite, a.g.e., s. 139.

¹¹⁵Çiftçi, a.g.e. s.53

Müslümanların temel dinî kaynaklarına yönelik en önemli kayıtlar Liu Zhi'nin *Tianfang Dianli* (1704) ve *Tianfang Xingli* (1710) eserlerinde vermiş olduğu listelerdir. Kendisi de *Jingtang* medreselerinde yetişmiş bir Konfüçyanist Müslüman olan Liu Zhi, bu iki eserinin girişinde faydalandığı Arapça ve Farsça kaynakların listelerine yer vermiştir. Bibliyografya niteliğinde olan bu listeler bizlere 1700'lü yıllarda Çinli Müslüman ulemanın kullandığı veya ulaşması mümkün olan İslamî kaynakların genel çerçevesini sunmaktadır.

Liu Zhi'nin listelerinde çok fazla eser yer aldığı için sadece dikkat çekici bulduğumuz bazı kitapların künyelerine yer vereceğiz. Bunlardan bazıları şu şekildedir: *Tefsir'ul Zahidî*, al Hasan b. A. Süleymanî (ö.519/1125); *Keşf'ul Mahcûb*, Hucvîrî (ö.464/1064-1072); *Keşfu'l Esrâr*, Meybûdî (ö.858/1454) veya Nesefî (710/1310); *Mevâkıf*, Abdurrahman B. Ahmed el-Îcî (ö.756/1355); *Rubâiyyât*, Ömer b. Hayyâm; *Asarü'l-Ulûm*, İbn Sînâ (ö.1037); *Tezkiret'ül Evliya*, Ferîdüddîn-i Attâr (ö. 618-627/1221-1230); *Miftâhu'l-Ulûm*, Sekkâkî (ö. 626/1229); *el-Hidâye*, Burhaneddîn Merginânî (ö.593/1197); *Ta'lîmü'l-Müteallim*, Burhaneddîn ez-Zernûcî (ö. 593/ 1196); *Şerhu'l-Akâid*, Sadettin Taftazânî (ö.1390); *Hutab*, İbn Nübâte (ö.374/984).

Bunlara ek olarak yazarları tam olarak tespit edilememiş olmasına rağmen öne çıkan kaynaklardan bazıları şunlardır: *Vezaîf*, *Ahkâmu'l-Kevâkib*, *Kısasü'l-Enbiyâ*, *Mezâhib*, *İrşâd*, *Usûlü'd- Dîn*, *Usulü'l- Fıkıh*.

3.4 CUMHURİYET DÖNEMİ

20. yüzyılda ileriye dönük gelişmeler mevcuttu. Küreselleşmenin etkisi her alanda görüldü. Çin'in geleneksel eğitim sisteminde de değişiklikler meydana geldi. Buna ayak uydurarak medrese eğitiminde de büyük değişiklikler meydana geldi. Bekin'de Wang Kuan, Ma Song Ting gibi ünlü *ahonglar* camilerden ayrı yürütülen Müslümanların eğitim kurumlarını kurdu.

Çin 1911 yılında cumhuriyet haline gelince, merkezi hükümetin Müslümanlara yönelik resmi yaklaşımı yumuşadı. Çin'deki Müslümanlar Qing hanedanlığında yaşadığı gerilimden sonra durumunun iyileşeceğine dair umut beslemeye başladılar. Bu dönemde birçok Müslüman Orta Doğu'ya gidip gelmeye başladı, dış dünya ile fikir alışverişi arttı. Hui'lar Hacc'a gittiler ve saygın El-Ezher Üniversitesi'nde eğitim almaya başladılar.

Ünlü Hui tarihçi olan Ma Shouqian'ın ¹¹⁶(1929-2005) tanımıyla “19.yüzyılın sonu ve 20. Yüzyılın Huuların yeni uyanışı” ortaya çıkmıştır. Bu dönemde İslam araştırması daha önce hiç görülmemiş bir genişlik ve derinlikte yürütülmüştür.

1925 yılında Çin'de Arap alfabesiyle yazılmış yaklaşık 300 kadar kitap bulunmaktaydı. 19. yüzyıldan itibaren Çin'de Müslümanlar tarafından yazılan önemli miktarda Çince İslâmî eser de yayınlanmıştır.

Kurân-ı Kerim'in Arapçadan Çinceye çevrilmesi bu dönemde gerçekleşmiştir. *Yünnan Ayaklanması*'na liderlik etmiş olan, tanınmış âlim Ma Te-hsin (ö. 1874) tarafından Kur'an'ın hepsinin Çince tercümesi ve tefsiri yapılmışsa da ortaya çıkan eserin mühim bir kısmı kaybolmuştur. 1927'de Li Tieh-tsing Sakamoto Kenichi'nin Japonca tercümesini örnek alarak yeni bir Çince Kur'an tercümesi yapmıştır; bu eser tamamı korunan en eski tercümedir¹¹⁷. Bundan sonra hemen hemen aynı senelerde Muhammed Ali'nin İngilizce tercümesinin yardımıyla Li Yu-Ch'en ile Hueh Tse-ming, Wang Ching-Ch'ai, Yang Chong-ming ve Hâlid Shih tze-chou tarafından Kur'an'ın Çince tercüme ve tefsirleri hazırlanmıştır. Kurân-ı Kerim'i gayrimüslimlerin tercüme yapması ve Arapça dışındaki dillerden Çinceye aktarılması o devrin hocalarını rahatsız etmiş ve onlar da Kuran tercüme ve tefsir etme yoluna başvurmuşlardır¹¹⁸.

3.5 1949'DAN ÖNCE CAMİLERDE ARAPÇA EĞİTİMİ

Müslümanlar Çin'e gelmeleriyle bitlikte, ticaret, savaş ya da yerleşim için Çin'in farklı yerlerine ulaşmışlardır ve gittikleri her yerde cami inşa etmişlerdir. Daha önce de bahsedildiği üzere ilk Çinli Müslümanlar inşa ettikleri caminin çevresinde yerleşmişler, cami merkezli Müslüman toplum çemberi oluşturmuşlardır. Camiler Çinli Müslümanların azınlık olarak kendi haslığını korumayı başarmalarında çok önemli rol oynamıştır. Camiler Çin'de kurulduğu zamandan beri sadece dini faaliyetler yürütülen yerler olamkla kalmamaş belki Çinli müslümanların siyasi, ticari ve kültürel merkezleri de olmuştur. Aynı zamanda camiler dini ilimlerin öğretildiği ve araştırıldığı yer olmuştur.

¹¹⁶马寿千(Ma Shou Qian) (ö. 2005) Ünlü Hui tarihçi ve araştırmacı.

¹¹⁷Kelanjing [The Qur'an], Beijing 1927

¹¹⁸Nur Ahmet Kurban, “Geçmişten Günümüze Çince Kurân Çalışmaları Üzerine” *.Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, Cilt12, Sayı1, 2012. s. 101.

Bütün bunlarla birlikte müslümanların nlar mevcut hanedanlığa karşı isyan yürüttüğü zaman Camiler sabit ve güçlü kale olmuştur.

Çin’de yaşayan ve özellikle de elit tabakaya mensup Müslümanların büyük çoğunluğu, çocuklarını dinî eğitim alabilmeleri ve İslâm’a uygun yaşayabilmeleri için camilere gönderirken bir yandan da devlet kademelerinde görev alabilmeleri, statü sahibi ve eğitilmiş olabilmeleri amacıyla Konfüçyanist klasiklere göre eğitim alacakları okullara göndermişlerdir.¹¹⁹

Yuan döneminde inşa edilen deniz boylarındaki camilere baktıldığında, kabre taşlarının üzerindeki yazıların Arapça ve Farsça olduğu görülür.¹²⁰ Bundan o zaman camiyi inşa eden ve idare edenlerin dışarıdan gelenler olduğunu anlaşılabilir.

Çinde cami ilk olarak Tang hanedanlığında ortaya çıkmış olsa da, Yuan hanedanlığına kadar camilere isim koyulmamıştır. Yuan devride islama “清真教”(qingzhenjiao)(saf ve hakiki inanç anlamında)adı verilmiş ve camilerde “清真寺”(qingzhensi) diye adlandırılmış. Ming ve Qing devrinde ise “礼拜堂”(libaitang)、“礼拜寺”(libaisi)、(Namaz kılınan Salon) ya da “回教堂”(Hui dindekilerin ibadetgahı) olarak adlandırılmıştır.

Camiler uzun yıllar “三道”(sendao)(üç baş) denen bir sistemle yürütülmüştür. Yani caminin yürütülmesinde 掌教伊玛目(zhangjiao yimamu)(Baş İmam),海退布(Haitu bu)(Hatib), 穆安津(mu an jian)(Muezzin)olmak üzere üç kişi görev yapmıştır. Bazı camilerde “穆夫提”(mufiti)(Mufti) da mevcut olmuştur.

Çin’deki camiler aşağıda gösterildiği üzere birkaç bölümden oluşur.

- 1) Namaz kılınan salon, içinde Mihrab ve minber bulunur. Zemine özel yapılmış halı kullanılır. Duvara Kurân-ı Kerim âyetleri ve hadis-i Şerifler nakış edilir.

¹¹⁹ Kristian Petersen, “The Heart of Wang Daiyu’s Philosophy: The Seven Subtleties of Islamic Spiritual Physiology”, *Journal of Sufi Studies* Vol. 2, No. 2, 2013. (15 Mart 2019) s. 13.

¹²⁰ Ding Mingjun, “论我国清真寺管理模式的历史变迁” (Ülkemizde Camilerin yönetim şeklinin tarihteki gelişimi), *pu shi institute for social science*, 2017. (15 Mart 2019)

- 2) Azan okunan Minare: genelde çevredeki en yüksek bina oluyor.
- 3) Aya bakma minaresi:
- 4) Abdesthane
- 5) Dershane

Aşağıda bahsedilecek olan Arapça dersler ve islamla ilgili dersler camilerin dersane bölümünde gerçekleştirilir.

1949 öncesi camilerde Arapça öğretilmiş ve bu öğretim belli kitaplar üzerinden yapılmış. Cami eğitim sistemi orta asır Arap ülkelerinde camilerde ve medreselerde yürütülen eğitim sistemini örnek alarak şekillenmiştir.¹²¹ Cami eğitiminde kullanılan 13 kitap şunlardır:

- 1) Esâsu'l-ulûm, أساس العلوم, “Sarf”、“Zencanî”, “Mietu evâmil” gibi Arapçanın temel bilimlerini anlatan kitapların toplamasıdır. Yang Zhongming ahong (ö. 1952) bu kitabı Çinceye çevirmiş ve (中阿初婚 Zhong A Chuhun)(Çince ile Arapçanın birleşmesi)adını vermiştir.
- 2) Arap dili ve edebiyatı âlimi, sözlükçü Mutarrizî'nin (ö. 610/1213) Arap gramerine dair eseri “el-Misbâh” (المصباح).
- 3) 14-15.yüzyılın önemli hanefî fâkihlerinden biri olan Bedruddin Aynî'nin “El-Binâye Şerhu'l-Hidâye” adlı kitabıdır. Bu kitap Wang Jingzhai(王静斋)(ö.1948) tarafından seçmeli tercüme yapılmıştır, “选译详解伟嘎业” (Xuanze Xiangjie Weigaye) adı verilmiş ve ilk kez 1931.yılında yayınlanmıştır.
- 4) Çok yönlü âlim Sa'düddîn et-Teftâzânî (ö. 792/1390)nin belağata ait meşhur kitabı“el-Muṭavvel fi'l-me'ânî ve'l-beyân” ve el-İrşâd (İrşâdü'l-hâdî).
- 5) “Molla”, İranlı âlim ve şair Abdurahman Câmî (ö. 898/1492) İbnu'l-Hâcib'in Nahiv ilmine dair el-Kâfiye adlı eserine yazdığı şerh.

¹²¹ Gui xijiang “中国伊斯兰教传统经堂教育常用教材：十三本经的情况介绍”(Çinde klasik cami eğitiminde kullanılan on üç temel kitap hakkında), 2016, <http://www.gzsysljxh.com/wap/show.asp?id=960> (GuiZhou İslam cemiyetinin internet sayfasında yayınlanmış), (28 Şubat 2019)

- 6) “Akâidu’l-İslam”, Ömer b. Muhammed el-Neseî (ö. 537/1142) tarafından yazılmış önemli bir eser olup akide öğretiminde kullanılmıştır. Daha sonra Yang Zhongming tarafından Çinceye tercüme edilmiş ve yayınlanmıştır. 1948 yılında Pr. Ma Jian(1906-1978) tarafından tekrar tercüme edilmiş, “教典诠释”(jiaodian quanshi)(İslam kilasiklerinin yorumu) adı verilmiştir.¹²²
- 7) “Mişkâtü’l-mesâbih”. Hatîb et-Tebrîzî (ö. 741/1340)’nin bu kitabı Hadis-i şerif öğretiminde Arapça halinde kullanılmıştır. Bu kitabın Çinceye tercümesi 1923 yılında Li Yuchen(李虞晨) tarafından yapılmıştır ve (《圣谕详解》 (Şengyu Xiangjie) diye adlandırılmıştır.
- 8) “Havai Menhac”(《海瓦依·米诺哈吉》) İslam alimi Chang Zhimei(常志美 1610-1670) öğrencilerin Farsçayı daha hızlı ve rahat öğrenmesi için hazırladığı ders kitabıdır. Dili Farsçadır.
- 9) Necmeddîn-i Dâye (ö. 654/1256)’nin “Mirşâdü’l-‘ibâd mine’l-mebde’ ile’l-me‘âd.” adlı kitabı Farsçe olarak okutulurdu. Wu Zunqi(伍遵契 (1598—1698)) bu kitabı medrese diline çevirip şerh etmiştir. Türkçe çevirisi “Sufilerin Seyri” diye adlandırılan bu kitabın Çince çevirisine (归真要道释译 Guizhen Yaodao shiyi) adıyla çevirilmiştir. 1934 yılında Çince çevirisi tekrar basılmıştır.¹²³
- 10) Molla Camî’nin “Mir’âtü’l-Akâid” adlı kitabı Farsça olarak okutulmuştur. Bu kitap meşhur medrese âlimi Po Nachı (破衲痴 1630-1710) tarafından Çinceye çevirilmiş ve “Shaoyuan Mijue”《昭元秘诀》 adı verilmiş. 1929 yılında Ma Fuxiang bu tercime nushasını tekrar yayımlanmıştır.
- 11) “Kâdî”. Arap diliyle işlenen bu ders aslında Kurân tefsiri dersi olup Tefsîrü’l-Beyzâvî’in Arapça nushası okutuluyor.
- 12) Farşlı Şair Sa’dî-i Şîrâzî’nin (ö. 691/1292) ünlü Farsça eseri “Gülîstan” adlı eseri.
- 13) Kurân Kerim

¹²²

Detaylı

bilgi

için

Bkz.

<http://www.baike.com/wiki/%E3%80%8A%E5%A5%88%E8%B5%9B%E6%96%90%E6%95%99%E5%85%B8%E8%AF%A0%E9%87%8A%E3%80%8B>

¹²³ Yao Jide ve Hua Tao, 回儒文明对话论文选集 (İslam medeniyeti ile konfüçyanzım medeniyeti arasındaki Medeniyet diyalogu hakkında makaleler toplamı), Yünnan, Yünnan üniversitesi yayınevi.

Ders programından da görebildiğimiz gibi Cami eğitiminde Arapça ve Farsça öğrenime çok önem verilmiş ve Arap dili öğretiminde kullanılan önemli eserler okutulmuştur.

Mollalar ¹²⁴ yukarda bahsedilen tüm dersleri işledikten sonra öğretimden sorumlu Ahong'un onayını alıp mezun olabilir, ve camide hocalık yapma yetkisi kazanabilirdi.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: 1949'DAN SONRA ÇİN'DE ARAPÇA EĞİTİMİ

4.1 ÜNİVERSİTELERDE ARAPÇA EĞİTİMİ

1949 yılında Çin'deki iç mücadeleyi komünist kuvvetler kazandı ve Çin Halk Cumhuriyeti kuruldu¹²⁵.

Mao Ze Dong önderliğindeki komünist Çin uzun yıllar kapalı ve planlı bir ekonomi politikası izledi. Böylece dış dünyayla iktisadi ya da kültürel bir etkileşimi olmadı.

¹²⁴ Cami öğrencilerine molla denir. 满拉 manla

¹²⁵ II.Dünya Savaşından sonra ülkedeki milliyetçiler ile komünistler arasında hakimiyet tartışması üzerine savaş çıktı. İç savaş 1949 yılına kadar devam etti.

1949 sonrasındaki birkaç yıl içinde tarımda kolektifleştirme¹²⁶, Yüz Çiçek Kampanyası¹²⁷, ve Büyük İleri Atılım Politikası¹²⁸ gibi çılgın siyasi kaotik durumlar ortaya çıktı, tüm ülkenin üretimi felç hale geldi, eğitimden söz açmak mümkün olmaz oldu.

Daha sonra ortaya çıkan Kültür Devrimi¹²⁹ döneminde Mao'ın liderliğinde eskiye dair ne varsa yıkıldı, yok edildi; bazı bilimsel kitapların haricindeki tüm kitaplar yakıldı, Kur'anı Kerim ve çok sayıda Arapça kitaplar da yakıldı. Birçok düşünür canlı canlı gömüldü. Ateizmi esas alan komünistler herhangi bir dinî inanca sahip toplumu ve insanı, sınıf düşman olarak gördü. İlk savaş Müslümanların inançlarına karşıydı. Dinî ve Arapça eğitim veren tüm okullar kapatıldı, din adamları tutuklandı, büyük kısmı da öldürüldü. Böylece tarih içinde yavaş yavaş gelişen Arapça eğitim sistemi tamamen

¹²⁶ Bu bağlamda köylülerin kişisel üretimi yasaklanmış ve binlerce kişiden oluşan dev komünler oluşturularak kolektif üretime zorlanmışlardı.

¹²⁷1956'da Mao tarihe 'Yüz Çiçek Kampanyası' olarak geçen projesini hayata geçirmişti. Bu projenin amacı entelektüellere uygulanan baskı ve sansürün azaltılması ve böylece yapıcı eleştiriler sayesinde ÇKP'nin fayda sağlamasıydı. İlk adımda rejimden korkan entelektüeller pek fazla eleştiride bulunmadılar fakat ilerleyen safhalarda eleştiri dalgaları giderek artmaya başlamış ve sistem sarsılmaya başlamıştı. Bu durumu öngöremeyen Mao, 'sağcı akıma karşı mücadele' kampanyasıyla entelektüel avına çıkmış ve "Yüz Çiçek Kampanyası" bir sene içerisinde sona ermişti.

¹²⁸ 1958 tarihinde "Büyük İleri Atılım" olarak bilinen ikinci beş yıllık kalkınma projesi başlatılmış, bu projeye sanayi ve tarım üretimini ikiye katlayacağı sloganıyla start verilmişti, nitekim bu yanlış verilerden yola çıkarak ülkede gerektiğinden fazla tahıl ve pirinç stokuna sahip olduğunu zanneden ÇKP ileriki yıllarda komünlerin farklı alanlara yönelmesi gerektiğine karar vermiş ve tarlalardan çekilen işçiler kanal, köprü, çelik üretiminde çalıştırılmışlardır. Özellikle 1957'de Mao'nun verdiği demeci gerçekleştirebilmek amacıyla çelik üretimine büyük önem verilmiş ve müthiş bir üretim sürecine girilmiştir. Ancak üretilen çeliğin kalitesiz olması ve neredeyse hiçbir işe yaramamış, büyük bir kaynak ve emek israfına neden olmuştur. BİA politikası ile köylü toplumu bir anda sanayi toplumuna dönüşmüş, dönün çiftçileri birden fabrika işçileri olmuşlardı. Bu politikanın yanlış olduğunu belirten yetkililer vatan haini ilan edilerek, idam edilmiş, ÇHC'nin bu radikal projesi sonucunda ekonomik kriz patlak vermiş, kıtlık baş göstermiş ve milyonlarca Çinli hayatını kaybetmiştir.

¹²⁹ 1966-1976 yılları arasında gerçekleşen ve bugünkü ÇHC'de 'on yıllık kaos' olarak adlandırılan Kültür Devrimi'di, Eskiye dair ne varsa yıkılıp yıkıldığı, öğretmenlerin ve düşünürlerin darp edildikleri ve bazı eyaletlerde toplu kıyımların yaşandığı bir dönem. Bu dönemde kitaplar, tablolar daha doğrusu eskiyi hatırlatan her şey Kızıl Muhafızlar tarafından yok edilmiştir. Slogan ise basitti: 'Dört eskiyi – eski düşünceyi, eski kültürü, eski adetleri, eski alışkanlıkları – yık'.

Bu durumdan sadece öğretmenler ve düşünürler değil Mao'nun düşman olarak gördüğü ve 'kapitalist' uşağı olmakla suçladığı birçok kişi de nasibini almıştır. İşlerin rayından çıkmaya başlamasıyla ordu Mao'nun emriyle duruma müdahale etmiş ve şiddet olayları 1969'da bitmiştir. Fakat KD, Mao'nun öldüğü ve 'Dörtler Çetesi'nin' tutuklandığı 1976 yılına kadar devam etmiştir.

hasara uğradı, eğitim müfredatları ve araştırma sonuçları yok oldu. Arapça eğitim adeta başlangıç seviyeye döndü.

Komünist Çin öncesindeki Çin’de Arapça eğitiminin sürekliliğini ve ilerlemesini sağlayan esas faktör İslam idi; sonrasında ise Çinle Arap ülkeleri arasında ilişkiler gelişti, özellikle iktisadi ilişkiler büyük rol oynadı.

Çin liderleri, 1950’lerden başlayarak komünist rejimi koruyabilmek için uluslararası ilişkiler kurmaya ihtiyaç duyuyordu ama büyük devletlerin çoğu ideoloji farkından dolayı yeni rejime sıcak bakmamışlardı. Dolayısıyla Çin, çevresindeki komünist devletlerle, Arap devletleriyle ve Afrika’daki küçük devletlerle etkileşim kurmaya yöneldi. Hem de Çin’in yönetim ideolojisinin, benzer bir yol takip etmeleri için üçüncü dünya ülkelerine ilham vereceği fikrini benimsemişlerdi.

1956 yılında Arap Ligi (Arap Birliği) üyesi olan Mısır ile karşılıklı büyükelçi göndermesiyle Çin-Arap ilişkisi gittikçe iyileşmeye başladı. Daha sonra Suriye, Yemen, Irak, Moritanya vb. devletlerle de siyasi ilişki kurdu. Hatta Arap ülkeleri, Çin’in 1970’lerin başlarında BM’de sandalye elde etme çabalarına destek verdi.

Üniversitelerde Arapça öğretime geçilmesi, Çin Halk Cumhuriyeti’nin kurulmasından önce gerçekleşmiştir.

1920’lerde ortaya çıkan Yeni Kültür Hareketi¹³⁰ ve Dört Mayıs Hareketinin¹³¹ getirdiği siyasi avantajlardan ve kültür atmosferinden yararlanarak, Na Zhong¹³² 1943

¹³⁰ 1910’lar ve 1920’lerdeki Yeni Kültür Hareketi, Çin Cumhuriyeti’nin başarısızlığının ardından Çin’deki problemleri ele almak için ortaya çıkan bir harekettir. Geleneksel Çin kültüründen uzaklaşmayı, batıdan öğrenmeyi, demokrasinin ve bilimin önemli yere koyulması gerektiğini savunuyor.

¹³¹ 4 Mayıs Hareketi, Çin’de 1917-21 arasında etkili olan düşünsel, toplumsal ve siyasal reform hareketi. Hareketin başlıca hedefleri ulusal bağımsızlık, bireyin özgürlüğü, toplumun ve kültürün yeniden düzenlenmesiydi.

¹³² 纳忠 Na Zhong(1909-2008) Arap dili ve kültürü üzerine eğitimci ve araştırmacı. Arap kültürünün Taishan Dağı ve Pasulası, Çin-Arap ilişkisinin Güzel Aracısı gibi namları vardır. Yün Nan elyatinin Huılar toplu yaşadığı bir bölgede doğmuş. Kunming Yüksek Seviyeli Çin-Arap İki Dilli Okulu’ndan mezun olduktan sonra Azher üniversitesine gönderilmiş ve islam ilimleri üzerine eğitimini tamamlamış. Çin’e döndükten sonra Arap dili ve Arap kültürü alanında eğitim ve araştırmalarda bulunmuş. Çok sayıda eserleri vardır, örnek verecek olursak: 《阿拉伯通史》(A la bo tong shi) (Arap tarihi)’ni

yılında Nanjing Üniversitesi'nde Arapça öğretmeye başlamıştır. İlk başta Arapça seçmeli ders olarak verilmiş, müfredatları da Na Zhong hazırlamıştır. Böylece Na Zhong yüksek eğitim kurumunda Arapça öğreten ilk kişi olmuştur.

1946 yılında Pekin Üniversitesi'nde Doğu Dili ve Edebiyatı Bölümü kuruldu. Mısır'da eğitimini tamamlamış olan Ma Jian'a ¹³³ profesörlük teklif edilmiş; 22 devletin resmi dili olan Arapça, Çin'deki üniversitelerde öğretilmeye başlanmıştır.

1978–1996 dönemindeki ekonomik reformlarla¹³⁴ birlikte dışa açılma politikası başladı. Planlı ekonomiden aşamalı olarak piyasa ekonomisine geçiş yapıldı. Yurt dışına açılma politikası inşaat sektörü ile başladı. Çinli inşaat şirketlerinin ilk durağı Arap memleketleri oldu, çok sayıda mühendis ve teknisyen Arap memleketlerine gitti, çok sayıda Arapça- Çince tercümana ihtiyaç duyuldu. Bu sebeple Çin'de Arapçaya duyulan ihtiyaç arttı, üniversitelere de yansdı.

Arapça bilen insanlara olan ihtiyacın çoğalmasıyla Arapça öğretilen üniversiteler de artmaya başladı. Bu süre içinde aşağıdaki sekiz üniversite Arapçayla ilgili bölüm kurdu. Bunlar: Pekin Yabancı Çalışmaları Üniversitesi, Çin Dışişleri Üniversitesi, Pekin Uluslararası Çalışmalar Üniversitesi, Yabancı Dil Öğretmenleri Koleji, Pekin Uluslararası İşletme ve Ekonomi Üniversitesi, Pekin Dili ve Kültürü Üniversitesi, Şangay Uluslararası Çalışmalar Üniversitesi ve Çin Halk Kurtuluş Ordusu Luoyang Yabancı Dil Koleji.

21.yy itibariyle Çin'de 10 yeni üniversiteye Arapça ile ilgili bölüm açıldı. Bunlar: Heilongjiang Üniversitesi, Yunnan Üniversitesi, Kuzeybatı Milletler Üniversitesi,

yazmış;Mısırlı âlim Ahmed Emin'in Arap-İslam Medeniyet Tarihi adlı eserini tercüme etmiş; Çin'de Arapça öğretimde genişçe kullanılan on ciltli Arap Dili ders kitabını hazırlamıştır.

¹³³ 马坚 Ma Jian (1906---1978) Arap dili ve edebiyatı, islam ilimleri üzerine eğitim ve araştırmalar yapmış. 1934 yılında Kahire üniversitesinde hazırlığını tamamladıktan sonra 1939'a kadar Kahire Arap dili öğretmenler yüksek okulunda eğitim görmüş. Çin'e döndükten sonra Kurân kerimi Çinceye tercüme etmiş. Siyasi nedenlerle MaJian tercüme yaptığı kurân 1981 yılında ancak neşredilmiş ve hâlâ en yaygın, en çok kabul edilen en çok kullanılan tercüme nushasıdır. Bundan başka Philip K. Hitti tarafından yazılmış 'Arap Tarihi' kitabını Çinceye tercüme yapmış. Arapça Çince sözlük hazırlamıştır.

¹³⁴ Reform ve açılış politikası Deng Xioaping tarafından ortaya koyulmuş Ekonomik Dönüşüm politikasıdır. 1970'li yıllarda dibe vuran ekonomisini canlandırabilmek için, uzunca bir süre boyunca düşman olarak kodladığı kapitalist sisteme kendisini entegre etme yoludur.

Ningxia Üniversitesi, Tianjin Yabancı Çalışmaları Üniversitesi, Sichuan Uluslararası Çalışmalar Üniversitesi, Xi'an Uluslararası Çalışmalar Üniversitesi, Dalian Yabancı Diller Üniversitesi, Çin İletişim Üniversitesi Nanguang Koleji. Bundan başka Arapça dil kursları da açılmaya başlandı.

2009 yılında CCTV4¹³⁵ uluslararası kanalında Arapça yayına başladı. 24 saat yayında olan bu Arapça kanal güncel haberler, kültür, eğitim ve eğlence gibi konulara dayanan 9 bölüm barındırmaktadır. Bu kanalın açılmasındaki ana sebep Araplara Çin'i tanıtmaktı. Bu kanalın açılması aynı zamanda Çin'de Arapça çalışma ve araştırmaya da yol açtı. Çin'deki Arapça eğitimi ciddi anlamda etkiledi ve tetikledi

4.1.1 Arapça Öğretim Şekli

Çin'de üniversite öncesindeki hazırlık eğitiminde Arapça bulunmamaktadır. Dolayısıyla üniversitelerdeki dersler ilk seviyeden başlanmaktadır. Üniversitelerde dört senelik eğitim programı uygulanmaktadır. Programda dinleme, konuşma, okuma ve yazma becerilerinin her biri için kazanımlar oluşturulmuştur.

Üniversite Arapça eğitimini detaylı bir şekilde gösterebilmek için Pekin Dil ve Kültür Üniversitesi'nin dört senelik ders programını örnek olarak anlatacağız.

Pekin Dil ve Kültür Üniversitesi, İngilizce adı ile Beijing Language and Culture University (BLCU) veya Çince adı ile 北京语言大学 Beijing Yuyan Daxue (Bei Yu/北语) olarak bilinir. Bu okul, 1962 yılında “*yabancı öğrenciler için dil hazırlık okulu*”

¹³⁵CCTV Çin'in Merkezi televizyon kanalı. Türkiyede TRT ile aynı yer tutmaktadır.

olarak kurulmuştur. Daha sonra “Kültür Devrimi” nedeniyle 1972 yılına kadar öğretim durdurulmuştur. Yaklaşık 50 senelik zaman diliminde sadece yabancı öğrenciler için Çince hazırlık eğitimi veren tek amaçlı okuldan, yabancı dil öğretimi ve araştırmasında ve başka ilgili alanlarda özelliğe sahip üniversite hâline gelmiştir. Günümüzde, Pekin Dil ve Kültür Üniversitesi’nde farklı alanlarda 30 bölüm mevcuttur.

Bunlar arasında Uluslararası Çince Eğitimi (eski adıyla Yabancı Dil olarak Çince), Çince, Çince ve Çin Edebiyatı, İngilizce, Japonca, Arapça ve Fransızca gibi bölümler en dikkat çeken bölümleridir.

Üniversitede ana dili Çince olan hocalar ders vermektedirler. Çin’de yerleşik yaşayan Araplar çok az nisbette olduğundan dersane dışında Arapça konuşabilme olasılığı çok düşüktür. Çince dili yapı olarak serttir, Çinlilerin Arapçaya alışması da zordur. Bu yüzden gösterilen çabalara rağmen öğrencilerin konuşma seviyesinin yüksek olduğu söylenemez.

Bu bölümden mezun olan öğrencilerin aşağıdaki yeteneklere sahip olmaları gerekmektedir:

Güçlü Arapça temele sahip olması, genişçe fen ve kültür bilgilerine sahip olması, yenilik yaratma ruhuna sahip olması, fiziksel ve psikolojik açıdan gelişmiş olması, yeniliklere açık, kendini geliştirebilen olması.

Diplomasi, ekonomi, ticaret, kültür, basın, yayıncılık, eğitim, bilimsel araştırma, kamu güvenliği, askeri hizmetler ve seyahat gibi alanlarda tercüme yapabilen profesyonelleri yetiştirmek amaçlanmaktadır. Aynı zamanda ilgili alanda araştırmacı, eğitimci ve yönetici yetiştirmek de amaçlanmaktadır.

Bunlar arasında Uluslararası Çince Eğitimi (eski adıyla Yabancı Dil olarak Çince), Çince , Çince ve Çin Edebiyatı, İngilizce, Japonca, Arapça ve Fransızca gibi bölümleri en dikkat çeken bölümleridir.

Üniversitede ana dili Çince olan hocalar ders veriyorlar. Çin’de yerleşik yaşayan Araplar çok az nisbette olduğundan dersane dışında Arapça konuşabilme olasılığı çok

düşük. Çin’ce dili yapı olarak sert , Çinlilerin ağız Arapçaya alışması da zor. Bu yüzden gösterilen çabalara rağmen öğrencilerin konuşma seviyesinin yüksek olduğu söylenemez.

Örnek olarak “*Pekin Dil ve Kültür Üniversitesi Yabancı Diller enstitü, Orta Doğu fakültesi, Arap Dili ve Edebiyatı bölümü lisans öğretim programı*” sunulacaktır.

4.1.2 Öğretim amacı

Bu bölümden mezun olan öğrencilerin aşağıdaki yeteneklere sahip olmaları gerekmektedir:

Güçlü Arapça temele sahip olması, genişçe fen ve kültür bilgilerine sahip olması, yenilik yaratma ruhuna sahip olması, fiziksel ve psikolojik açıdan gelişmiş olması, yeniliklere açık, kendini geliştirebilen olması.

Diplomasi, ekonomi, ticaret, kültür, basın, yayıncılık, eğitim, bilimsel araştırma, kamu güvenliği, askeri hizmetler ve seyahat gibi alanlarda tercüme yapabilen profesyonelleri yetiştirmek amaçlanmaktadır. Aynı zamanda ilgili alanda araştırmacı, eğitimci ve yönetici yetiştirmek de amaçlanmaktadır.

Öğrencilerin ulaşması gereken temel standart:

Arap Dili ve Edebiyatı, İslam kültürü ve Arap memleketlerinin siyaseti, iktisadi, kültürü, tarihi hakkında bilgi sahibi olmak.

Arapça dinleme, konuşma, okuma, yazma becerilerine sahip olmak.

İkinci yabancı dil olan İngilizceyi iyi seviyede konuşabilmek

Esas ders düzenlemesi şöyledir:

Başlangıç dönemde:

Zorunlu dersler: Arapça Yoğun Okuma (Arabic Intensive Reading), Arapça Kapsamlı Okuma (Arabic Extensive Reading), Arapça Dinleme Anlama (Arabic Listening Comprehension) , Arapça telaffuz ve yüksek sesle okuma (Arabic voice and reading) , Arapça Konuşma (Arabic Conversation) vb.

Seçmeli Dersler : Arap Ülkelerine Genel Bakış (Background to Arabic Countries) , Arap Toplumunu ve Kültürü (Society and Culture in Arabic Countries)

İlerleyen dönemlerde:

Zorunlu Dersler: Arap Edebiyatı'ndan Seçilmiş Okumalar (Selected Reading in Arabic Literature) , Arap Siyaseti, Ekonomi ve Diplomasi Okumaları (Readings in Arab Politics, Economics and Diplomacy) , Arapça Bilim, Teknoloji ve Kültür Okumaları (Readings in Arab Science, Technology and Culture) Arapça Yazma Becerisi (Arabic Writing) , İleri Seviyede Sözlü çeviri (Advanced Interpretation) , Çeviri Teorileri ve Uygulamalar (Translation: Theory and Practice) vb.

Seçmeli Dersler: Arap Dili ve Kültürü Çalışmaları (Arabic Language and Culture Studies) , İleri Arapça Dinleme ve Konuşma Becerisi (Advanced Arabic Listening and Speaking , Gazete- Dergi okuma (Selected Readings in Arabic Journalism) , İş ve Ticaret Arapçası (Business Arabic) , Kısa Arap Tarihi (A Brief History of Arab) , Orta Doğu'daki Sıcak Konular (Heated Issues in Middle East) , Tez Yazımı (Thesis Writing) vb.

Arapçayı pekiştirmek için ders dışındaki uygulamalar :

1. Okul içi tiyatro, şarkı ve dans gösterileri, Arap öğrencilerle tanışma partileri gibi etkinlikler organize ediliyor.
2. Çin Milli Eğitim Bakanlığı Yabancı Dil Öğretimi Yönlendirme Komitesi Arapça Eğitimi Rehberlik Grubu, Çin'de Arapça Eğitimi Araştırma Merkezi, Arap Edebiyatı Araştırma Merkezi, Çin-Arap Dostluk Derneği gibi kurumlar tarafından organize edilen konuşma yarışması, makale yarışması, bilgi yarışması, edebiyat- sanat gösterisi vb. etkinliklere aktif katılmak.

3. Arapça Seviye Tespit Sınavı 4.derece¹³⁶ sınavına, çevirmenler için akreditasyon sınavına (China Accreditation Test for Translators and Interpreters/CATTI) girmek.
4. Son sınıf öğrencilerinin iki haftadan bir aya kadar süren stajlar için öğretim kurumlarına, bilimsel araştırma kurumlarına, haber kurumlarına, çeviri şirketlerine, ulusal bakanlıklara, yabancı şirketlere, ortak girişim şirketlerine, özel şirketlere ve yabancı bağlantılı ağ şirketlerine gitmesi.

Arap Dili ve Edebiyatı Lisans Programının ayrıntılı anlatımı

Birinci Yarıyıl

Ders Adı: Arapça Harflerin Telaffuzu ve Okuma Becerisi

Öğretim İçeriği: Harf, telaffuz simgesi, hece, ses tonu, uzun kısa sesler hakkında bilgilendirmek, uygulatmak ve çalıştırmak.

Öğretim Amacı: Öğrencilerin ilk baştan itibaren öğrencilerin standart Arapça telaffuzu ve ses tonunu pekiştirmesini, gelecekteki konuşma için sağlam bir temel oluşturmasını sağlamak.

Davranışlar: Öğretim üyelerinin örnek göstermek, takip ettirmek, telaffuz ve ses tonundaki yanlışlıkları bulup düzeltmek gibi yöntemler kullanabilirler.

Kullanılan Müfredatlar:

《新编阿拉伯语》 الجديدة في اللغة العربية birinci cilt, 1-4. ders arası telaffuz pratiği

《阿拉伯语基础口语》 , أساس المحادثة العربية , Yabancı Dil Öğretim ve Araştırma

Basını

¹³⁶ Resmi üniversitelerin Arapça bölümünde okuyan öğrencilerin üniversite ikinci sınıfta katılacağı bir sınav. Çindeki tek Arapça seviye tespit sınavı. Sınavı geçenlere sertifika verilmektedir.

《阿拉伯语实用口语》, المحادثة العربية التطبيقية, Yabancı Dil Öğretim ve Araştırma Basını

Ders Adı: Kapsamlı Arapça (1)

Öğretim Amacı: Öğrencilerin Arapçanın telaffuz özelliklerini anlamalarını sağlamak, harflerin telaffuzlarını, heceleri vurgulama kurallarını ve kelimeleri okuyabilme yeteneğini geliştirmek; günlük yaşam içeriğinde basit sözlü iletişim kurabilmesini sağlamak, Sarf ve Nahiv kavramlarını tanıtmak.

Öğretim Amacı: Arapça harfleri tanıtmak ve telaffuz ettirmek; yazı, kelime, cümle kalıpları, dilbilgisi terimlerini tanıtmak; temel dilbilgilerini anlatmak.

Davranışlar: İsim, fiil, harf ve cümle kavramlarının tanımını anlatmak, temel şekillerini tanımasını ve kullanabilmesini sağlamak.

Kullanılan Müfrdatlar:

《新编阿拉伯语》 الجديد في اللغة العربية, birinci cilt, Yabancı Dil Öğretim ve Araştırma Basını;

《基础阿拉伯语语法》 القواعد الأساسية في اللغة العربية 1- 2ciltleri, Yabancı Dil Öğretim ve Araştırma Basını.

İkinci Yarıyıl

Ders Adı: Kapsamlı Arapça (2)

Öğretim Amacı: Öğrencilerin Arapçanın özelliklerini anlamalarına yardımcı olmak; Arapçayı aktif ve cesurca konuşmaya alıştırmak; öğrencileri öğrendikleri bilgiyi sınıflandırmaya, özetlemeye ve toparlamaya yönlendirmek; doğru telaffuza ve okumaya ağırlık vermek; Cümle kurma yeteneğini geliştirmek; Sarf ve Nahiv hakkında bilgilendirmek.

Ders İçeriği: İsimlerin sınıflandırılması, üretilmesi ve kullanım yöntemleri; fiilin sınıflandırılması, kullanımı ve sarf; çok kullanılan harfleri ve kullanımı; cümlenin ana maddeleri ve ikincil maddeleri; birleşik cümlelerin bileşimi ve kullanım özellikleri.

Davranışlar: Kelime ve cümle kalıplarını ezberletmek, diyalog yaptırmak, metin yazmak; arka plan bilgilerini anlatmak, sözlü ve yazma pratikleri yaptırmak.

Kullanılan Müfredatlar:

《新编阿拉伯语》 الجديد في اللغة العربية, ikinci cilt, Yabancı Dil Öğretim ve Araştırma Basını;

《基础阿拉伯语语法》القواعد الأساسية في اللغة العربية 3-4 ciltleri, Yabancı Dil Öğretim ve Araştırma Basını.

Üçüncü Yarıyıl

Ders Adı: Kapsamlı Arapça (3)

Öğretim amaçları: Temel bilgileri pekiştirmek, okuduğunu anlama becerisini güçlendirmek, pratikte kullanma becerisini güçlendirmek, Arapça düşünme ve kelime kullanma yeteneğini, cümle ve makale oluşturma yeteneğini oluşturmak; iletişim ve diyalog sürecinde telaffuz ve ses tonunu daha da pekiştirmek. Öğrencileri öğrendikleri dilbilgilerini kullanarak pratik problemleri çözmeye yönlendirmek; öğrencilerin öğrendikleri bilgileri günlük yaşamda bilinçli ve aktif kullanmalarına teşvik etmek.

Davranışlar: Kelime ve cümle kalıplarını pratikte kullanırmak, diyalog yaptırmak, metin örnekleri yapmak, arka plan bilgilerini anlatmak, sözlü ve yazma pratikleri yaptırmak, dilbilgilerini kullanırmak.

Kullanılan Müfredatlar:

《新编阿拉伯语》 الجديد فى اللغة العربية, üçüncü cilt, Yabancı Dil Öğretim ve Araştırma Basını;

《实用阿拉伯语语法》القواعد العربية التطبيقية birinci cilt, Yabancı Dil Öğretim ve Araştırma Basını;

Ders Adı: Arapça Kapsamalı Okuma (1)

Öğretim Amaçları: Öğrencilerin okumanın önemini anlamalarına yardımcı olmak; öğrencilerin okuma vesilesiyle bilgilerini pekiştirmelerine, kelime ve cümle kalıplarını algılama ve kullanma seviyesinin yükselmesine yardımcı olmak, kelime ve bilgi miktarını çoğaltmak; Arap ülkelerinin kültürünü anlamalarına yardımcı olmak;

Davranışlar: Siyaset, ekonomi, kültür, gelenek, tarih, coğrafya, bilim, teknoloji ve spor vb. konuları içeren anlatıları, tartışmacı makaleleri, açıklayıcı metinleri okutmak ve uygun alıştırmaya sorularını çözdürtmek.

Kullanılan Müfredatlar: 《新编阿拉伯语》, الجديد فى اللغة العربية, 1,2 ciltlerin alıştırmaya kısmındaki hızlı okuma metinleri

Değerlendirme şekli: Yazılı sınav

Dördüncü Yarıyıl

Ders Adı: Kapsamalı Arapça (4)

Öğretim Amaçları: Telaffuz, sarf, cümle kalıpları, nahiv hakkındaki temel bilgileri güçlendirmek; Arapçayı kullanım miktarını artırarak öğrencileri öğrendikleri dilbilgilerini kullanarak pratik problemleri çözmeye yönlendirmek; öğrencilerin öğrendikleri bilgileri günlük yaşamda bilinçli ve aktif kullanmalarına teşvik etmek; ulusal temel aşama eğitim programında öngörülen çeşitli göstergelere ulaşmak.

Davranışlar: Kelime ve cümle kalıplarını pratikte kullanırmak; ditalog yaptırmak; metin örneği yapmak, sözlü ve yazma pratikleri yaptırmak, dilbilgilerini kullanırmak.

Kullanılan Müfredatlar:

《新编阿拉伯语》 الجديد فى اللغة العربية, dördüncü cilt, Yabancı Dil Öğretim ve Araştırma Basını;

《实用阿拉伯语语法》 القواعد العربية التطبيقية ikinci cilt, Yabancı Dil Öğretim ve Araştırma Basını;

Ders Adı: Arapça Kapsamlı Okuma (2)

Öğretim Amaçları: Öğrencilerin okumanın önemini anlamalarına yardımcı olmak; öğrencilerin okuma vesilesiyle bilgilerini pekiştirmelerine, kelime ve cümle kalıplarını algılama ve kullanma seviyesinin yükselmesine yardımcı olmak, kelime ve bilgi miktarını çoğaltmak; Arap ülkelerinin kültürünü anlamalarına yardımcı olmak,

Davranışlar: Siyaset, ekonomi, kültür, gelenek, tarih, coğrafya, bilim, teknoloji ve spor vb. konuları içeren anlatılar, tartışmacı makaleler, açıklayıcı metinleri okutmak ve uygun alıştırmaya sorularını çözdürtmek.

Kullanılan Müfredatlar: 《新编阿拉伯语》, الجديد فى اللغة العربية, 3,4 ciltlerin alıştırmaya kısmındaki hızlı okuma metinleri.

Değerlendirme şekli: Yazılı sınav.

Ders Adı: Arap Toplumu ve Kültürü

Öğretim Amaçları: Arap dünyasının tarihsel kökenlerini araştırarak öğrenmek, iç ilişkileri ve seçkin sosyal sızak konularını incelemek, Arapçayı derinlemesine öğrenebilmek için somut bir bilgi tabanı oluşturmak.

Ders içeriği: Arap-İsrail sorunu, Körfez Savaşı, petrol sorunu, Arap Birliği, Körfez İşbirliği Konseyi, Mağrip Birliği; Arapların günlük yaşam şekli, evlilik ve cenaze törenleri, halk festivalleri, dini kuralları, vb.

Kullanılan Müfredatlar :

《阿拉伯的第一千零二夜》 (Arapları Bin İkinci Gecesi), Jilin Fotoğraf Yayınevi;

《世界文化史故事大系阿拉伯卷》 (Dünya Medeniyet Tarihina Ait Masallar Toplamı, Araplar bölümü), şangay Yabancı Dil Eğitim Yayınevi;

Davranışlar : Seminerler, video eğitimi, multimedia eğitimi, sıcak konuları tartışma

Değerlendirme: Monografi hazırlamak (Çince, kelime sayısı 3000'den fazla olmalı), final yazılı sınav (Arapça) Yukarıdaki her iki  ge son puanın % 50'sini oluşturur.

İkinci- c nc -Dördüncü Yarıyıl

Ders Adı: Arapça Konuşma (1-3)

Öğretim amaçları: Sözlü anlatım ve diyalog yoluyla konuşma ve tonlamadaki problemleri keşfetmek ve düzeltmek; öğrencilerin aktif şekilde Arapça konuşma alışkanlıklarını geliştirmelerine yardımcı olmak, konuyu ifade etme, genelleme ve yayma temelinde dayalı bir sözlü eğitim formu oluşturmak, böylece öğrencilerin doğru ve net şekilde kendi düşünce ve duygularını ifade edebilmelerini sağlamak.

Ders içeriği: Aşağdaki konular çerçevesinde konuşma ve diyaloglar oluşturmak, seyahat taşımacılığı, okul hayatı, spor,  vre koruma, kültürel ve eğlence, gıda ve hijyen, günlük iletişim vb.

Kullanılan Müfredatlar :

《新编阿拉伯语》 الجديد في اللغة العربية 1-4 课后口语练习部分;

《阿拉伯语基础口语》, أساس المحادثة العربية ,Yabancı Dil Öğretim ve Araştırma
Basını

《阿拉伯语实用口语》, المحادثة العربية التطبيقية, Yabancı Dil Öğretim ve Araştırma
Basını

Davranışlar: Öğretmen anlatır, örnek gösterir.

Değerlendirme: Yazılı sınav (Cümle kalıpları, temel ifade şekillerine bakılır,
20%) Sözlü sınav (80%)

Yorum: Bu ders programında Arap klasik edebiyatına, Arap tarihine, Arap-Çin ilişkisine dikkat edilmektedir. Arapların dini, kültür-sanatı ve hayat tarzı pek dikkate alınmamıştır.

Beşinci Yarıyıl

Ders Adı: İnternet Arapçası

Öğretim Amaçları: Öğrencilere internetten Arapça haber okuma , Arapça internet sayfalarını ziyaret etme alışkanlığı kazandırmak, Arapça makaleleri bulup indirme ve düzenleme becerisi kazanmalarını sağlamak.

Ders içeriği: Arapça klavye kullanma ve Arapça yazılarda çeşitli işlemleri gerçekleştirme becerisini geliştirmek; Arap ülkelerinin yaygın haber sitelerini ziyaret ettirmek, örneğin: EL AHRAM gazetesi, ŞARKUL AVSAT gazetesi, EL BELED gazetesi vb.

Davranışlar: Konu anlatılır ve bilgisayarda gösterilir. Öğrencilere internetten bilgi toplamak, toparlamak ve yazılı metin halinde hazırlamak ödev halinde verilir.

Değerlendirme: Dönem sonu yazılı sınav(40%) bilgisayarda sınav(60%)

Ders Adı: Kısa Arap Tarihi

Öğretim Amaçları: Öğrencilerin Arap tarihindeki önemli bölüş noktaları, büyük tarihi olaylar, önemli şahıslar, Arap tarihinin dünya tarihinde aldığı yeri, Orta Doğu ilişkileri vb. hakkında net ve açık anlamalarını sağlamak.

Ders içeriği: Arap profili, Muhammed (s.a.v.) ve İslam, Ortaçağ Arap tarihi, Modern Arap tarihi

Kullanılan Müfredatlar: 商务印书馆; Arapların Genel Tarihi, Ticari Yayınevi.

《阿拉伯简史》 (阿文版) Arapların Kısaca Tarihi (Arapça Nüshası)

Davranışlar: Konuyu Anlatma, Soruları Cevaplama, Tartışma

Değerlendirme: Bir kitap okuma raporu hazırlamak (en az 1500 kelime), bir monografi yazmak (en az 4000 kelime)

Ders Adı: Arap Ülkelerine Genel Bakış

Öğretim amaçları: Arap dünyasının coğrafya, siyaset, ekonomi, diplomasi, fen ve eğitim alanlarındaki mevcut durumunu anlamak, Arapça ülkeleriyle ilgili bilgi çerçevesi oluşturmak, öğrencilerin bilgiyi toplama, düzenleme ve özetleme becerilerini geliştirmek.

Ders içeriği: Arap dünyasının temel tanıtımı, yani doğal zenginlikleri, politikası, ekonomisi, tarihi ve kültürü, askeri ve diplomasi durumu ve tarihi eserleri.

Kullanılan Müfredatlar: 《阿拉伯各国概况》, Arap Ülkelerinin Kısaca tanıtımı (Çince) Şangay Yabancı Dil Eğitimi Yayınevi;

《中东神韵》, Orta Doğu Melodisi, Dünya Bilgi Yayınevi.

《阿拉伯概况》 (阿文版), Arap Ülkelerinin Kısaca Tanıtımı (Arapça Nüshası) Pekin Dil ve Kültür Üniversitesi hazırlamıştır.

Davranışlar: Hocanın konuyu anlatması, münakaşa ve tartışma, belgesel ve film izlemek, bilgi yarışması yapmak, öğrencilerin konuyu anlatması.

Değerlendirme: Yazılı sınav, Belirlenmiş konu üzerine tez hazırlamak.

Ders Adı: Arapça Dinleme

Öğretim amaçları: Bolca dinleme alıştırmaları ve egzersizleri yaparak, öğrencilerin dinlediklerini algılama ve anlama becerisini geliştirmek; Duyduklarını anlama, not alma, özetleme ve tercüme etme becerilerini geliştirmek; Arapların konuşma tarzını ve ses tonunu taklit etmelerini sağlamak.

Ders içeriği: Arap ülkelerinin radyo ve televizyonlarından haberler, yayınlar ve ülke profilleri; Arap ülkelerinde yabancılara Arapça öğretmek amaçla hazırlanmış ses kayıt kasetleri; Çin'in yayınladığı Arapça Radyo ve televizyon programları.

Kullanılan Müfredatlar: 《灵格风》, “linguaphone Arabic”,

《阿拉伯语听说教程》

“Arapça Dinleme ve Konuşma Araştırma Kitabı”, Yabancı Dil Öğretimi ve Araştırma Basını.

Davranışlar: Hoca anlatıyor, öğrenciler konuyu toparlıyor, alıştırmalar yapılıyor.

Değerlendirme: Yazılı sınav.

Altıncı Yarıyıl

Ders Adı: Arap Edebiyatından Seçmeli Okumalar (1-2)

Öğretim amaçları: Öğrencilerin, Arap edebiyatı tarihindeki meşhur yazarlar ve eserleri hakkında temel bilgiye sahip olmaları; ve zor dil fenomenlerini analiz etme ve anlama yeteneklerini geliştirmeleri.

Ders içeriği: Roman, gezi notları, biyografiler, şiirler, tiyatro eserleri, bilimsel ve akademik eserler, konuşmalar vb. dahil olmak üzere farklı türlerde Arap edebiyatının temsili eserleri.

Kullanılan Müfredatlar:

《新编阿拉伯语》 الجديد في اللغة العربية, 5-6 cilt, Yabancı Dil Öğretim ve Araştırma Basını

《阿拉伯文学作品选读》,

مختارات من الأعمال الأدبية العربية, Yabancı Dil Öğretim ve Araştırma Basını

《阿拉伯现代文学作品选》,

مختارات أعمال الأدب العربي الحديث, Şanghai Yabancı Dil Eğitim Basını.

Davranışlar: Hoca anlatır, soruları cevaplar, öğrenciler tartışır.

Değerlendirme: Yazılı sınav.

Ders Adı: Arap Politikası, ekonomisi, diplomasi ile ilgili seçilmiş metinler okumak.

Öğretim Amaçları: Kelime dağarcığını genişletmek, öğrencileri Arapça siyasi, ekonomik ve diplomatik makalelerini okuyabilir ve makalelerin dil özelliklerini anlayabilir hâle getirmek.

Ders İçeriği: Siyasi ve diplomatik belgeler (Güven mektubu, diplomatik mektuplar, notlar, kimlik bilgileri, telgraflar, sertifikalar, antlaşmalar, anlaşmalar,

tebliğler, liderlerin konuşmaları, muhabirlerin sorularına yanıtlamalar ve yorumlar) ve ekonomik, ticari anlaşmalar.

Kullanılan Müfredatlar: Okul tarafından hazırlanır.

Davranışlar: Hoca anlatır, soruları cevaplar, öğrenciler tartışır.

Ders Adı: Arapça Bilim ve Teknoloji Okumaları

Öğretim Amaçları: Kelime dağarcığını genişletmek; öğrencileri Arapça Bilim ve Teknoloji makalelerini okuyabilir ve makalelerin dil özelliklerini anlayabilir hâle getirmek.

Ders İçeriği: Bilimsel ve kültürel konularda Arapça orijinal metin.

Kullanılan Müfredatlar: 《阿拉伯语科技文选》

اللغة العربية في العلوم والتكنولوجيا Şanghai Yabancı Dil Eğitim Basını.

Davranışlar: Hoca anlatır, soruları cevaplar, öğrenciler tartışır;

Değerlendirme: Yazılı sınav.

Ders Adı: Arapça gazete ve dergi yayınları okuma

Öğretim Amaçları: Öğrencilerin kelime dağarcığını genişletmek, Arapçaya karşı duyarlılığını ve hassasiyetini arttırmak, ufuklarını genişletmek.

Ders İçeriği: Arap ülkelerinde yayınlanan dergi ve gazetelerdeki uluslararası meseleler ve ekonomik, politik, kültürel ve spor konularında yorumlar, başyazılar ve raporlar.

Kullanılan Müfredatlar: Arapça gazeteler ve dergiler.

Davranışlar: Açıklamak, pratik yapmak, özetlemek.

Değerlendirme: Yazılı sınav

Yedinci Yarıyıl

Ders Adı: Çeviri Kuralları ve Uygulamaları (1-2)

Öğretim Amaçları: Öğrencilerin Çince-Arapça, Arapça-Çince çeviri ile ilgili temel kurallarla tanışmalarını sağlamak; çeviri yöntemlerini ve teknikleri ile tanışmalarını sağlamak.

Ders İçeriği: Çeviriye giriş, Çeviri yöntemleri, Çeviri teknikleri, çeviri ile kültür alt yapısı arasındaki ilişki, çeviri pratikleri.

Kullanılan Müfredatlar: Çince-Arapça, Arapça-Çince çeviri materyali, Okul tarafından hazırlanır.

《阿拉伯语汉语翻译教程》

دراسة الترجمة بين العربية والصينية نظريا وتطبيقيا Shanghai Yabancı Dil Eğitim Basını

Davranışlar: Anlatmak, yorum yapmak, tartışmak.

Değerlendirme: Yazılı sınav (80%) -Arapça-Çince 350kelime/saat; Çince-Arapça 250/saat Her dönem sonunda kendi seçmiş bir parça metni çevrilir(20%).

Ders Adı: İleri Düzey Sözlü Tercüme

Öğretim Amaçları: Bol miktarda, çeşitli konularda Arapçadan Çinceye, Çinceden Arapçaya oral çeviri yapma yoluyla öğrencilerin Arapça kelimeler, cümle kalıpları ve deyimlerinin kullanımını öğrenmelerini sağlamak; Hazırlıksız tercüme yaptırarak öğrencilerin tercüme refleksini ve esnekliğini arttırmak.

Ders içeriği: Tematik öğretim organize etmek, temalar temel olarak Őunları içerir: sosyal kültür, uluslararası durum, ekonomi ve ticaret, politika vr diplomasi, eğence ve sporlar, tıp ve sağlık, evre koruma vb.

Kullanılan Müfredatlar: Okul tarafından hazırlanır.

Davranışlar: Anlatmak, rnek göstermek, pratik düzenlemek, yorumlamak, tercümeleri karŐılaŐtırmak.S

Değerlendirme: Grsel eviri (10 dakika)

Tercüme: 10 dakika (Çince)

Simultane Tercüme: 10 dakika (Arapça)

Yukarıdaki içerikler ses kaydına alınır ve test bittikten sonra kayıt teslim edilir.

Ders Adı: Arapça İleri Düzeyde İzleme Dinleme ve Konuşma (1-4)

Öğretim Amaçları: Grsel-iŐitsel materyallerle pratik yaparak öğrencilerin belirli durum içerisinde dinleme ve ifade etme becerilerini geliştirmek; ğrencilerin Arap lkelerinin radyo istasyonlarında, televizyon kanallarında yayınlanan haberler, özel programlarını anlayabilmelerini sağlamak; günlük hayatla ilgili konuları konuŐabilen, akıcı ve tutarlı ifade etmelerini sağlamak.

Ders içeriği: Temel dinleme becerisini geliŐtirme pratiği, morfeme, cümle, paragraf eğitimi pratiği; Arapça radyo, TV programlarının ses kayıtlarını ve videoları; orijinal Arapça filmleri ve TV dizileri.

Kullanılan Müfredatlar: Hoca hazırlar.

Davranışlar: Anlatmak, pratik yapmak, özetlemek.

Değerlendirme: Yazılı sınav (20%), Sözlü sınav (80%)

Ders Adı: Arapça Yazı Yazma Dersi (1-2)

Öğretim Amaçları: Yazma pratiği yoluyla, öğrencilerin Arapçada düşünme alışkanlıklarını geliştirmek; iyi bir yazılı iletişim yeteneği oluşturmak için sağlam temel hazırlamak.

Ders içeriği: Yazıya giriş, sık kullanılan yazı türleri(notlar, bildirimler, davetiyeler, teşekkür mektupları, tazminat mektupları, tebrikler, yazılar, başvurular, tavsiye mektupları, mektuplar, anlatılar, tartışmacı makaleler, açıklayıcı yazılar vb.

Kullanılan Müfredatlar: 《阿拉伯语写作》

الانشاء العربي Yabancı Dil Öğretim ve Araştırma Basını

Davranışlar: Anlatmak, örnek göstermek, pratik yaptırmak, yorumlamak

Değerlendirme: Yazılı sınav

Ders Adı: Ticaret Arapçası

Öğretim amaçları: Öğrencilerin Arap iş ve ticaretle ilgili makalelerinin dil özelliğini ve yazı özelliğini tanıması ve Arap bölgesindeki mevcut ekonomik ve ticari durumu anlaması.

Ders içeriği: Genel iş bilgisi, genel uluslararası ticaret hukuku, Arap ülkelerinin ekonomik ve ticarete genel bakış, Çin ve Afganistan arasındaki ekonomik ve ticari alışverişler, ekonomik raporlar ve ekonomik yorumlar.

Kullanılan Müfredatlar: 《经贸阿拉伯语》 (上, 下)

الاقتصاد والتجارة باللغة العربية(üst- alt bölümleri)

《阿拉伯语商贸谈判》

التفاوض بلغة الضاد في التجارة والاقتصاد, üniversite kendi hazırlıyor

Davranışlar: Anlatmak, örnek göstermek, pratik yaptırmak, yorumlamak

Değerlendirme: Yazılı sınav

Ders Adı: Orta Doğu'daki Sıcak Konular

Öğretim amaçları: Öğrencileri İslam Dünyası, Arap ülkeleri arasındaki ilişkiler, Arap-İsrail çatışması, Körfez durumu, su krizi ve diğer Arap sorunlarıyla ilgilenmeye yönlendirmek.

Ders içeriği: Siyasi Diplomasiye Giriş, Diplomatik büyükelçilik bilgileri, Arap Birliği, Bölgesel Örgütler, Orta Doğu Barış Süreci, Filistin-İsrail Sorunları, İran-İrak Meselesi; Çin'in Orta Doğu politikası, vb.

Kullanılan Müfredatlar: السياسة والدبلوماسية العربية والعلاقات الصينية العربية Yabancı Dil Öğretimi
Araştırma Basın

Davranışlar: Konuyu anlatmak, tartışmak.

Değerlendirme: Yazılı sınav

Ders Adı: Arap Dili ve Kültürü

Öğretim Amaçları: Dil öğrenimini kültürel arka planını birleştirmek , ufku genişletmek, fikirleri zenginleştirmek, düşünmeye teşvik etmek ve yetenekleri geliştirmek.

Ders İçeriği: Kültüre Giriş, Çin kültürüne bir bakış; Arap kültürünün başlangıcı, Arap dilinin kısaca tarihi, dil ve kültür arasındaki ilişki, Arap kültürünün dil üzerindeki etkisi, çağdaş Arap kültürü ve Arap dili üzerine yapılan araştırmalar.

Kullanılan Müfredatlar: Hocanın kendisi hazırlar.

Davranışlar: Konu anlatmak, tartışmak, soruları cevaplamak.

Değerlendirme: Kitap okuma raporu (3000 kelime, 50%) Tez(4000 kelimedenden fazla, 50%)

Ders Adı: Tez Yazımı

Öğretim amaçları: Öğrencilere mezuniyet tezi yazımının önemini anlatmak ve mezuniyet tezi yazımına ciddi ve titiz muamelede bulunmalarını sağlamak; akademik yazıların temel biçimini ve yazma yöntemini anlatmak.

Ders içeriği: Tez hakkında bilgi (tanımı, türleri); tez yazmanın adımları ve yöntemleri; tezin formu(noktalamalar, giriş, notlar)

Kullanılan Müfredatlar: الانشاء العربي Yabancı Dil Öğretim ve Araştırma Basını

Davranışlar: Konu anlatma, tartışma.

Değerlendirme: Yazılı sınav

4.2 1949'DAN SONRA MEDRESELERDE ARAPÇA EĞİTİMİ

1949 sonrası Çin'deki medreselerini anlatmak için önce medreseleri yöneten kurum Çin İslam Derneği'ni tanıtmamız gerekiyor.

Çin İslam Derneği (Çince: 中国伊斯兰教协会 zhong guo yi si lan xie hu i) Çin'de tüm ülke çapındaki Müslümanları temsil ettiğini iddia eden ulusal dini örgüttür. Derneğin karargahı Pekin'de bulunmaktadır. 1952 yılında kurulmuş olan bu dernek Çin'deki Müslüman halk ile ÇKP ve Çin hükûmeti arasında köprü rolü oynamaktadır¹³⁷.

¹³⁷Bu bilgiler Çin İslam Derneğinin resmi internet sitesinden alınmıştır.
<http://www.chinaislam.net.cn/about/zbkw/about192.html>

Derneğin sunmakta olan hizmetleri bunlardır: Medrese eğitimini tekamülleştirmek; Devre uygun İslam görevlilerini (imam, müezzin, vaiz, müftü vb.) eğitmek ve yetiştirmek; tüm ülke kapsamında Kur'an okuma yarışması, vaaz yarışması gibi etkinlikler organize etmek; Çinli Müslümanlar ile Dünya Müslümanlarının ilişkisinin güçlenmesindeki cümleden Çin ile Arap- Müslüman ülkeler arasındaki çeşitli ilişkileri arttırmaya yardımcı olmak; "Dini İşler Kanunu" gibi yasa ve kanunları ciddi şekilde uygulamak ve Çin'deki tüm Müslümanların uygulaması için türlü etkinlikler oluşturmak; Hac organizasyonu hizmetleri vermek¹³⁸.

ÇİD'nin şubesi olarak Gan Su, Yün Nen, He Bei gibi Müslümanlar toplu yerleşen eyaletlerde ve Doğu Türkistan'da İslam dernekleri mevcuttur.

ÇİD'in her ne kadar Çin Müslümanlarını temsil ettiği söylene de bu kurumun esas amacı Çin'deki tüm Müslümanları bir kurum altına toplayıp Çin Komünist Partisi'nin liderliğini ve sosyalist sistemi desteklemeye, Çin'in yasa ve kanunlarına uymaya yönlendirmektir. Derneğin temel prensibinin "Çin'deki farklı milletlerdeki Müslümanları bir araya getirmek, Müslümanlarla birlikte Çin Komünist Partisi'nin liderliğini ve sosyalist sistemini desteklemek, ülkenin yasalarına uymak, 'Çin usulü İslam' yönüne bağlı kalmak, 'İslamiyet'in sosyalizmle uyumu' yolunu takip etmek, Çin ulusunun büyük kalkınmasına katkıda bulunmak..."¹³⁹ olması bu görüşümüzü ispatlamaktadır.

Çin İslam Derneği ile eşit haklara sahip olan ulusal dini derneklerden Çin Budist Derneği, Çin Taocu Derneği, Çin Katolik Vatansever Derneği, Çin Hristiyan Derneği vb. vardır.

Daha önce bahsettiğimiz gibi, 1949 yılında Çin komünist hükümeti kurulduktan sonra bir sürü siyasi olaylardan dolayı medrese eğitimi yıkım derecesinde hasara uğramıştır. Ta ki 1955 yılında ÇİD'in idaresi altında olan Çin İslam Enstitüsü(中国伊斯兰经学院 Zhongguo Yıslan Jingxueyuan China Islamic Institute)kurulmuştur.

¹³⁸Çin İslam Derneği'nin resmi internet sitesinden alındı. <http://www.chinaislam.net.cn>.

¹³⁹Çin İslam Derneği'nin resmi internet sitesinden alındı. <http://www.chinaislam.net.cn>.

Bu Çin tarihinde hükûmet tarafından kurulmuş İslam ve Arapça öğretilen ilk okuldur. Hükûmetin bunu yapma nedenini şöyle açıklayabiliriz:

1: Çin'in Arap-Müslüman ülkeleri ile siyasi ve iktisadi ilişki kurması gerekmiştir. Hâlâ günümüze kadar Çin'in Arap-Müslüman ülkeleri ile olan ilişkilerinde Çinli Müslümanlar ile ara bulucu rol oynatma politikası devam etmektedir.

2: Japonya'ya karşı Direniş Savaşı'nda ¹⁴⁰ Müslümanlar çok katkıda bulunmuştur¹⁴¹(《青海民族研究》, 2005), savaş kazanıldıktan sonra Müslümanlar için gerçek fayda sağlamak gerekmiştir.

3: Bu zamanlarda komünist Çin, Doğu Türkistan'ı yeniden ele geçirmiştir, hakimiyetin bu bölgede oturması için “inançlara saygı gösteren hükûmet” kılıfına bürünmesi gerekmiş, İslam Enstitüsü de bu rolü oynamıştır.

Çin İslam Enstitüsü Üst düzey vatansever İslam din görevlilerini yetiştirmek amaçlanan İslami yüksek öğrenim kurumudur. Çin İslam Enstitüsü 1955 yılında Çin İslam Derneği tarafından kurulmuştur.

ÇİD'e direkt bağlı olan İslam Enstitülerinden 中国伊斯兰教经学院 Çin İslam Enstitüsü 昆明伊斯兰教经学院 Kun Ming İslam Enstitüsü、青海伊斯兰教经学院 Qing Hai İslam Enstitüsü、新疆伊斯兰教经学院 Xin Jiang İslam Enstitüsü、兰州伊斯兰教经学院 Lan Zhou İslam Enstitüsü、郑州伊斯兰教经学院 Zheng Zhou İslam Enstitüsü) de mevcuttur. Bu enstitüler birleşik standartlarda öğrenci kabul ederler, aynı ders programı kullanırlar, mezun olan öğrencilere lisans derecesinde diploma verilir¹⁴².

¹⁴⁰İkinci dünya savaşı döneminde Çin'in Japonya'nın saldırısına karşı ulusal savaşıdır, 1931-1945 arası on dört yıl sürmüştür.

¹⁴¹ Qinghai Etnik Çalışmaları Grubu, “回族在抗日战争中的历史贡献”(Japonya'ya Karşı Direniş Savaşında Hui Milliyetinin Tarihi Katkısı), 2005yıl, Vol.3

¹⁴²Çin İslam Derneği'nin resmi internet sitesinden alındı. <http://www.chinaislam.net.cn>.

Bu enstitüler ders içeriği ve öğretim amacı açısından klasik medreselerin yolunu devam etmiş. Öğretim usulünde ve müfredatta ise modern etkenler eklenmiştir.

Burada örnek olarak Çin İslam Enstitüsü anlatılacaktır. Çin İslam Enstitüsü üst düzey vatansever İslam dini görevlilerini yetiştirmek amaçlanan İslami yüksek öğrenim kurumudur. Çin İslam Enstitüsü 1955 yılında Çin İslam Derneği tarafından kurulmuştur. Okul inşaatı 1958 yılında tamamlanmıştır. O zamanda 500 öğrenci amaçlanmıştır. Okulda dershaneler, ofisler, kütüphane, dil laboratuvarı, bilgisayar odaları, misafirhane, abdesthane ve mescitler mevcuttur. Tabi yemekhane ve öğrenci yurdu da mevcuttur. Okulun kütüphanesinde Çince, Uygurca, Arapça, Farsça, İngilizce, Urduca olarak 30 binden fazla kitap ve el yazması Kur'an-ı Kerim saklanmaktadır¹⁴³.

1958den sonra “imamlar için seviye yükseltme kursu” gibi küçük dairelik eğitim yürütülmüştür. 1982 yılında ilk grup lisans öğrencileri kabul edilmiştir. Çok seviyeli eğitim yapmak için, lisans sınıfları, kolej sınıflarının, Ahong eğitim sınıfları, İmam eğitim sınıfları, Arapça sınıflar açılmıştır. 1982 yılından günümüze kadar yaklaşık bin kişi bu medresede eğitim almıştır. Mezun olan öğrencilerin çoğu farklı eğitim, araştırma kurumlarında ve camilerde hizmet vermektedir. Az bir kısmı ise Mısır, Pakistan, Libya vb. islam ülkelerinde öğrenimini devam ettirmiştir.

Çin İslam Enstitüsünün öğretim amacı: Sosyalist bakış açısıyla vatanını seven, sosyalist sistemi destekleyen, yüksek düzeyde din bilgisine sahip olan, Arap dili seviyesi iyi olan ve Çince ve Çin kültürüne hakim olan İslamî profesyonelleri yetiştirmektir. Okul dört seneliktir. 19-23 yaşlar arasında, liseden mezun olmuş, İslami hizmetler yapmaya niyetli olan, en az bir sene camide İslam eğitimi görmüş erkek öğrenciler kabul edilir. Öğrenciler Çin'in her yerinden kabul edilir. Ülke çapında birleşik sınav yapılır, puanı iyi olanlar seçilir. Mezun olduktan sonra geldiği eyalete geri dönerler ve cami imamı, İslam eğitmeni, İslam araştırmacısı gibi hizmetler yaparlar.

Çin İslam Enstitüsü'nün resmi internet sayfasında belirtilen ve medresede eğitim görmüş öğrencilerin onaylaması ile netleştirilen bilgilere göre, ÇİE'de öğretilen

¹⁴³Çin İslam Derneği'nin resmi internet sitesinden alındı. <http://www.chinaislam.net.cn>.

müfredatlar iki kategoriye ayrılır: İslami ilimler(70%ini oluşturuyor) ve temel sosyal bilimler(30%unu oluşturuyor).

İslami dersler bunlardır:

İslam Bilimleri: “Kuran İlmi”, “Kuran Şerhisi”, “Kuran okuma ve Tecvid”, “Seçmeli Tefsir Anlatımı”, “Hadis İlmi”, “Seçmeli Hadis Anlatımı”, “Fıkıh İlmi”, “Fıkıhtan Seçmeli Anlatım”, “İslam inanç Esasları”, “İslam Felsefesi”, “İslam Ahlakı”, “Camide Yapılacak Hizmetler”, “Vaaz Vermek”, “Jing Tang Medrese Dili”, “Çin Cami Eğitimindeki Klasik eserler”, “Kuran ve Hadis Ezberi”, “Amel”, “İslam Tarihi”, “Çin’de İslam Tarihi”, “Çin’de İslam Edebiyatı”, “Çince İslami Eserlerden seçmeler”, “Çin’de İslam Sanatı”, “İslam’a Ait Temel Bilgiler”,

Dil dersleri: “Başlangıç Arapça”, “Nahiv, Sarf, Belagat”, “Arapça Konuşma”, “Arapça Hat Sanatı” “Medya Arapçası”, “Pratik Arapça”, “Arap Edebiyatından Seçmeler”, “Başlangıç İngilizçe”

Temel sosyal dersleri: “Temel sosyal bilimler bilgisi”, “Temel Fen ve Teknoloji bilimleri”,

Bundan başka yine “Helal Gıda”, “Çocuk eğitimi”, “İslam’da Aile”, “Bilgisayar” gibi dersler de verilmektedir. Öğrenciler mezun olmadan önce staj yapmaktadır.

Şunu da belirtmeden geçemiyoruz ki Çin İslam derneği ve onun yönetimindeki İslam medreselerinin komünist Çin hükûmeti Müslümanları kontrolde tutmak için ortaya çıkardığı kurum olduğu açık gerçektir. Bu yüzden öğrencileri komünizmi, komünist Çin’i sevmeye ve desteklemeye teşvik eden ve yönlendiren derslere de çok fazla önem verilmektedir. Mesela: “Çin devrim Tarihi ve Vatanseverlik Eğitimi”, “Siyaset ve Kanun”, “İslam’da Vatanseverlik”, “Çin’de Müslüman Toplumu”, “İslam ve Çin Müslüman Toplumunun Modernizasyonu”.

İslam Enstitülerinin ilk başlarda birleşik müfredatları yoktu. Böylece okullar üniversitelerde kullanılan müfredatlardan ve klasik medreselerde kullanılan müfredatlardan kendi durumlarına göre seçip kullanıyorlardı. Örnek Arapça öğretimi için *الجديد في اللغة العربية , القواعد الأساسية في اللغة العربية* kitaplarını kullanıyorlardı. 2001 yılında birleşik müfredat

hazırlama kararı alındı, tüm İslam Enstitüleri bir araya gelerek müfredat hazırlama ekibi kurdu. 2009 yılında planlanan müfredat serisinin bir kısmı tamamlandı ve kullanıma koyuldu. Bu seri şunlardan ibarettir:

1. 《阿拉伯语百课教程》(第一、二册)مئة درس للغة العربية”
2. 《<古兰经>诵读学简明教程》Kıraat İlmi
3. 《世界伊斯兰教发展史简明教程》(一年级) İslam Tarihi
4. 《中国伊斯兰教发展史简明教程》(二年级) Çin’de İslam Tarihi
5. 《穆斯林爱国主义教程》 Müslümanların Vatanseverliği
6. 《阿拉伯文书法简明教程》 Arapça Hat Sanatı
7. 《<古兰经>基础简明教程》 مقرر علوم القرآن الأساسي
8. 《伊斯兰教教义简明教程》 İslamın Esasları
9. 《圣训基础简明教程》 مقرر علوم الحديث الأساسي
10. 《中国伊斯兰教历史文选》(上、下册) Çin’deki İslami eserlerden Seçmeler 1.2.cilt
11. 《伊斯兰教教法简明教程》 Fıkıh İlmine Giriş

Medreselerde belli süre eğitim almış Çinli Müslüman öğrencilerle yaptığımız röportaj sonucu:

Yukarda bahsettiğimiz ÇİD’e ait olan okullardan başka daha çok sayıda medrese mevcuttur. Çin hükûmetinin zararından korunmak için okul isimlerinde “medrese”, “İslam” kelimesinden kaçınmışlar, “Arap dil okulu” diye adanmışlar yada direk bulunduğu mekanın adıyla isimlendirmişler. Bu okullarda okutulduğu dersler İslam’la ve Arapçayla ilgili derslerdir. Örnek olarak “Ping Liang Arap Dili okulu”, “İç Moğolistan He Kou Kız Arap Dili Okulu”, “Lan Zhou Qi Li He Arapça Okulu” vb. verebiliriz. Bu okullar müfredat seçiminde ve anlatım tarzında klasik medreselere daha yakındır.

Bu medreselerin öğretim sistemi ve ders programı ile ilgili net bilgiye ulaşamadık. Çünkü Çin hükûmeti kendi halkının özellikle Müslümanların ve Tibetlerin internet kullanımını sıkı takip ediyorlar. Okul adını ve ders programını gizli tutan

medreselerin müfredatlarını ve ders işlenişini ilgili insanlara sormak onlar için problem olabilir. Benim de siyasi nedenlerle Çin'e gitme imkanım olmadığı için yüze yüz röportaj yapma imkanım olmadı.

4.3 1949'DAN SONRA CAMİLERDE ARAPÇA EĞİTİMİ

20.yyın ikinci yarısından itibaren medrese eğitiminde büyük bir reform meydana gelmiştir. Buna en büyük etkisi olan kişi, Arapçaya hâkim olan Ma Tian Min(马天民 1916-1959)(İslami adı Abdurahman¹⁴⁴) ahong dur. Ma Tian Min'in hayatını tanıtan bir kitap vardır- Gao Wen Yuan(高文远) tarafından hazırlana Guoyuan Hazhı (果园哈智) (meyve bahçesindeki Hacı). Ma Tian Min ahong dili Arapça olan pek çok kitap hazırlamıştır ve bu kitaplar kuzey batıdaki camilerde önemli metin olarak öğretilmektedir. Bu kitaplar şunlardır:

- 1) Kısa ve öz Sarf bilgileri(kitap Arpçadır, medrese dilinde tercümesi de verilmiştir)
- 2) Kısa ve öz Nahiv bilgileri(kitap Arpçadır, medrese dilinde tercümesi de verilmiştir)
- 3) Başlangıç Seviyeliler İçin Ders kitabı (kitap Arpçadır, medrese dilinde tercümesi de verilmiştir)
- 4) İman Hakkında Soru Cevaplar (kitap Arpçadır, medrese dilinde tercümesi de verilmiştir)
- 5) Namaz ve Oruç hakkında Soru Cevaplar
- 6) Hanımların Adet Dönemi Hakkında Soru Cevaplar
- 7) Miras Fıkhı (Arapça)
- 8) Mantık İlmi (Arapça)

¹⁴⁴ Huilar genelde bir Çince isim bir Arapça isim (İslami isim derler) kullanırlar.

9) Kıraat İlmi (Arapça)

10) Hadis İlmi (Arapça)

11) Fıkıh Usulu (Arapça)

12) Rasulullah'ın Hayatı (Arapça)

13) Belağât İlmi (Arapça)

Bu kitaplardan bir kısmı günümüzde Çin'in kuzey batısındaki camilerde temel ders kitabı olarak kullanılmaktadır.

Büyük kuzey batı Çin'in Shanxi, Çinghai, Gansu, Ningxia elayetlerini kapsayan geniş bölgedir¹⁴⁵. Bu bölgede Huılar ve başka Müslüman milletler toplu şekilde yerleşmişlerdir. Küçük Mekke adı verilen Linxia ilçesi de bu bölgededir. Büyük kuzey batı bölgesinde meşhur eski camiler mevcuttur, cami eğitimi çok gelişmiştir. Çin'in her tarafına yayılmış olan Huılar İslam öğrenmek için, dinlerini daha iyi yaşamak ve imanını tazelemek için bu bölgeye gelirler, camilerinde eğitim görürler.

Ma Tian Min ahong klasik cami eğitimine bazı değişiklikler yapmıştır. yaptığı değişimler ve nedenleri şöyledir:

Birinci değişim: Arapça öğrenmek için kullandıkları yardımcı dili değiştirdi.

Daha önce klasik cami eğitimi başlangıç, orta ve yüksek diye üç basamaktan oluşmaktadır. Başlangıç seviyede harf tanıtılır, Arapça okuma öğretilir ve temel islami bilimler öğretilirdi. Arapçayı resmi olarak öğrenmek orta seviyeden başlıyordu, ve Arapça öğrenmek Sarf ezberlemekten başlıyordu. Ders kitaplarında Sarf'ın açıklaması Farsça olup, öğrenciler bilmediği bir dili daha da bilmediği bir başka dil vesilesiyle öğrenmek zorunda kalmıştı. Böylece Sarf aşamasını geçerek öğrencilerin 3-4 senesini alıyor, bir sürü öğrenci bu aşamadan geçemeyip Arapça öğrenmekten vaz geçiyorlardı.

¹⁴⁵ <https://baike.baidu.com/item/%E5%A4%A7%E8%A5%BF%E5%8C%97/398271>

20.yüzyılın 2. Yarısında Ma Tian Min ahong Arapça dil bilgisi kitaplarındaki Farsçayı çıkartıyor, ve Hui'ların çok iyi bildikleri Xıaojing dediğimiz medrese diliyle şerhileyerek yukarda bahsettiğimiz “kısa ve öz Sarf bilgileri”, “kısa ve öz Nahiv bilgileri”, “Başlangıç Seviyeliler İçin Derslik kitapları”nı hazırlamıştır. Böylece Arapça dil bilgisi aşamasından aşma zamanı bir yıla kısalmış, öğrencilerin kalbindeki Arapça öğrenmeye karşı korkular da yavaş yavaş kalkmıştır.

İkinci değişim: Ders programında değişiklik yapmıştır. Yukarda bahsedilen klasik cami eğitiminde kullanılan 13 esas metnin içinden artık çok az kullanılanlarını çıkarmış, öğrenmesi çok zor alanlarını basitleştirmiştir. Örnek, yüzyılın 2. yarısında Yıllarda Farsçanın Müslümanların hayatındaki yeri gitgide azalmış hatta kalmamıştır. Ma ahong 13 metnin içinden Farsçayı tamamen çıkarmıştır. “Molla Camî”nin içinde asıl metin hem de şerhisi bulunuyor ve öğrencilerin hepsini öğrenip hazmetmesi iki yıl alıyordu. Ma ahong sadece asıl metni anlatıp şerhini bırakmıştır. “el-Muṭavvel fi'l-me'ânî ve'l-beyân” çok önemli belağat kitabı olmakla birlikte dili ve anlamı çok zor ve derin olmasından bu kitap için de iki sene gerekiyordu. Ma ahong anlaşılması kolay usluhta “Belağât İlmi (Arapça)” adında belağat kitabı hazırlamıştır.

Üçüncü değişim: Anlatım şeklinde yapmıştır. Önceden metin anlatırken “vacihe” adında bir yöntem kullanırdı, yani kelime kelime ilerler, her kelimenin anlamı ve cümle içindeki yeri oturtulurdu ve olabileceği tüm ihtimaller ortaya koyulurdu. Bu yöntem akide ve felsefe gibi derin alanlarda çok başarılı olsa da, her alanda kullanıldığında dersler zorlaşır ve bunlar yavaş ilerlerdi. Ma ahong kelimelerin sadece o cümle içindeki anlamını anlatmayı ve mantık tahlili yapmaya fazla takılmamayı önerdi.

Dördüncü değişim: tercüme yapma usulunda yapıldı. Önceki usulde “vaciha” denilen bir usulle tercüme yapılırdı, yapılan tercüme Arapça dil bilgisi ve kelimelerin bağlantısını ortaya çıkarmak için olup Çince cümle yapıları pek dikkate alındı. Böylece tercüme yapılmış cümlede anlaşılmaçlık ortaya çıkıyordu. Anlaşılmaçlığı gidermek için de geriye dönüp tekrar anlatılırdı. Böylece aynı kelime birkaç kez tekrarlanırdı. Ma ahong net ve anlaşılır tercüme yapmanın usulunu geliştirdi. Tercümede cümle terkiplerinin yerini belirledi, ve bir kelimeyi bir kere kullanma kuralını ortaya koydu.

1950 yılların sonlarında Ma tianmin ahong “reformu karşı çıktı” söylentisiyle komünist Çin hükümeti tarafında haksız yere tutuklandı ve başka birçok meşhur islam alimleri gibi hapiste katledildi. Vefat ettiğinde 43 yaşındaydı.

1970 yıllarında “reform ve açılış” siyaseti ile birlikte İslam ve Arapça öğretiminde tekrar canlanma görüldü. Ma tianmin ahong’un oğlu Ma Xiqing(马希庆) ve öğrencisi Wang Yongxian(王永贤) Ma Tianmin ahong’un öğretisini devam ettirdi ve zamanın değişimine uygun değişimler gerçekleştirdiler. Mesela 70li yıllarda medrese dili artık kullanımdan kalktı, öğretim ve tercümede normal Çin’ce kullanmaya başlandı. Hemde Çin’in başka ülkelerle iletişime geçmesinden sonra başka islam ülkelerinden ders kitapları getirttiler. Mesela Arap edebiyatı dersi için Arap ülkelerinde kullanılan Edebiyat kitaplarından seçerek kullandılar. Tefsir için “Fî Zilâlü’l-Kurân”, hadis dersleri için “Riyadussalihin Hedisler Toplumu” gibi kitapları başka ülkelerden getirip ellerindeki metinlere eklediler.¹⁴⁶

¹⁴⁶ Gao Wen Yuan, 果园哈智 (meyve bahçesindeki Hacı), http://www.muslimwww.com/html/2018/renwu_0718/33547.html, 2018.(19 Nisan 2019)

SONUÇ

İçe kapalı bir ülke olan Çin'i çalışmanın bir takım zorlukları vardır. Buna rağmen tüm imkanlarımızı kullanarak bu çalışmayı tamamladık.

Tezin ilk bölümünde Çin'in tarihini ve kısaca kültür arka planını anlattık, asıl konuya girmek için hazırlık yaptık. Bu bölümde Arapçanın Çin'e girmesindeki ve yayılarak gelişmesindeki en büyük olduğu etkinin İslamiyet olduğu ortaya çıkmıştır. Hui'lar başta olmak üzere tüm Çinli Müslümanların İslamiyet'i anlamak, öğrenmek ve yaşamak için Arapça eğitimine büyük önem verdikleri ve çaba harcadıkları anlaşılmaktadır. Bu noktadan anlaşıldı ki: Çin'deki Arapçanın durumu ve gelişimi, Çin'deki Müslümanlardan ayrı düşünülemez. Arapçanın Çin'de çok kullanıldığı, çok araştırıldığı dönem tam da İslamiyet'in özgürce yaşandığı zaman dilimine denk gelmektedir.

İslamiyet Çin'e girdiğinden beri sadece Arapça kullanılarak öğretilmiş ve öğrenilmiş olup, daha sonra Hu Dengzhou'un öncülüğüyle Çince de İslam eğitiminin içine girmiştir. Bu sebeple Arapçadan Çinceye tercümele iyice canlanmıştır. İlk yapılan tercümele temel dini kitaplar olmuştur.

1949 yılı öncesi Arapça eğitimi medreselerde ve camilerde verilmiş ama 1949 itibariyle üniversitelerde ve modern sistemle yürütülen medreselerde etkin hale gelmiştir. Arap ülkeleriyle olan iktisadî ve siyasî ilişkiler Arapça öğretimini çok etkilemiştir. Üniversite eğitiminin temelini kuran, ilk ders kitaplarını hazırlayan kişiler yine Hui'lardan olduğu görülmektedir. Arapçanın en çok Hui'ların yoğun yerleştiği kuzeybatıda öğretilmesi de Çin Müslümanlarının Arapça eğitiminde hâlâ etkin unsur olduklarını kanıtlamaktadır.

1949 sonrası bir takım siyasî olaylar atlatıldıktan sonra tekrar başlayan Arapça eğitiminde artık modern eğitim şekilleri ve ilerlemiş teknolojiler kullanılmıştır. Arapça

öğretilen mekanlar, öğretimde kullanılan müfredatlar da gitgide genişlemektedir, zenginleşmektedir. Çinle Arap ülkelerinin ilişkileri artmasıyla birlikte gayrimüslim olan Çinliler de Arapça öğrenmeye ve öğretmeye başlamışlardır.

Çince ile Arapça arasında ister telaffuz açısından, ister yazı ya da dil mantığı açısından büyük farklılıklar mevcuttur. Bu durumun Çin'deki Arapça eğitimi zorlaştırdığını göz önünde bulundurmamız gerekmektedir.

Yakın zamanda ortaya çıkan *Yeni İpek Yolu Projesi*, Çin'deki Arapça eğitimini arttıracığını ve eğitime yenilikler katacağı âşikârdır.

EKLER

EK 1: Arapça eğitiminde çok kullanılan sözlük “معجم العربية الصينية”ten örnek

الأ	33	ااكل
祭司职	餐厅，食堂 (في المدارس)	قاعة الأ - (في المدارس)
(集合名词) 牧师们، رجال الدين (希)	进膳时间，开饭时间	وقت الأ
僧侣们	食物，食品	أكل / أكل: ما يؤكل
僧侣的，牧师的，祭司的 إكلييري (أ): كهنتوني	一片，一口(食物)	أكلة
教会的，宗教上的	果实	أكل: ثمر
:- كتابسي	(树)结果	أكل: ثمر الشجر - ه
إكليشة ج: إكليشات (أ) cliché (法) [印]铅版	一餐，一顿	أكلة: وجبة
إكليينيك (أ) clinic: عيادة طبيّة	盛馐，正餐	- شبع
门诊部，医务室，诊所	便饭，家常便饭	- فُرْدَجِي (م) أو صِيَامِي
临床的，临床讲义的، clinical (أ) إكليينيكي	疥癣，疥疮，痒	أكلان (م)
临床学的	臭虫	- (م)
أكمة ج: أكمات وأكم جمع أكام وأكم وإكام:	被侵蚀，被腐蚀，蚀坏	نأكل: نخر
丘，小丘，小山，土墩	桥梁被水冲刷	- الجسور
تَلّ	腐蚀的，腐坏的	أكل: نخر
يَعْرِفُ مَا وَرَاءَ الأ	食者	أكل ج: أكلة: الذي يأكل
他很清楚事态	食虫者	- الحشرات
قد أيقنت أنّ وراء الأ ما وراءنا	食肉，食肉类: [医]腐蚀性的	- اللحم
我深信这里	食人肉，吃人的野人	- لحوم البشر
面有文章，有鬼	食草的，食草类	- النباتات
أكونيت (أ) aconite: بيش / نبات سامّ [植]乌头，附子	素食者，吃素的	- الأَطْعَمَةُ النباتيّة: نباتي
أكيد (في أكد وفي وكد) / آل (في أول)	溃瘍，烂疮，坏疽	أكلة: فُرْحَة أو فُرْحَة جَلْدِيّة
ال: أداة التعريف	嘴馋的，贪食的，大吃	أكل / أكلول / أكليل
إل: عهد	大喝的，讲究口味的，健谈的	- فاض
إل: حقد	侵蚀的，腐蚀的	- فاض
إله	可食的，可吃的	مأكلول ج: ماكيل: ما يؤكل
أبلولة (م)	食品，食物	- طعام
ألا	饮食，食物和饮料،	مأكولات ومشروبات
ألا / هلا: حرف تخفيف أو عرض	吃的喝的	-
- أن+لا	食物，食品，饭食	مأكل ج: ماكل: طعام
إتلا = ل+أن+لا	共食者，桌友，同桌	مؤاكل: شريك المائدة
إلا: عدا	的人	-
الساعة الخامسة - خمس دقائق	教士职، إكليروس (أ): خدام الدين	إكليروس
只，只有，只是 ... - ...		-
وما ذلك - لأنّ		-
لا (ما) ... - و... ..		-

EK 2: Üniversite eğitiminde kullanılan “الجديد في اللغة العربية” serisinden örnek

فَالرِّبَاطَةُ حَرُورَةٌ يُحْتَاجُ إِلَيْهَا كُلُّ النَّاسِ : الصِّغَارُ وَالْكِبَارُ، الرِّجَالُ وَالنِّسَاءُ، (٩) وَإِذَا أَرَدْتَ أَنْ تَعِيشَ فِي حَيَاةٍ سَعِيدَةٍ وَصِحَّةٍ طَيِّبَةٍ وَسَلَامٍ لِنَفْسِكَ دُونَ زِيَارَةِ الطَّيِّبِ، وَأَرَدْتَ أَنْ تَجِسَّ بِالْقُوَّةِ وَالْحَيَوِيَّةِ وَالنَّشَاطِ، فَلَا بُدَّ مِنَ الْقِيَامِ بِنِعْمَةِ التَّغْرِيبَاتِ الرِّبَاطِيَّةِ نَعْدَ الدِّرَاسَةِ أَوْ الْعَمَلِ الرَّسْمِيِّ، لِأَنَّ الْعَمَلَ الدَّائِمَ مِنْ غَيْرِ رَاحَةٍ أَوْ رِبَاطَةٍ لَهُ تَأْيِيرٌ سَلْبِيٌّ عَلَى الْإِنْسَانِ. (١٠) كُلُّ وَاحِدٍ مِنَّا يَحْتَاجُ إِلَى نَوْعٍ مِنَ النِّبَاطِ خَارِجِ الْعَمَلِ.

فَاخْتَرُ لِلنَّفْسِ نَوْعًا مِنْ أَنْوَاعِ الرِّبَاطَةِ الْمَعْرُوفَةِ مِثْلَ الْعَابِ الْكُرَّةِ، أَوْ الْخُرْزِيِّ، أَوْ السِّبَاحَةِ، أَوْ تَسَلُّقِ الْجَبَلِ، أَوْ الْحَمَّازِ، أَوْ الْمَشْيِ، أَوْ الرِّحَالَاتِ أَوْ غَيْرِ ذَلِكَ. وَعِنْدَ ذَلِكَ سَتَحَسِّنُ خَمَلَكَ، وَتَمْتَكِنُ مِنْ تَحْقِيقِ الْمَثَلِ الَّذِي يَقُولُ : الْعَقْلُ السَّلِيمُ فِي الْجِسْمِ السَّلِيمِ.

الْحِكْمُ وَالْأَمْتَالُ

动则福长在。

في الحركة بركة.

العقل السليم في الجسم السليم.

健全的头脑基于健康的身体。

الكلمات الجديدة :

بِرْكَاتٌ — بَرَكَاتٌ

إِسْتِظْفَافُهُ يَسْتَضْفِئُ إِسْتِظْفَافَةً

بُشْرَى

فَازَ يُفَوِّزُ فَوْزًا —

دَوْرَةُ الْأَنْعَابِ الْأُولُمْبِيَّةِ

قَرَارٌ — قَرَارَاتٌ

لَحِيَّةٌ — لِحَائِنٌ

الْمَلْحَمَةُ الْأُولُمْبِيَّةُ الدَّوْلِيَّةُ

سَكَاةٌ يَكَاذُ سَكَاةً وَيَكَاذًا

طَارَ يَطِيرُ طَيْرًا وَطَيْرَاتًا

فَرَحٌ يَفْرَحُ فَرَحًا

قَلِقٌ

幸福，吉祥，祝福

申办：要求招待

喜讯，好消息

获胜，获得，赢得

奥林匹克运动会

决定，决议

委员会：厅，局

国际奥委会

几乎，差点儿

飞，飞翔

高兴，愉快

担心的，不安的

Ek 3: Üniversite eğitiminde kullanılan “الجديد في اللغة العربية” serisinden örnek(2)

- إنَّ النَّجَاحَ فِي هَذَا الْأَمْرِ البَسِيطِ يُسَاعِدُنَا عَلَى إِجْرَاءِ عَمَلِ أَهْمٍ.
- تَجِبُ عَلَى النَّاسِ أَنْ يُسَاعِدُوا بَعْضُهُمْ بَعْضًا فِي كُلِّ التَّوَاجِي.
- يُسَاعِدُنِي رُؤْيَايَ دَائِمًا فِي البِرَامَةِ وَالْعَمَلِ.
- لِتَقْدِيمِ الدَّوَلَةِ مُخْتَلِفَ المُسَاعَدَاتِ إِلَى المُحْتَاجِينَ.

تَمَكَّنَ مِنْ

- لَا يَتَمَكَّنُ هَذَا الطَّالِبُ مِنْ دَفْعِ نَفَقَاتِ البِرَامَةِ.
- مَا تَمَكَّنَتِ الحُكُومَةُ مِنْ تَقْدِيمِ قُرْصِ العَمَلِ لَهُمْ.
- قَدْ تَمَكَّنَ كَثِيرٌ مِنَ العَبِيدِ مِنَ السَّعْرِ إِلَى الخَارِجِ لِلسِّيَاحَةِ.
- تَمَكَّنَ مِنْ الإِتِّصَالِ بِأَهْلِدِقَاتِنَا عَلَى الأَنْتَرْنِتِ.

الملاحظات :

(١) عِنْدَمَا سَمِعْتُ فِرَازَ اللُّحْتَةَ الأُرْبُشِيَّةِ كِدْتُ أَطِيرُ فَرَحًا.

(当我听到奥林匹克委员会的决定时，我高兴得几乎要跳起来。)

句中的 كِدْتُ 是个残缺动词，表示其谓语的動作几乎要发生。 كِدْتُ 的名词是主格接尾人称代词 تِ، 其谓语是后面紧跟的动词 أَطِيرُ فَرَحًا。动词 أَطِيرُ 的原意是“飞”，在此表示的是“（高兴得要）跳起来”的意思。谓语从句中的 فَرَحًا 是个名词，在句中作原因目的状语。如：

(这孩子快饿死了。) كَادَ الطِّفْلُ يَمُوتُ جُوعًا.

(这姑娘高兴得几乎要哭了。) كَادَتِ الفَتَاةُ تَبْكِي فَرَحًا.

(٢) نَقْدِمُ لَهَا أَحْسَنَ المُنشآتِ الرِّيَاضِيَّةِ وَأَجْمَلَ بِنَاءٍ وَأَفْضَلَ الخِدْمَاتِ.

(我们将为奥运会提供最好的体育设施、最美的环境和最佳的服务。)

此句中的 نَقْدِمُ 与介词 لِ 搭配使用，表示“向……提供、呈上、供给”等意。

也可以用介词 لِي 代替 لِ。如：

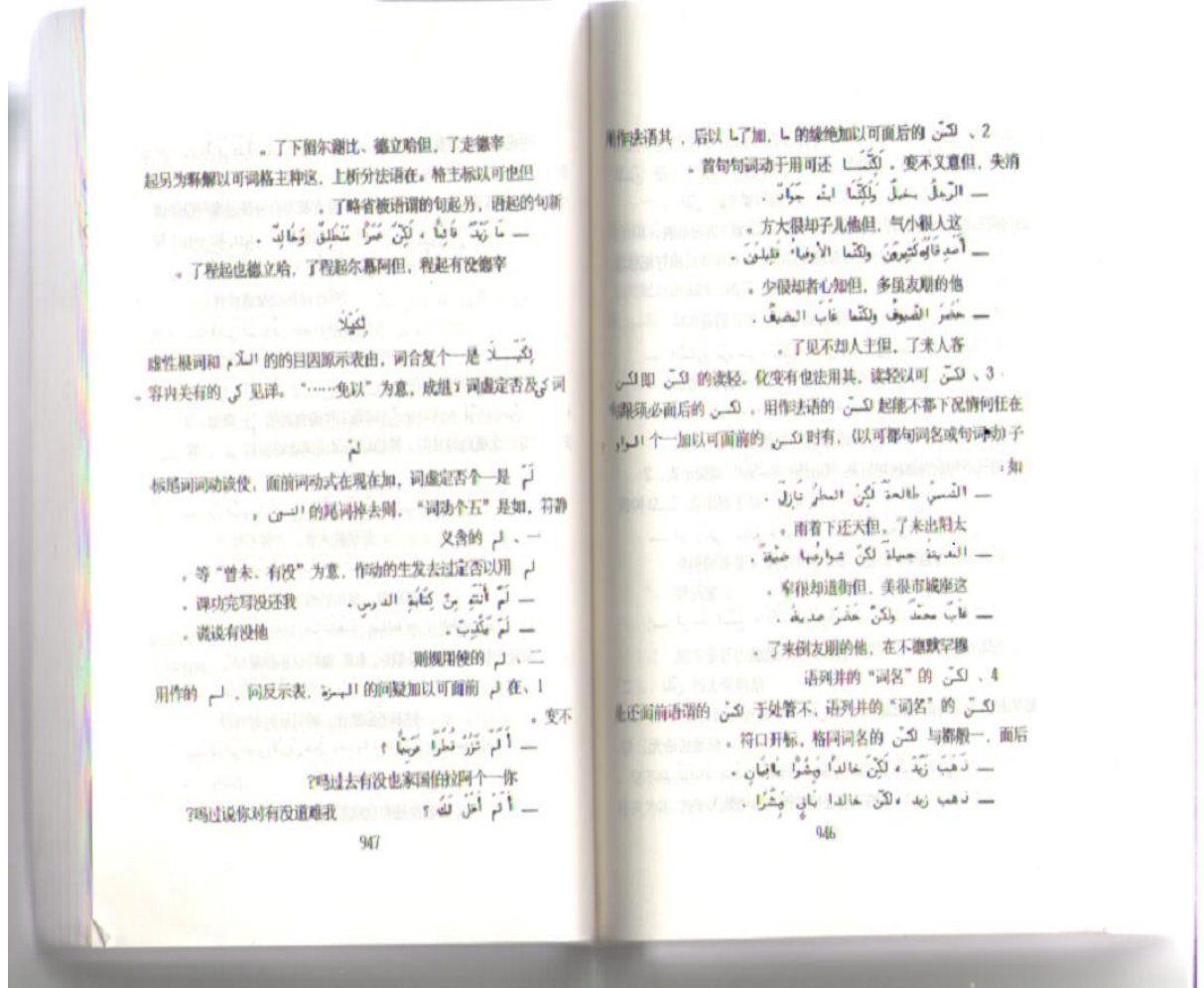
(你把本子交给老师。) قَدِّمِ الدُّفَاتِرَ إِلَى الأُسْتَاذِ.

(你应该把申请递交给经理。) عَلَيكَ أَنْ تَقْدِمَ طَلْبَتَكَ إِلَى المُدِيرِ.

句中的三个正偏组合是 نَقْدِمُ 的宾语，其中 أَحْسَنَ 和 أَفْضَلَ 是两个同义词，这样用可以避免同一个词的重复。

(٣) وَتَرَى العَالَمَ الصِّينَ قَادِرَةً عَلَى القِيَامِ بِهَذَا الحَدَثِ الرِّيَاضِيِّ الدُّوَلِيِّ العَظِيمِ.

EK 4: Çok kullanılan Dil Bilgisi Kitabı “لواعد العربية التطبيقية” dan örnek.

KAYNAKÇA

Abudukelimu, Bumairimu, “Çin Kaynaklarına Göre Taozim”,(Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi SBE, 2011)

Benite, Zvi Ben-Dor Benite , **The Dao of Muhammad: A Cultural History of Muslims in Late Imperial China**, Published by: Harvard University Asia Center, 2005. s. 54.

Buğra, Mehmet Emin Sherqi Turkistan tarixi (Doğu Türkistan tarihi) (1901-1965)

Ceylan, Ertuğrul. “Çin Kaynaklarına Göre İslamiyetin Çine Girişi”. 2016. <https://dergipark.org.tr/download/article-file/229333> (8 Mayıs 2019)

Chang, Hajji Yusuf, “MuslimMinorities in China: An Historical Note”, *Institute of Muslim Minority Affairs. Journal*, Vol.3, 198. (10 Mayıs 2019)

Çandarlıoğlu, Gülçin “Çin Tarihi”, İslam Ansiklopedisi, C.8, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1993.

Çin İslam Ansiklopedisi (《中国伊斯兰百科全书》). Chengdou: Sichuan Cishu Neşriyatı, 1994.

Çin İslam Derneği'nin resmi internet sitesi. <http://www.chinaislam.net.cn>.

Çin Ülkeler Arası İletişim Birliği,**Çin Tarihi hakkında Temel Bilgiler** (中国历史常识) , 1.Basım, Shan Xi, Shanxi Shifan Daxue Basımevi, 2011.

DİA, “ Çin, Fizikî ve Beşerî Coğrafya”, **İslam Ansiklopedisi**, C.8, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1993.

Dillon, Michael , **China's Muslim Hui Community**, New York: Routledge Press, 2013, s. 47

Ding Mingjun, “论我国清真寺管理模式的历史变迁” (**Ülkemizde Camilerin yönetim şeklinin tarihteki gelişimi**), pu shi institute for social science, 2017. (15 Mart 2019)

Dr. Lee, Hee-Soo, **İslam ve Türk Kültürünün Uzak Doğu'ya Yayılması**, 1. Basım. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Düzen, İbrahim, **Aziz Nese'fi'ye Göre Allah Kâinat İnsan**, 1. Baskı, Furkan Yayınları,2000. s. 245.

Feng jin yuan, “中国伊斯兰教研” (Çin'de İslam araştırmaları), <http://www.guoxue.com/> (13 Nisan 2019)

Gao Wen Yuan, 果园哈智 (**meyve bahçesindeki Hacı**), http://www.muslimwww.com/html/2018/renwu_0718/33547.html, 2018.(19 Nisan 2019)

Gui xijiang “中国伊斯兰教传统经堂教育常用教材：十三本经的情况介绍”(Çinde klasik cami eğitiminde kullanılan on üç temel derslik hakkında), 2016, <http://www.gzsysljxh.com/wap/show.asp?id=960> (GuiZhou İslam cemiyetinin internet sayfasında yayınlanmış), (28 Şubat 2019)

Guo Shaohua. 从阿拉伯语词汇的输出看阿拉伯—伊斯兰文化对多民族文化的影响 (Günlük kullanıma Geçmiş Arapça kelimelerden İslamın millî kültüre olan etkisine bakış) .阿拉伯世界(Arap Dünyası). Vol.97, No.2, 2005.

Güç, Ahmet, “Konfüçyüsçülük'te Kutsal Metinler” , *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 10, Sayı: 2, 2001

<http://www.baik.com/wiki/%E3%80%8A%E5%A5%88%E8%B5%9B%E6%96%90%E6%95%99%E5%85%B8%E8%AF%A0%E9%87%8A%E3%80%8B>

<https://baike.baidu.com/item/%E5%A4%A7%E8%A5%BF%E5%8C%97/398>

[271](#)

İzbasar, Nureddin “ Çin Halk Cumhuriyeti Tarih Ders Kitaplarında Çin ile Müslüman Ülkeler Arasındaki İlişkiler ve Müslüman Coğrafyası İle İlgili Beyanlar”, DAAD, 2018, Güz.

James, D. Frankel, “Chinese–Islamic Connections: An Historical and Contemporary Overview”, *Journal of Muslim Minority Affairs*, 2016. Vol.5.

James, Frankel, , **Rectifying God’s Name: Liu Zhi’s Confucian Translation of Monotheism and Islamic Law**, University of Hawaii Press, 2011.

Jean Daubier, **Çin Kültür Devrimi Tarihi**, Büşra Zarifoğlu(çev.) Umut Yayımcılık, 1997.

Kelanjing [The Qur’an], Beijing 1927

Kurban, Nur Ahmet, “Geçmişten Günümüze Çince Kurân Çalışmaları Üzerine” .Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, Cilt12, Sayı1, 2012. s. 101.

Leslie, Donald Daniel, **Islam in Traditional China**, 1986,

Lipman, Jonathan Neaman, *Familiar Strangers: a History of Muslims in Northwest China*, University of Washington Yayınevi.

Liu Zhi. **Tianfang Dianli (天方典礼)**. 1.Basım. TianJin: TianJin Guji Yayın Evi, 1988.

Lu Simian, *Zhongguo Tongshi (中国通史 Çin’in Genel Tarihi)*. Beijing: Shangwu Basma Evi, 1923.

Ma Hongyuan, *shuiyu luyou zhinan(水域旅游指南)*. 1.Baskm. Tianjin: NanKai ünivrsitesi Yayınevi, 2010.

Modernleşen Çin’in Tarihi; MICHAEL DILLON; Çevirenler: Eylem Ümit Atılğan - Aydın Atılğan; iletişim Yayınları.

Morris, Rossabi **Khubilai Khan: His Life and Times**, University of California Press, 2009.

Mote, Frederick W., **Chinese Society Under Mongol Rule, 1215-1368**, Cambridge University Press, 1994.

Murata, Sachiko **Chinese Gleams of Sufi Light**, Suny Press, 2000.

Petersen, Kristian, “The Heart of Wang Daiyu’s Philosophy: The Seven Subtleties of Islamic Spiritual Physiology”, *Journal of Sufi Studies* Vol. 2, No. 2, 2013. (15 Mart 2019).

Prof. Dr. Deniz Ülke Arıboğan, **Çin’in Gölgesinde Uzakdoğu Asya**, İstanbul: Bağlam Yayınları, 2001.

Prof. Dr. İhsan Süreyya Sırma. **Çin Müslümanları ve Çin'e Seyahat**. 1. Basım. Beyan Yayınları, 2008.

Qinghai Etnik Çalışmaları Grubu, “回族在抗日战争中的历史贡献”(Japonya'ya Karşı Direniş Savaşında Hui Milliyetinin Tarihi Katkısı), 2005yıl, Vol.3

Ünal, Elvida, “Çin Tarzı İslam: Konfüçyanist Müslümanlık (Hui-Ru)”, TYB Akademi, Sayı 20, 2017

Wang Feng, Huizu Lishi Wenhua Gailun(回族历史文化概论 Hui'ların Tarihi ve Kültürü Hakkında Genel Bilgi). 1. Basım. Zhongguo Shehui Kexue Yayınları, 2012

Wu, Jianwei, **中国清真寺总览** (Çindeki Camiler Hakkında), Ningxia: Ningxia Halk Yayınevi

Yao Jide / Hua Tao, **回儒文明对话论文选集** (İslam medeniyeti ile konfüçyanizm medeniyeti arasındaki Medeniyet diyalogu hakkında makaleler toplamı), Yünnan, Yünnan üniversitesi yayınevi.

Yu, Zhengui, 中国历代政权与伊斯兰教(Çin Hanedanlıkları ve İslamiyet),
Ningxia Halk Yayınevi

Yang Daye ve Ahmed Youssef, “Arabic Works Shown to the ‘Qianlong’
Emperor in 1782” *Central Asiatic Journal*, Vol. 45, No. 1 (2001).

